

Lenins kamp mot stalinismen

Artikelsamling

Översättning (från engelska): Göran Källqvist

Innehåll

Del I: Introduktion och kommentarer av Russel Block	1
Den ryska revolutionens problem	3
Faran för byråkratisering.....	4
Utrikeshandelsmonopolet.....	7
Frågan om nationaliteterna.....	8
Den tolfte partikongressen	11
Trotskijs ovillighet att agera	12
Vänsteroppositionens fortsatta utveckling.	14
Del II: Om Lenins testamente	16
Introduktion av översättaren	16
Leo Trotskij: Om Lenins testamente.....	16
Del III: Lenins testamente.....	35
Introduktion.....	35
Brev till kongressen	36
Tillägg till brevet av den 24 december 1922.....	37
Del IV: Byråkratin	40
Introduktion.....	40
Lenin: Politisk rapport till den elfte partikongressen (utdrag).....	42
Trotskij: Kommentarer till Lenins förslag angående de ställföreträdandes arbete	45
Lenin: Om att tillerkänna Statsplanekommisionen lagstiftande funktioner	46
Trotskij: 15 januari 1923, Brev till Politbyrå (Utdrag)	49
Lenin: Hur vi bör omorganisera Arbetar- och bondeinspektionen	49
Hellre mindre men bättre	52
Trotskij: Den tolfte kongressens uppgifter.....	61
Del V: Om utrikeshandelsmonopolet.....	65
Introduktion.....	65
Om utrikeshandelsmonopolet	66
Till L D Trotskij.....	69
Till kamrat Lenin	69
Till kamraterna Frumkin och Stomonjakov, kopia till Trotskij:.....	70
Till L D Trotskij.....	70
Brev till J.V Stalin för medlemmar i RKP(b):s CK	71
Till L D Trotskij.....	72
Noter.....	Fel! Bokmärket är inte definierat.
Del VI: Frågan om nationaliteterna	74
Introduktion.....	74
Lenin: Brev till L. B. Kamenev för politbyråmedlemmarna i RKP(b):s centralkommitté	75
Memo till L.B. Kamenev om kampen mot storrysk chauvinism	76
Till frågan om nationaliteterna eller om ”autonomisering”	77
Till frågan om nationaliteterna eller om ”autonomisering” (Fortsättning).....	78
Till L.D. Trotskij.....	81
Till Mdivani, Macharadze m. fl	81
Trotskij: Den nationella frågan och skolningen av partiets ungdom	81
Biografiska noter.....	87

Del I: Introduktion och kommentarer av Russel Block

Få myter har blivit mer accepterade än uppfattningen att Stalin och sovjetbyråkratin var legitima arvtagare till Lenin och den ryska revolutionens bolsjevikparti. Orsaken till detta är inte svår att upptäcka – det är den officiella ideologiska ståndpunkten både i de ”socialistiska länderna” och i de kapitalistiska ”demokratierna”. Båda har naturligtvis sina orsaker till denna uppfattning. Sovjetbyråkratin och deras motsvarigheter i Östeuropa och Asien försöker identifiera sig med Lenin och hans parti för att lägga beslag på den första antikapitalistiska revolutionens prestige och på så sätt rättfärdiga sitt eget välde. De kapitalistiska ideologerna, å andra sidan, vill identifiera oktoberrevolutionen och störtandet av kapitalismen med byråkratin ekonomiska misshushållning, nationella förtryck och krossande av de personliga friheterna. De vill framställa degenereringen av revolutionen som oundviklig och förutbestämd, för att misskreditera det revolutionära alternativet till det kapitalistiska samhällets ekonomiska kaos, rasism och undertryckande av medborgerliga rättigheter.

Den metod som stalinisterna använder för att underbygga uppfattningen att stalinismen är bolsjevismens naturliga arvtagare är att helt enkelt förvränga och förfälska historien. Det räcker att gå igenom de olika versioner av Sovjetunionens Kommunistiska Partis historia som tagits fram i Moskva för att märka att de varierar beroende på utgivningsår. Bara genom att jämföra den ”Korta versionen” från 1939, som utarbetades under Stalins ledning, med den senare versionen från 1960, upptäcker vi att ”fakta”, anklagelser, inte längre är desamma. ”Sabotörerna” och ”spionerna” i 1939 års upplaga har i den senare upplagan blivit ”vänster- och högeravvikare”. ”Kapitalismens agenter” har blivit vanliga ”äventyrare” som förhindrade uppbygget av socialismen.

Medan Stalin levde porträtterades han i alla historiebесkrivningar som ”alla folks” visa, allvetande ”fader”, en veritabel gud som inte kunde begå några fel. Idag fungerar byråkratin officiella omvärdering av Stalins roll som en mätare på dess inrikespolitik. När Stalin kritiserades så har byråkratin bestämt sig för att minska begränsningarna av de olikänkandes rättigheter i Sovjetunionen. Lovord för Stalin är ett tecken på att hårdare restriktioner är på väg. Hela denna ”historia” har ett syfte. Det är onödigt att påpeka att syftet definitivt inte är att klargöra förhållandet mellan Lenin och det bolsjevikparti som han byggde upp och dagens härskande kast som har makten i Sovjetunionen.

Trotskij skrev sin artikel ”Om Lenins undertryckta testamente” för att slå fast att sovjetbyråkratin inte fortsätter Lenins tradition. Den färdigställes 31 december 1932 i Prinkipo, Turkiet, som var Trotskij's första uppehållsort i landsflykt sedan han utvisats från Sovjetunionen av Stalin 1929.

Den direkta orsaken till Trotskij's artikel var en Stalinbiografi som hade skrivits av den tyska författaren Emil Ludwig. Ludwig var ledare för den moderna ”humaniserade biografins” skola, och han också skrev studier om Bismarck, Freud och Roosevelt. Ludwigs biografi, som grundades på samtal med Stalin, antar stillatigande att Stalin var Lenins rättmätiga arvtagare och upprepar ett antal förtalspunkter mot Trotskij. Men Trotskij skrev inte sitt svar bara för att personligen försvara sig. Genom att slå fast sin egen roll i kampen inom det sovjetiska partiet och sina personliga, politiska relationer till Lenin under dennes sista politiskt aktiva månader, ville Trotskij visa att vänsteroppositionen i det sovjetiska kommunistpartiet var de som verkligen fortsatte den leninistiska traditionen.

Vid den tidpunkt då Trotskij skrev ”Om Lenins undertryckta testamente” var vänsteroppositionen i det sovjetiska kommunistpartiet på väg att krossas av den stalinistiska byråkratin. Dess anhängare hade kastats ut ur partiet, tusentals satt i fängelse eller landsförvisade till Sovjetunionens mest avlägsna hörn, många hade tvingats göra ”självkritik” och avsvära sig

sina uppfattningar. Trotskij fortsatte sin kamp i landsflykt utanför Sovjetunionen. Stalin hade förvisat honom för att beröva oppositionen sin ledare (vid den tidpunkten kände han sig inte tillräckligt säker vid makten för att vidta mer direkta och permanenta åtgärder mot sin motståndare), men han förutsåg inte Trotskij's förmåga att organisera oppositionen i internationell skala, och upprätta oppositionsgrupper i Frankrike, Tyskland, England, USA och andra länder. Denna kärna av oppositionsmedlemmar utvecklades senare till Fjärde internationalen, som grundades 1938 och nu finns i ett fyrtiotal länder.

Trotsky underbygger sin artikel med dokument från Lenins sista artiklar och brev liksom tidigare dokument. Det viktigaste dokumentet, som kom att bli känt som Lenins testamente, är en del av ett brev till bolsjevikpartiets tolfte kongress, där Lenin utvärderar de viktigaste partiledarna och i synnerhet Trotskij och Stalin. Brevet lades aldrig fram inför kongressen. Istället hemlighöll Lenins hustru, N Krupskaja, det i förhoppning att Lenins skulle återfå hälsan och själv kunna leda den kamp som det med säkerhet skulle ge upphov till. Efter Lenins död 21 januari 1924 överlämnade hon brevet till partiets centralkommitté och krävde att det skulle läsas upp inför den trettonde kongressen, som skulle hållas i maj 1924. Efter avsevärt motstånd gick Stalin och hans medarbetare med på att låta läsa upp brevet inför enskilda delegationer till kongressen, men vägrade publicera det.

I själva verket publicerades inte brevet i Sovjetunionen förrän 1956, när behov i den inombyråkratiska kampen inom det sovjetiska partiet fick Chrusjtjov och hans grupp att offentliggöra dokumentet tillsammans med några andra av Lenins artiklar och brev. Publiceringen av detta material orsakade en sensation inom stalinistiska kretsar, där Lenins "absoluta stöd" till Stalin hade varit en trosartikel i mer än tre årtionden. Huvuddelen av detta "nya" material hade publicerats av Trotskij nästan trettio år tidigare i hans "Brev till partihistoriska byrån", som fanns i *Det verkliga läget i Ryssland*, vilken gavs ut av Max Eastman i USA 1928 och inom två år hade översatt till tio språk [inklusive svenska, Stockholm, Bonnier, 1929. Detta brev finns också med i *Stalins förfalskarskola* – öa]. Publiceringen i Sovjetunionen bekräftade äktheten hos det material som Trotskij hänvisar till i sin studie.

Huvuddelen av denna bok består av Trotskij's artikel, som skisserar Lenins kamp mot stalinismen och den ökande byråkratiseringen av bolsjevikpartiet och den sovjetiska statsapparaten. Tillsammans med den finns dokument som stöder hans artikel. [De återges här ur svenska utgåvor om möjligt, annars översatta ur officiella engelska texter -öa.] Dessutom finns ett antal andra dokument av Lenin och Trotskij, hela eller delar, för att runda av bilden av Lenins kamp under det sista året av sitt politiska liv.

Medan stalinisterna använde grova historieförfalskningar för att underbygga sina anspråk på arvet efter leninismen, har andra historiker använt mer utstuderade sätt för att bevisa ekvationen "stalinism är lika med leninism". Majoriteten av dessa historiker skriver i en eller annan form under på teorin om bolsjevikernas "arvssynd". Denna teori försöker placera rötterna till oktoberrevolutionens degeneration och byråkratins uppkomst i de organisatoriska former som Lenin införde i bolsjevikpartiet. För dessa forskare var det den centraliserade, disciplinerade organisation som Lenin bestämt yrkade på som lade grunden till en "naturlig" utveckling av den byråkratiska diktaturen med Stalin i ledningen under åren efter revolutionen. Denna uppfattning har ett ytterst grundläggande fel: den höjer frågan om organisationen till en rent metafysisk, absolut nivå ovanför den verklighet under vilken bolsjevikpartiet verkade. Det vill säga, den förbiser frågan om de materiella svårigheter bolsjevikerna stod inför när de försökte omorganisera ett efterblivet och krigshärjat samhälle och vilka effekter dessa svårigheter fick på partiets utveckling.

Den ryska revolutionens problem

Perioden mellan oktoberrevolutionens seger 1917 och stalinismens uppkomst 1922-23 kan delas in i tre delar: 1) perioden med koalitionsregering mellan bolsjeviker och vänster-socialistrevolutionärer (november 1917-mars 1918), under vilken de inledande uppgifterna genomfördes (jordreform, fred med Tyskland etc.), 2) inbördeskriget och krigskommunismen med nationalisering av industrin och tvångsrekvisition av spannmål från bönderna 1918-20, 3) konsolidering av sovjetmakten och införandet av den Nya Ekonomiska Politiken (NEP) 1921-22.

En detaljerad diskussion om denna period ligger utanför ramen för denna inledning, men vi kan skissera de viktigaste utvecklingstendenser som ledde till byråkratiseringen och Stalins uppkomst.

Den första och viktigaste faktorn var revolutionens internationella isolering. Ingen av bolsjevikledarna (inklusive Stalin) hade räknat med att den ryska revolutionen skulle bli isolerad. De såg den snarare som gnista till en revolutionär våg som skulle svepa över hela Europa. När revolutionen väl hade segrat i de framskridna industriländerna i väst skulle de ge teknisk och ekonomisk hjälp till Ryssland. Detta skulle hjälpa de ryska revolutionärerna att övervinna de problem som orsakades av Ryssland otillräckliga ekonomiska och kulturella grund, vilken utgjorde ett hinder för socialismens utveckling. Det uppstod faktiskt en sådan våg, med uppror i norra Tyskland, Bayern, Ungern och Italien. Genom att hämma kapitalismakternas möjligheter att intervensera i Ryssland bidrog det revolutionära uppsvinget i Västeuropa till sovjetregimens seger. Men till sist innebar det faktum att dessa revolutioner inte lyckades föra arbetarna till makten att den ryska revolutionen blev isolerad, och bidrog till att befolkningen demoraliserades efter att ha drabbats av umbäranden utan motstycke.

Även om bolsjevikerna hade grundat sina förhoppningar på utvecklingen av den internationella revolutionen, hade de förvisso inte glömt att planera för en inhemsk utveckling i händelse av att revolutionen i väst skulle dröja länge. Denna eventualitet var en av huvudpunkterna i Lenins artikel "Hellre mindre men bättre" (som återges i denna bok) och Trotskij's tal om "den tolfte kongressens uppgifter" (varav delar återges). Som Trotskij säger i sitt tal:

Ja, det är kärnfrågan. Under 1920 och 1921 blev det helt uppenbart för oss, att Sovjetiska Unionsrepubliken kanske för lång tid skulle bli tvungen att existera omringad av kapitalismen. Vi kommer inte imorgon att få någon direkt eller indirekt hjälp från ett proletariat som organiseras i en mycket mer utvecklad stat med större ekonomisk makt än vår. Det var vad vi sa till oss själva 1920. Vi visste inte om det skulle röra sig om ett, två, tre eller tio år, men vi visste att det var inledningen på en tidsperiod av allvarliga och långvariga förberedelser.

Vår grundläggande slutsats av detta var att vi, medan vi väntade på förändrade styrkeförhållanden i väst, mycket mer uppmärksam och noggrant måste titta på styreförhållandena i vårt eget land, i Sovjetunionen. (*Leon Trotsky Speaks*, New York: Pathfinder Press, 1972, s 137.)

Nyckeln till revolutionens förmåga att hålla ut tills den utifrån kommande hjälpen anlände var att utveckla stabila band till bönderna, som utgjorde en majoritet av befolkningen. Första världskriget och det efterföljande inbördeskriget hade nästan inneburit att industrin hade fallit samman. Det medförde att även handelsförhållandena mellan staden och landsbygden bröt samman. Normalt producerade bönderna ett överskott av spannmål och andra livsmedel som de sålde på marknaden, och använde de pengar de fick vid detta handelsutbyte för att köpa varor som producerats i städerna. Men i och med att industrin nästan stod still fanns det inga varor för bönderna att köpa och de sparade sitt överskott och lagrade det till bättre tider.

Under inbördeskriget använde bolsjevikerna tvångsrekvisitioner av spannmål med hjälp av trupper ur Röda armén och kommittéer av fattigbönder för att avstyra svälten i städerna och

hålla igång krigsindustrin. Bönderna svarade med att vägra att odla mer än vad de själva behövde. Efter avslutningen av inbördeskriget ändrades 1921 politiken med tvångsrekvisitioner och under den Nya Ekonomiska Politiken infördes marknadsekonomi.

Grundvalen för NEP var införandet av naturaskatt. Bönderna var tvungna att överlämna en viss andel av det de producerat till staten i form av skatter. Resten av överskottet fick de avyttra själva. På detta sätt hoppades man att bönderna skulle få en materiell uppmuntran att öka produktionen och vinnas över till att stöda regeringens politik. Åtgärden innebar att man måste återupprätta marknadsekonomi så att bönderna skulle kunna sälja sina produkter. Återupprättandet av den privata handeln skulle medföra en ackumulation av kapital, som kunde pumpas in i industrin. Det skulle man uppnå genom att ge privata koncessioner (inklusive utländska koncessioner) inom den nationaliserade industrin. Staten behöll kontrollen över vad Lenin kallade ekonomins ”dominerande positioner” med hjälp av sitt monopol över den tunga industrin, utrikeshandeln och bankerna.

I slutet av inbördeskriget var tillståndet för den sovjetiska industrin uruselt. Produktionen var mindre än en femtedel av 1913 års siffror. Kolgruvorna producerade en tiondel och järnbruket bara en fjortondel av sin normala produktion. Järnvägarna var förstörda, alla lager och reserver helt tömda. Dessutom hade proletariet – på vilket arbetarstaten grundade sig – decimerats. Många av de mest politiskt medvetna arbetarna hade under inbördeskriget kämpat vid fronten och gått under. Miljontals andra hade lämnat de stillastående fabrikerna och återvänt till landsbygden för att leva på vad jorden gav för att undvika svält. 1921 hade de största industristäderna, Moskva och Petrograd, bara hälften respektive en tredjedel av sitt tidigare antal invånare.

Dessa förhållanden gav upphov till ekonomiska problem som är lätta att upptäcka. Men dessutom skapade de ett grundläggande politiskt problem. Allteftersom arbetarklassen blev uttrötad och uppsplittrad, upphörde sovjeterna att fungera som regeringsorgan. Mer och mer makt samlades i händerna på bolsjevikpartiet, och partiapparaten blev mer och mer sammanblandad med statsapparaten, som till stor del grundades på den gamla tsaristiska byråkratin. Denna utveckling var inte planerad eller önskad av bolsjevikerna. Den påtvingades dem därför att de måste fylla tomrummet och förhindra att kapitalismen återupprättades. Problemet var en fråga om form och inte innehåll. Det var inte det att arbetarna inte kontrollerade fabrikerna utan snarare att fabrikerna inte fungerade. Det var inte att proletariet saknade politisk makt, utan att proletariet inte existerade i en form som kunde utöva politisk makt, och inga demokratiska deklamationer eller påbud från regeringen kunde ändra på det. Vad som istället behövdes var åtgärder för att rekonstruera proletariet så att det kunde utöva den politiska makten och på så sätt göra det möjligt att återupprätta arbetardemokratin på en verklig och inte en skenbar grundval. Det är den röda tråd som löper igenom alla Lenins och Trotskijs bidrag i denna samling: Hur ska man skapa de ekonomiska och sociala förutsättningarna för en socialistisk demokrati i ett efterblivet, isolerat och ödelagt land under en period när en omedelbar hjälp från revolutionen i de framskridna länderna i Västeuropa i bästa fall var osäker. Det är i ljuset från detta som förbudet mot fraktioner i bolsjevikpartiet, förtrycket av oppositionspartier och andra bolsjevikiska ”organisatoriska åtgärder” måste bedömas.

Faran för byråkratisering

Till att börja med bör vi klargöra vad som menas med ”byråkrati”. En byråkrati är inte bara en ineffektiv eller godtycklig administration. En administration genomför bara beslut. Byråkrati innebär privilegier och makt för administratörerna.

Byråkrater är i grund och botten administratörer som har tappat sina långsiktiga perspektiv. För dem är den administrativa apparaten inte längre ett medel för att uppnå ett mål, utan målet i sig själv. Att bevara apparaten och sin egen privilegierade ställning i den är byråkratens livsluft. Denna sortens byråkrati har sina rötter i brist och den lever på demoralisering. Både dessa saker fanns det gott om efter de fruktansvärda vedermödor som drabbade den unga sovjetstaten under åren efter revolutionen.

En av de allra största bristerna under perioden efter 1917 var avsaknaden av administrativ personal. I ett land där läskunnigheten 1920 låg på 30% var människor som kunde läsa och skriva en bristvara. Ändå var det just denna situation bolsjevikerna ärvde. För att kunna sköta staten och ekonomin tvingades bolsjevikerna vända sig till de enda personer som hade kunskap och erfarenhet på detta område – den gamla tsaristregimens tjänstemän och tekniker, för vilka utnyttjandet av administrativa positioner för personlig vinning hade varit ett levnads sätt i flera århundraden. Denna åtgärd genomfördes till och med inom Röda armén, där tidigare tsaristiska officerare engagerades för att kämpa mot de vita arméerna. För att förmå dessa individer att tjäna Sovjetstaten istället för att fly utomlands eller gå med de vita trupperna, var man tvungen att ge dem avsevärda materiella privilegier. Således drabbades Sovjetstaten av byråkratiska deformationer nästan ända från sin födelse.

Lenin var medveten om detta, och tog upp det i artikeln ”Sovjetmaktens närmaste uppgifter” (26 april 1918). Där kallade han införandet av denna sorts materiella motiv för ”*ett steg tillbaka för vår socialistiska, sovjetiska statsmakt, som från första början proklamerade och bedrev politiken att sänka de höga lönerna till genomsnittsarbetarens nivå.*” (*Valda Verk i 10 band*, band 8, s 16-17.)

Vid den tiden föreslog han att sovjeterna skulle kontrollera strebrarnas och karriäristernas inflytande inom regeringsadministrationen. 1919 organiserade bolsjevikerna också folkkommissariatet för Arbetar- och bondeinspektionen (känt under namnet ”Rabkrin” efter förkortningen av dess ryska namn), med Stalin som ordförande – en post som han innehade fram till våren 1922. Rabkrin hade stor makt och omfattande ansvarigheter. Den kunde inspektera de andra kommissariatens arbete utan varning och förväntades få bort ineffektivitet och byråkrati. Lenin fäste stora förhoppningar vid Rabkrin och försvarade den under lång tid mot dess kritiker. Trotskij, å andra sidan, kritiserade Rabkrin skarpt så tidigt som i december 1920. Han ansåg att uppfattningen om ”ett särskilt departement som är utrustat med regeringens samfälliga klokhet” var orealistiskt och vad den presterade ännu sämre. ”Rabkrin är själv en slående illustration till den bristande överensstämmelsen mellan regeringsdekret och regeringsmaskineri, och är själv på väg att bli en mäktig faktor bakom allt krångel och godtycklighet.” Han kritiserade vidare Rabkrin för att vara tillflyktsort för misslyckade individer. (Citerat ur Isaac Deutscher, *Den avväpnade profeten.*)

Vid den elfte partikongressen i mars-april 1922 – den sista kongressen han kunde delta på – ägnade Lenin en stor del av sina tal åt att diskutera faran för byråkratismen. På grund av landets låga kulturella nivå, som återspeglades i parti- och statsapparaten, hade byråkratismen brett ut sig. Landet gick i en annan riktning än den önskade. Lenin valde en uttrycksfull liknelse för att illustrera sin tanke: ”Nu har vi ett år bakom oss och staten befinner sig i våra händer, men har den under den nya ekonomiska politiken fungerat enligt vår vilja detta år? Nej. Och vi vill inte erkänna att den inte har fungerat enligt vår vilja. Hur har den då fungerat? Bilen vägrar att lyda den hand som styr den. Det sitter en person vid ratten, men bilen går inte dit han vill utan i en helt annan riktning, som om den styrdes av något mystiskt, laglöst eller gud vet vad, kanske spekulanter eller privatkapitalister eller båda tillsammans.” (”Politisk rapport till den elfte partikongressen”, se del IV.)

Trots att kommunisterna officiellt hade makten, så styrde apparaten enligt order från en annan makt, som drog partiet med sig: ”Om vi tar Moskva med dess 4 700 kommunister i ansvarig ställning, och om vi tar det väldiga byråkratiska maskineriet, denna massa, så måste vi fråga oss: vem leder vem? Jag betvivlar i hög grad, att man kan säga att kommunisterna leder denna massa. Sanningen att säga leder de inte, utan blir ledda.” (Ibid.)

Men vad skulle man göra? Här förkastade Lenin förslagen om att bilda nya regeringsdepartement som ”skadligt strunt.” ”Kruket”, sa han, ”är nu att folk placerats på fel plats, att en ansvarig kommunist som på ett lysande sätt deltagit i hela revolutionen nu inom handeln eller industrin bekläder en post som han inte alls kan sköta och där han hindrar oss att se det verkliga förhållandet, eftersom smarta personer och skojare har ett utmärkt gömställe bakom hans rygg... plocka ut de rätta personerna och kontrollera hur det genomförs i praktiken. Det kommer folket att sätta värde på.” (Ibid.)

Lenin upprepade samma uppfattningar i sina tal till Kominterns fjärde kongress i november 1922. I grund och botten var Lenins idéer om detta problem att byråkratin existerade utanför partiet i statsapparaten, och att byråkratin hotade att omringa partiet och göra det till sin fånge. Vid denna tidpunkt kunde inte Lenin klart inse byråkratismen i partiet och den statliga planeringens roll för att övervinna den. Insikten om dessa två aspekter kom från Trotskij.

Vi har redan nämnt Trotskijs hårda kritik av Rabkrin, vid en tidpunkt när Lenin fortfarande envist försvarade inspektoratet och dess ledare – Stalin. Ännu mer grundläggande var Trotskijs kritik av bristen på en centraliserad ekonomisk planering. I ett uttalande till den åttonde sovjetkongressen i november 1920 kommenterade Trotskij: ”Förebråelserna vi så ofta hör om att sovjetinstitutionerna har blivit 'infekterade' av de gamla byråkraternas olater (formalism, dröjsmål, etc) berör inte roten till problemet... Söleri, småaktig formalism och organisatorisk hjälplöshet beror inte på att de sovjetiska institutionerna har lagt sig till med dåliga vanor, utan har mycket djupare rötter, i industrins och administrationens tillfälliga struktur och dess övergående stadie.” (*Soviet Russia*, New York, 5 mars 1921, s 226-27.)

Snarare än att se problemet som att hitta ”rätt folk”, såg Trotskij det som ett problem som hängde ihop med ekonomins objektiva situation och brist på organisation. I samma uttalande ger han ett motexempel, nämligen vad som hade uppnåtts inom järnvägstransporternas centraliserade organisation, som hade påbörjat sitt arbete under hans ledning på våren samma år. Trotskijs grundläggande inställning utgick från två huvudtankar. Den ena delade han med Lenin: att den allvarliga kris som hotade sovjetsamhället inte kunde lösas med hjälp av en formell demokrati, utan bara genom en ekonomisk återuppbyggnad av landet. Han höll med om att ”Partiet är förpliktigt att uppehålla sin diktatur, utan hänsyn till de temporära svängningarna i massornas spontana sinnesstämningar, utan hänsyn till det temporära vankelmodet inom t.o.m. arbetarklassen.” (Trotskij, i ett tal inför den tionde partikongressen 1921, citerad i Isaac Deutscher, *Den väpnade profeten*.)

Trotskij skilde sig från Lenin i att han bestämt yrkade på att Gosplan (den statliga planeringskommissionen) skulle utarbeta en central ekonomisk plan med inriktning framförallt på den storskaliga nationaliserade industrin. Lenin förkastade omorganiseringen kring en central plan, och krävde istället en strängare reglering av de existerande organen. I två brev till politbyrån, 7 augusti 1921 och 19 april 1922 (utdrag ur det senare finns med i denna bok), presenterade Trotskij sina förslag. Han argumenterade att utan en central planering skulle de olika ekonomiska organen och de enskilda företagen oavsiktligt motarbeta varandra, och det skulle i sig själv ge upphov till förvirring och bromsa landets ekonomiska utveckling. Det är lätt att se att denna förvirring hade direkta effekter på byråkratins tillväxt. För det första skapade den allmänna planlösheten tusentals gömställen där ”smarta personer och skojare” kunde gömma sig. Ännu viktigare var att det hade en tendens att ge upphov till demorali-

sering bland administratörerna. Även de mest hängivna bolsjeviker skulle kunna få en hopplös och cynisk inställning, om de såg hur alla deras ansträngningar omintetgjordes av faktorer utanför deras kontroll (osäkerhet om att få råvaror, brist på reservdelar till maskinerna, sammanbrott inom transporter). Dessutom led arbetarna om industrierna led. Avbrotten orsakade arbetslöshet, nedläggningar, att inte löner betalades ut. Arbetarna skyllde dessa missförhållanden på de direkt ansvariga administratörerna även om orsaken ofta var faktorer som låg utanför den enskilde administratörens kontroll. Som ett resultat av det började de nära banden och samarbetet mellan arbetarna och den bolsjevikiska företagsledaren att brytas ner. Under dessa förhållanden är det inte svårt att inse att ärliga administratörer kunde förvandlas till byråkrater som bara brydde sig om sina egna intressen.

Vid denna tidpunkt förkastades Trotskijs förslag, men Lenin kom senare att anamma hans ståndpunkt, vilket framgår av artikeln ”Om att tillerkänna Statsplanekommisionen lagstiftande funktioner”. Trotskijs förslag införlivades också i de ”Tesar om industrin” som han lade fram inför den tolfte partikongressen i april 1923. Trots att dessa ”teser” antogs enhälligt, så genomfördes de aldrig. Industrin tvingades vänta till den första femårsplanens våldsamt forcerade industrialisering 1928.

Som vi har sett ansåg Lenin fram till november 1922 att problemet med byråkratin kom utifrån partiet, förkastade en centraliserad planering via Gosplan, och hade fullt förtroende för partiapparaten och dess sekreterare – Stalin. Men i mitten av december sker en plötslig förändring. 12 december erbjuder Lenin Trotskij ett gemensamt block för att försvara utrikeshandelsmonopolet. Mellan 23 december och 4 januari dikterar han svidande angrepp på Stalins hantering av den nationella frågan och föreslår att han ska avsättas från posten som generalsekreterare. Dessutom uppmanar han till en allmän omorganisering, att utvidga centralkommittén till femtio eller hundra medlemmar och tilldela den statliga planeringskommisionen lagstiftande funktioner. Detta arbetet genomför han trots sviterna efter två förödande slaganfall 12 december och 22 december. 23 januari och 2 mars följer ytterligare två artiklar ”Hur vi bör omorganisera Arbetar- och bondeinspektionen” och ”Hellre mindre men bättre”. De kräver en omorganisering av Rabkrin eftersom ”Alla vet att det inte finns några sämre organiserade institutioner än Arbetar- och bondeinspektionen och att man under nuvarande förhållanden inte heller kan begära något av detta folkkommissariat.” Även om inte Stalin nämns direkt vid namn är detta ett direkt angrepp mot hans auktoritet, eftersom han ledde Rabkrin fram till mitten av 1922 och fortfarande var nära om än informellt knuten till den.

Angreppet fortsätter med Lenins erbjudande om sitt varma stöd till Stalins motståndare i frågan om Georgien, och hans engagerande av Trotskijs hjälp i kampen för att försvara de georgiska kommunisterna (se nedan). Dessa dokument var kraftfulla vapen som var tänkta att användas mot Stalin och byråkratin vid den kommande partikongressen, som hade skjutits upp till april i förhoppning att Lenin skulle bli frisk nog för att delta. Lenin tystas först av ett tredje slaganfall 10 mars, som avslutar hans politiska liv. Han kommer att förbli en tyst åskådare till de fortsatta händelserna fram till sin död 21 januari 1924.

Vad orsakade denna plötsliga omsvängning i Lenins inställning? I december 1922 kom två viktiga frågor i förgrunden – den georgiska frågan, som vi nämnt ovan, och beslutet om utrikeshandelsmonopolet. Lenins artiklar och brev om båda dessa frågor finns i denna bok.

Utrikeshandelsmonopolet

Utrikeshandelsmonopolet var en av de viktigaste delarna av NEP. Det var tänkt som en sorts ”socialistisk protektionism” för att försvara den svaga sovjetiska ekonomin mot trycket från världsmarknaden. Den hindrade också privata företag att slå sig på utrikeshandel och

bestämma export och import av varor utifrån sina kortsiktiga vinster utan hänsyn till de långsiktiga effekterna på ekonomin.

I början av oktober 1922 beslutade centralkommittén, i Lenins och Trotskij frånvaro, om vissa åtgärder för att försvaga monopolet. De gick inte så långt att de lät privata företag få direkt tillgång till världsmarknaden, men de öppnade vad Lenin ansåg vara en farlig lucka i den ”socialistiska protektionismens” sköld. I ett brev till Stalin 13 oktober 1922 förkunnade Lenin att beslutet är detsamma som att ”undergräva utrikeshandelsmonopolet” och att det dessutom hade tagits alltför snabbt och utan eftertanke och överläggningar. Han krävde att beslutet skulle få anstå till centralkommitténs nästa plenarmöte om två månader. Under tiden fick Lenin reda på att Trotskij hade en likartad uppfattning i denna fråga, och 13 december skrev han till honom och bad honom försvara deras gemensamma ståndpunkt inför centralkommittén. Lenin var inställd på att det skulle bli strid, men i själva vann de ”utan att avlossa ett enda skott”, som han uttryckte det i ett brev till Trotskij 21 december.

Denna dispyt var ytterst kännetecknande för de linjer som skulle utvecklas senare. Här stödde Stalin, med Bucharin som teoretiker, en åtgärd som skulle stärka de privata delarna av ekonomin mot den statliga sektorn. Den förebådade diskussionen om ”socialismen i snigelfart” gentemot statlig planering och industrialisering, och stöd till de rika bönderna gentemot stöd till fattigbönderna och gradvis kollektivisering. Byråkratins konservativa politik började redan bli uppenbar. Bara en vecka efter brevet till Trotskij om utrikeshandelsmonopolet dikterade Lenin noterna ”Om att tillerkänna Statsplanekommisionen lagstiftande funktioner” där han återkom till Trotskij syn på den ekonomiska politiken.

Det var vid samma tidpunkt, under de första veckorna i december, som Lenin och Trotskij höll sina sista privata möten, där Lenin erbjöd Trotskij ”en blockbildning: mot byråkratismen i allmänhet och mot organisationsbyrå [som leddes av Stalin] i synnerhet” (Trotskij, *Mitt liv*, Bokförlaget Röda rummet, 1981, s 191.) Visserligen har vi bara Trotskij vittnesmål om detta möte, men Lenins fortsatta aktioner bekräftar att denna ”blockbildning mot byråkratin” existerade.

Frågan om nationaliteterna

Nästa viktiga dispyt rörde frågan om ”nationaliteterna eller om 'autonomisering'”. Socialistiska sovjetrepublikernas union bildades inte förrän 30 december 1922. Före denna tidpunkt hade det existerat en löslig union grundad på bilaterala avtal mellan Ryska socialistiska federativa sovjetrepubliken (RSFSR) och fem andra nationella republiker – Ukraina, Vitryssland, Georgien, Azerbajdzjan och Armenien. 1922 fick Stalin, i egenskap av kommissarie för nationaliteterna, ansvar för att utarbeta en plan för att normalisera relationerna mellan republikerna. Denna plan, som var känd under namnet ”autonomiseringsplanen”, vidtog åtgärder för att de icke-ryska republikerna skulle gå in i RSFSR som autonoma [självstyrande] områden med de centrala myndigheterna placerade i Moskva. Planen förkastades kategoriskt av de georgiska bolsjevikerna, som betraktade den som ett försök att påtvinga det gamla Ryssland, ”ett och odelbart”, på de nationaliteter som hade förtryckts av det tsaristiska imperiet. Stalins plan inte bara skymfades de georgiska bolsjevikernas känslor, det var också helt säkert att den skulle också göra det självständighetssträvande georgiska folket förbittrat. De georgiska bolsjevikerna var angelägna om att etablera sitt väldes legitimitet och gick mot denna inblandning från Moskva.

Situationen förvärrades av det överlägsna sätt med vilket Stalin och hans närmaste man Ordzjonikidze (båda två för övrigt infödda georgier) behandlade oppositionen. De anklagade omedelbart det georgiska kommunistpartiets centralkommitté, som leddes av personer som Mdivani, Macharadze och Tsintsadze, för ”nationalistiska avvikelser”. Dispyten rasade hela

sommaren och hösten 1922. Vid ett tillfälle "landsförvisade" Ordzjonikidze Mdivani och Macharadze till Moskva, men de fortsatte bara sin kamp där, och försökte få tala med Lenin eller någon i centralkommittén som skulle lyssna på dem.

På sommaren upprättades en kommission som skulle studera planerna på att reglera relationerna mellan republikerna. När kommissionen träffades igen i slutet av september lade Stalin fram ett förslag om sin autonomiseringsplan. Det sista stycket i denna avslöjar en del om Stalins sätt att arbeta: "Om det nuvarande beslutet bekräftas av Centralkommittén i Moskva, kommer det inte att publiceras utan delgivas republikernas Centralkommittéer för att cirkulera inom de sovjetiska organen, de Centrala exekutivkommittéerna eller inom sagda republikers Sovjetkongresser innan Sovjeternas allryska kongress sammankallas, då beslutet skall förklaras uttrycka dessa republikers vilja." (Citerat ur Moshe Lewin, *Lenins sista strid*.)

Således skulle detta ytterst kontroversiella förslag, som gick emot allt som bolsjevikerna hade sagt om de förtryckta nationaliteternas rätt till självbestämmande, inte ens diskuteras offentligt av de folk det berörde. Istället skulle det "delgivas" republikernas ledande administrativa organ och sedan "förklaras uttrycka dessa republikers vilja" vid den allryska sovjetkongressen. Med andra ord skulle den ryska centralkommittén lägga fram förslaget till republikernas myndigheter som ett fullbordat faktum, och tillsammans skulle de förkunna för republikernas befolkning som ett fullbordat faktum vid sovjetkongressen.

Vid denna tidpunkt verkar Lenins meningsskiljaktigheter med Stalins förslag främst ha haft en rent principiell grund – det vill säga, han insåg ännu inte vad Stalin var ute efter organisatoriskt. Han träffade Stalin för att diskutera förslaget och ordnade ett möte med Mdivani. 26 september skrev han till politbyrån, via Kamenev, och tillrättavisade Stalin för att ha en "viss benägenhet att skynda på." Tonen i brevet, som finns i denna bok, är ytterst diplomatisk. Han rapporterar att en "eftergift har Stalin redan gått med på", nämligen att ersätta termen "'inträde' i RSFSR" säga "ett formellt samgående med RSFSR i en sovjetrepublikernas union i Europa och Asien". Han klargör att alla republikerna kommer att vara "likaberättigade" och ber Kamenev och Zinovjev att tänka igenom frågan noggrant. Åtminstone för diskussionens skull var Lenin redo att se Stalins brott mot de bolsjevikiska principerna om självbestämmande som ett överseende som berodde på alltför stor brådska.

Stalin skickade runt Lenins brev till politbyråns övriga medlemmar, och bifogade en egen not, där han övergav sin vanliga försiktighet med att gå mot Lenin, och anklagade Lenin för "nationalliberalism" och för att uppmuntra separatisterna (se Lewin, *Lenins sista strid*.) Men när Stalin lämnade sitt slutgiltiga förslag till centralkommittén 6 oktober, så tog han med Lenins ändringsförslag, och insisterade bara på att Georgien skulle tas med som medlem i "Transkaukasiska Federationen" tillsammans med Azerbajdzjan och Armenien. Det var en kvarleva från en tidigare mycket omdiskuterad plan att slå samman de tre grannrepublikernas regerings- och ekonomiska administration. Stalins syfte med att ta med den i planen för det nya Sovjetunionen var att underordna det rebelliska georgiska ledarskapet under de mer fogliga partiledarna i Azerbajdzjan och Armenien.

Planen antogs av centralkommittén men georgierna var fortfarande orubbliga, och krävde att Georgien skulle tas upp i unionen som en självständig medlem och inte som en del av den Transkaukasiska Federationen. Kavtaradze och Tsintsadze skrev till Kamenev och Bucharin och klagade bittert över planen och Ordzjonikidzes uppträdande. Bucharin överlämnade brevet till Lenin, som skrev ett barskt, irriterat svar och fördömde "skymforden som riktades mot Ordzjonikidze" och informerade dem om att frågan skulle avgöras av det ryska kommunistpartiets centralkommittés sekretariat (*Collected Works*, band 33, s 582.) Kom ihåg att Stalin ledde detta sekretariat. Vid denna tidpunkt litade Lenin uppenbarligen fortfarande på de uppgifter han fick från Stalin och Ordzjonikidze.

Men saken var långt ifrån över. Två veckor senare avgick nio av den georgiska centralkommitténs elva medlemmar i protest. Stalin utsåg helt enkelt nya medlemmar som var mer överens med hans ståndpunkt. Men den gamla ledningen gav inte upp kampen. De fortsatte sitt motstånd. Debatten blev så upphetsad att vid ett möte i november gick Ordzjonikidze så långt att han fysiskt angrep Kabanidze, en av den georgiska oppositionens ledare. När Dzerzjinskij, som ledde den officiella undersökningskommissionen om Georgienaffären, rapporterade om den i slutet av november gjorde denna händelse ett djupt intryck på Lenin. ”Om det hade gått så långt”, skrev Lenin i sina anteckningar om den nationella frågan, ”att Ordzjonikidze kunde glömma sig till den grad att han brukade fysiskt våld... då kan man föreställa sig vilket trask vi hamnat i.”

Dzerzjinskij's rapport rentvådde officiellt Stalin och Ordzjonikidze, men Lenin lät sig inte längre luras. 30 december 1922, samma dag som Socialistiska sovjetrepublikernas union utropades, sa Lenin: ”Det är tydligt att hela detta påfund om 'autonomisering' var genomgående oriktigt och olägligt. Det sägs att en enhetlig apparat behövdes. Varifrån kom dessa bedyranden? Var det inte från samma storryska apparat som vi... övertagit från tsarismen och som endast fått en helt ytlig sovjetisk anstrykning?” (”Till frågan om nationaliteterna eller om 'autonomisering'”, i del VI i denna bok.) I en mer omedelbar mening kom naturligtvis försäkringarna om att det behövdes en central apparat från Stalin, som utarbetade autonomiseringsplanen. I de fortsatta anteckningarna från nästa dag, gjorde Lenin klart var skulden låg: ”Det politiska ansvaret för hela denna sant storryska nationalistiska kampanj bör givetvis läggas på Stalin och Dzerzjinskij.” Här kräver Lenin också att man ska ”statuera ett exempel” med Ordzjonikidze.

Lenin lät inte saker och ting bero med det. I mitten av februari 1923 tog han initiativ till en hemlig kommission bland sina egna sekreterare för att undersöka Georgienaffären. Utifrån den kronologiska översikt som finns i band 54 av den ryska upplagan av Lenins verk framgår att kommissionen avgav sin rapport till honom 3 mars 1923, men själva rapporten har aldrig sett dagens ljus. Uppenbarligen bekräftade den Lenins farhågor, för han skrev till Trotskij: ”Jag ber dig enträget att åta dig försvaret av den georgiska affären i partiets Centralkommitté.” (Detta och följande brev finns i del VI i denna bok.) Detta var 5 mars. Nästa dag dikterade Lenin en kort not till Mdivani, Macharadze och de andra inom den georgiska oppositionen: ”Jag följer ert fall av hela mitt hjärta. Jag är indignerad över Ordzjonikidzes ohyfsade sätt och Stalins och Dzerzjinskij's överseende med detta. Jag förbereder nu anteckningar och ett tal för Er.” Det var Lenins sista politiska handling.

Georgienaffären gjorde ett så starkt intryck på Lenin därför att han i den såg fröet till en byråkratiseringsprocess som pågick inom partiet. Alla de viktigaste dragen fanns där: den likartade inställningen hos den gamla tsaristiska byråkratins storryska chauvinister och partiets högsta ledning, användandet av skvaller, falska anklagelser om ”nationalistiska avvikelser” för att rättfärdiga illa övertänkta beslut uppifrån, att som straff förflytta personer med avvikande uppfattningar, utse nya ”ledare” uppifrån, vars främsta anspråk på ledarskapet var deras beredvillighet att följa generalsekreterarens order, användandet av fysiskt våld mot kamrater, undersökningar som bara rentvådde, och allra viktigast – att apparaten avlägsnade sig från alla principiella politiska överväganden.

Även om bolsjevikerna tidigare, med Lenins stöd, hade använt skoningslösa metoder för att genomdriva impopulära åtgärder, så gjordes det alltid utifrån bedömningar av vad som var bäst för revolutionens intressen. Tvångsrekquisitionerna av spannmål, exempelvis, genomfördes för att förhindra svält i städerna. Oavsett om man håller med om denna åtgärd eller ej, eller hur den genomfördes, så råder det inget tvivel om att den inte genomfördes för att gynna partiledningens personliga intressen. Det var något helt annat med planen på ”autonomisering”. Det fanns inga tvingande skäl, överhängande svält, kontrarevolution eller ekonomiskt

sammanbrott, som rättfärdigade att åtgärden skulle tvingas igenom. Det enda som stod på spel och som forcerade saken var prestige och makten hos folkkommissarien för nationaliteterna och hans högra hand, militärbefälhavaren över Georgien. Och när bolsjevikerna hade tvingats göra organisatoriska eftergifter som gick mot den uttalade politiken, så var de alltid noggranna med att diskutera dessa åtgärder öppet, besvara argumenten från oppositionen både innanför och utanför partiet, och allra viktigast – de deklarerade öppet att sådana åtgärder var en reträtt. Så var exempelvis fallet när bolsjevikerna beslutade sig för att ge materiella fördelar till specialisterna, eller återinföra marknadsekonomin under NEP. Om man ansåg det vara nödvändigt att bryta mot principen om självbestämmande, då skulle man i enlighet med den tidigare praktiken ha förklarat varför det var nödvändigt. Istället hävdade Stalin att man inte hade brutit mot några principer, att de georgiska centralkommittémedlemmar som inte höll med om hans plan gjorde ”nationalistiska avvikelser” eller var ”separatister”, med andra ord att de var de som avvek från principerna och inte han.

Lenin måste ha varit lika upprörd över Stalins oärliga sätt att hantera motsättningarna om planen att skapa Sovjetunionen. Tidigare hade det varit många hårda politiska diskussioner bland bolsjevikerna. Efter varje omröstning antog man att den grupp som röstades ner eller tvingades kompromissa skulle genomföra den politik man beslutat om och inte skulle försöka genomföra sin egen politik under täckmantel av att låtsat hålla med. Men det var just så Stalin gick till väga. I den not som han bifogade till Lenins brev från 26 september, som ställde en union mellan likar mot Stalins autonomiseringsplan, ställde sig Stalin i skarp opposition till Lenin på nästan varje punkt. Men bara drygt en vecka senare ”accepterade” han Lenins förändringar utan diskussion, och införde bara ett eget litet påhitt, den Transkaukasiska Federationen, som gjorde att han kunde bryta den princip om självbestämmande som han formellt hade godtagit och driva sin vendetta mot den georgiska oppositionen.

Tecknen var omisskännliga. En grupp inom ledningen hade gått samman med den statliga byråkratin och avskilt sig från massorna och partimedlemmarna. Deras motiv var personliga och inte politiska, och de var beredda att utnyttja alla medel för att stärka sin egen makt och ställning. Lenin beslutade sig för att till varje pris stoppa denna byråkratiska fraktion.

Den tolfte partikongressen

Lenin förberedde sig för att kämpa vid den tolfte partikongressen, som enligt planerna skulle hållas i mars och sedan sköts upp till april. Men han visste att han närsomhelst kunde få ett nytt slaganfall, som kunde leda till förlamning eller döden. Han vände sig till Trotskij för stöd.

Under de föregående månaderna hade de två männen uppfattningar närmast sig varandra. Vi har redan nämnt deras enighet om utrikeshandelsmonopolet, byråkratismen i partiet och den ekonomiska planeringen. Det handlade bara om att ta reda på var Trotskij stod i frågan om Georgien. Lenin hade all anledning att tro att Trotskij skulle vara överens även i denna fråga, eftersom Trotskij hade uttalat oenighet om Stalins politik i Georgien tidigare. Innan Lenin sökte få Trotskij's hjälp i försvaret av den georgiska oppositionen, skickade Lenin en av sina sekreterare till ett möte i centralkommittén för att höra vad Trotskij hade att säga i frågan. Till sin tillfredsställelse upptäckte han att de tyckte samma även i denna fråga.

Dessutom var Trotskij den ende medlemmen i ledningen som kunde föra kampen vid partikongressen i Lenins frånvaro. Under revolutionen och inbördeskriget hade deras namn ständigt sammanknutits, och Trotskij hade en enorm auktoritet inom partiets led. Lenin lämnade sina anteckningar och sin korrespondens till Trotskij för att ge honom vapen till en oförsonlig kamp. Det han hade antytt i brevet 21 december om utrikeshandelsmonopolet, ”Jag föreslår att vi inte skall stanna upp och att vi skall fortsätta offensiven”, blev klart och tydligt i

ett meddelande som Lenins sekreterare Fotieva kom med. Trotskij hade skickat Fotieva för att fråga om han kunde visa materialet om Georgienfrågan för Kamenev. Fotieva återvände med svaret: ”På inga villkor!.. Vladimir Iljitj säger: 'Kamenev visar omedelbart det hela för Stalin och denne ingår så en bedräglig kompromiss för att sedan förråda oss'... Iljitj litar inte på Stalin, han vill öppet gå emot honom inför hela partiet. Han förbereder en bomb.” (Trotskij. *Mitt liv*, s 193-94.)

Men Trotskij sprängde inte ”bomben” som Lenin hade satt i hans händer. Kort efter samtalet mellan Fotieva och Trotskij ångrade Lenin sig om att informera Kamenev. Han blev allt svagare och tvingades träda fram öppet innan det var dags. Han syfte med att visa korten för Kamenev var möjligen inte för att söka hans hjälp, utan snarare att sprida panik bland Stalins anhängare.

Trotskij kallade genast på Kamenev och dikterade villkoren. Han skulle inte kräva att Stalin, Ordzjonikidze och Dzerzjinskij avsattes från sina poster, men han ville ”att den nationella politiken ändras radikalt, att förföljelsen mot Stalins motståndare i Georgien omedelbart inställs, att man upphäver det administrativa trycket från partiets sida, att man intar en fastare kurs när det gäller industrialiseringen och strävar efter ett hederligt samarbete ledarna mellan.” (*Ibid*, s 195-96.)

Stalin gick med på kompromissen. Han skrev om sina teser om den nationella frågan och införlivade Trotskijs ändringsförslag, stödde Trotskijs resolution om industrin, och stoppade tillfälligt den kampanj av förtäckta antydningar som han hade inlett i centralkommittén. Och som Lenin hade varnat så bluffade Stalin. Medan Trotskij höll den överenskommelse man hade slutit, inte krävde att de svidande anteckningarna om den nationella frågan publicerades, och undvek att angripa Stalin och hans anhängare vid den tolfte kongressen, så inledde de en skvallerkampanj mot honom bland delegaterna, och antydde att Trotskij strävade efter att bli den ryska revolutionens Bonaparte.

Efter att nätt och jämnt ha klarat sig vid partikongressen, och med Lenin tystad för obestämd tid av ett nytt slaganfall, tog Stalin och hans bundsförvanter, i form av triumviratet Stalin, Zinovjev och Kamenev, ett allt hårdare grepp om stats- och partiapparaten och vidtog ytterligare åtgärder för att isolera Trotskij. Ingen av de utlovade reformerna genomfördes, och när striden bröt ut i partiet i oktober 1923 hade styrkeförhållandena förändrats avsevärt. Inte bara hade de inrikespolitiska problemen förvärrats av triumviratets tröghet att genomföra de ekonomiska och organisatoriska reformer som den tolfte kongressen hade beslutat om, utan dessutom svepte en ny våg av demoralisering över landet efter nederlaget för den tyska revolutionen 1923, som krossade förhoppningarna om hjälp från väst.

Trotskijs ovillighet att agera

Historiker har grubblat över varför Trotskij valde att kompromissa istället för att starta det angrepp som Lenin hade krävt. Denna fråga är särskilt intressant eftersom vi i efterhand kan säga att om byråkratin skulle kunna ha stoppats så var detta tidpunkten. Trotskij själv skrev under på den uppfattningen. Som han framställde det i *Mitt liv*: ”Jag tvekar inte, att om jag hade framträtt vid den tolfte kongressen som 'ett block mellan Lenin och Trotskij' mot Stalins byråkrati, så skulle jag ha segrat även om inte Lenin hade deltagit direkt i kampen.” Men hur hållbar en sådan seger hade varit är, som Trotskij påpekar, en annan fråga. Samma faktorer som hade lett till byråkratins framväxt hade motverkat konsolideringen av segern. Men ”1922-23... var det fortfarande möjligt att erövra ledningen med hjälp av ett öppet angrepp...”

Men varför agerade inte Trotskij? Han uppger själv två skäl. För det första Lenins hälsa. Lenin kanske skulle kunna komma upp från sjukbädden, som han hade gjort tidigare, för att leda kampen vid eller efter kongressen. För det andra Trotskijs rädsla för att ett öppet angrepp

i Lenins frånvaro skulle kunna tolkas som Trotskij's "personliga kamp för Lenins position i partiet och staten" (*Ibid*, sid 482, engelska upplagan). Så länge det fanns något hopp om att Lenin skulle tillfriskna var dessa överväganden tungt vägande skäl.

Det var sant, i synnerhet som Stalins fraktion systematiskt utnyttjade frågan om efterföljaren till Lenins ställning som partiledare. De presenterade sig som triumviratet Zinovjev, Kamenev och Stalin – en grupp gamla bolsjevikerna som varit aktiva i partiet och lojala medarbetare till Lenin under tjugo år. De framställde Trotskij som en uppkomling, en av Lenins gamla motståndare som hade gått med bolsjevikerna först i augusti 1917. De jämförde ständigt Röda arméns ledare under inbördeskriget med Napoleon Bonaparte, den franske revolutionens briljante militära ledare som förvandlade sina militära framgångar till en personlig diktatur som fick revolutionen att spåra ur.

Det finns ytterligare en förklaring som förtjänar att nämnas, nämligen att Trotskij underkattade sina motståndare. Han trodde att den skräck som Lenins kraftiga avståndstagande hade satt i dem och vetskapen att materialet närsomhelst kunde offentliggöras räckte för att hålla dem i schack. När Trotskij senare verkligen försökte använda den "bomb" som Lenin hade överlämnat till honom, upptäckte han att han var på defensiven och hämmades av censuren. Han hade först begränsad och senare ingen alls tillgång till pressen. Han kunde inte göra varken Lenins eller sina egna uppfattningar kända för partiets medlemmar eller allmänheten.

När det kommer till kritan är historien år 1922-23, som dokumenteras i denna bok, inte fullt så enkel som att räkna upp de misstag som olika individer begick – Lenin, som inte insåg byråkratins tillväxt i tid, Trotskij, som inte agerade bestämt på den tolfte partikongressen, Zinovjev och Kamenev, som slöt upp bakom Stalin och insåg sitt misstag först två år senare när de anslöt sig till Trotskij i oppositionen, eller Stalin själv, som hade slagit in på en kurs som skulle leda till bolsjevikpartiets och Kommunistiska internationalens undergång – vilket säkerligen inte var vad han tänkte sig vid den tiden.

Bolsjevikerna hade gjort många allvarliga misstag tidigare – förseningen att underteckna fredsfördraget i Brest-Litovsk, som innebar att tyskarna gjorde en ny militär invasion vid en tidpunkt när de ryska arméerna nästan helt hade lösts upp, är bara ett exempel. Men då var revolutionen på offensiven. Den bar upp bolsjevikerna och gav dem möjlighet att återhämta sig.

Men 1923 var revolutionen definitivt på defensiven. Det var därför misstagen fick en så avgörande karaktär. När man simmar nedströms bärs man fram av strömmen, och att missa några simtag betyder ingenting. Men när man simmar mot strömmen, som Lenin och Trotskij gjorde 1923, kan ett missat simtag leda till katastrof.

Lenins kamp mot stalinismen var över. Men kampen för att försvara den bolsjevikiska traditionen mot byråkratins övergrepp fortsatte.

Efter flera månaders hopplösa försök att tillämpa den tolfte kongressens resolutioner från centralkommittén, beslutade Trotskij sig för att påbörja kampen bland partimedlemmarna. 8 oktober 1923 skrev han till centralkommittén:

Alltmedan jag bestämt och otvetydigt har kämpat mot den felaktiga politiken i centralkommittén, vet centralkommitténs och den centrala kontrollkommissionens medlemmar att jag medvetet har undvikit att låta ens mycket begränsade grupper av kamrater, i synnerhet kamrater som om partiets inriktning vore det minsta rimlig säkerligen skulle ha fått en plats i centralkommittén och den centrala kontrollkommissionen, bedöma kampen i centralkommittén. Jag måste tyvärr slå fast att mina ansträngningar under de senaste ett och ett halvt åren inte har lett till några resultat. Därmed riskerar partiet att överrumplas av en oerhört allvarlig kris. Om en kamrat inser faran men inte

öppet kallar den vid sitt rätta namn, så kan partiet med rätta anklaga honom för att sätta formen före innehållet.

Med tanke på den situation som har utvecklats, tror jag att det inte bara är min rätt utan min skyldighet att göra den verkliga situationen känd för de partimedlemmar som jag anser vara tillräckligt förberedda, mogna, behärskade och följaktligen förmögna att hjälpa partiet att hitta en utväg ur denna återvändsgränd utan att det sker några fraktionella omvälvningar och omstörtningar.

(Trotsky, *The Challenge of the Left Opposition (1923-25)*, New York: Pathfinder Press, 1980).

En vecka senare överlämnade fyrtiosex framstående partimedlemmar ett manifest till centralkommittén, som senare skulle bli känt som "De 46 plattform". Manifestet fördömde "uppdelningen av partiet mellan en ordförandenas hierarki och 'det tysta folket'; mellan professionella partifunktionärer som rekryterats uppifrån och partiets stora massa som inte deltar i partilivet." (Ur E H Carr, *Mellan Lenin och Stalin. Sovjet 1923-24*, Nacka 1979. Även i FI 4/89.)

Dessa två dokument utgjorde ursprunget till vänsteroppositionen, som kämpade för att hålla den leninistiska traditionen vid liv. Detta skede av kampen finns dokumenterat i en rad skrifter av Trotskij från åren 1923-29: *The Challenge of the Left Opposition*.

Kampen kom att bli lång och blodig. Tusentals blev fängslade, landsförvisade och mördade. För att säkra sin "naturliga" arvsföljd till Lenins mantel skulle Stalin komma att fysiskt likvidera hela det gamla bolsjevikiska gardet. Trotskij själv uteslöts ur kommunistpartiet 1927, förvisades till Alma Ata i Centralasien 1928, och landsförvisades till Turkiet 1929. Åtgärden uppnådde inte det önskade resultatet. Från sin landsflykt fortsatte han att leda vänsteroppositionen.

Vänsteroppositionens fortsatta utveckling.

Trotskijs utvisning från Sovjetunionen 1929 försvårade kontakterna med den sovjetiska oppositionen, men samtidigt underlättade den uppbygget av den internationella oppositionen eftersom det blev möjligt för honom att få kontakt med kommunister utomlands. Från sin exil i Turkiet grundade han den internationella vänsteroppositionen (ILO), som försökte fungera som en fraktion i Kommunistiska internationalen (Komintern). Men i praktiken tvingades vänsteroppositionen bilda separata organisationer, eftersom medlemmar i kommunistpartierna som ens misstänktes för "trotskistiska sympatier" omedelbart uteslöts ur de officiella organisationerna.

Situationen förändrades 1933, när det tyska kommunistpartiet (KPD) utan kamp kapitulerade för Hitler. Komintern vägrade dra några lärdomar av nederlaget. Den förkunnade att KPD:s politik hade varit helt korrekt, och att Hitlers maktövertagande inte innebar ett nederlag för de tyska arbetarna! Därför utfärdade ILO 1933 en uppmaning att bilda en ny International, den Fjärde internationalen, som formellt grundades i september 1938. Man uppmanade också till politisk revolution i Sovjetunionen för att störta byråkratin och återupprätta arbetardemokratien.

Ödet för vänsteroppositionen i Sovjetunionen var ohyggligt. Dess medlemmar förvisades till arbetsläger, tvingades kapitulera eller avrättades. Bara några få enstaka individer lyckades mirakulöst nog överleva "Gulagarkipelagen" in på 50-talet (se "En bolsjevik-leninists memoarer" i *Samizdat – Voices of the Soviet Opposition*, red av George Saunders, New York: Monad Press, 1974). Men kampen mot stalinismen i Sovjetunionen är inte slut.

Den sovjetiska arbetarklassen, som en gång var en liten minoritet i ett hav av bönder, utgör nu en stor majoritet av befolkningen, och dess kulturella nivå är oändligt mycket högre än för femtio år sedan. Störtandet av kapitalistiska egendomsförhållanden i tolv länder efter Andra världskriget har gjort det möjligt för Sovjetunionen att bryta den kapitalistiska inringningens

grymma isolering. Och i och med att de sovjetiska massornas materiella villkor har höjts – har också deras förväntningar gjort det. De är inte längre den utsvultna och tilltufsade generationen från 1923. Deras strävanden på det kulturella, ekonomiska och politiska området krockar alltmer med den privilegierade, egennyttiga byråkratins intressen.

På senare år har det uppstått en ny sovjetisk oppositionsrörelse. Denna rörelse organiseras främst kring krav på yttrandefrihet och stopp för förtrycket av de ickeryska nationaliteterna. Trots att den är ung och outvecklad och i allmänhet isolerad från de tidigare traditionerna, så är den föregångare till den massrörelse för en politisk revolution som med nödvändighet måste växa fram i Sovjetunionen.

En inte obetydlig del bland de oliktankande är den strömning som försöker återuppliva den bolsjevikiska traditionen, bana sig väg igenom alla årtionden av förfalskningar och förtal och ansluta sig till Lenins kamp mot stalinismen.

16 september 1974, Russell Block

Del II: Om Lenins testamente

Introduktion av översättaren

Trotskijs artikel ”Om Lenins undertryckta testamente” blev färdig 31 december 1932. Den publicerades första gången på engelska i juli och augustinumren 1934 av tidskriften *New International*. 1935 gav Pioneer Publishers ut Trotskijs artikel tillsammans med Lenins testamente i pamflettform. En andra utgåva, med mindre revideringar av översättningen av Trotskijs artikel, publicerades av Pioneer 1946.

Den version som återges här är baserad på 1946 års text. I Trotskijs ursprungstext kom citaten av Lenin från den ryska upplagan, och den engelska texten utgjordes av en direkt översättning av dessa. I vår översättning har vi i möjligaste mån tagit citaten ur *Valda Verk i 10 band*, Frams bokförlag, 1980-91. Övriga citat är översatta ur *Collected Works*, senaste upplagan.

Leo Trotskij: Om Lenins testamente.

Under efterkrigsperioden har psykologiska biografier fått stor spridning, och de personer som behärskar denna konst sliter ofta upp ämnet för sin bok ur samhället med rötterna. Historiens grundläggande drivkraft sägs vara en abstraktion, personligheten. Det ”politiska djurets” (Aristoteles lysande definition av mänskligheten) beteende löses upp i personliga känslor och instinkter.

Påståendet att personligheten är abstrakt kan verka absurt. Är det inte de historiska krafter som står ovan personligheten som är abstrakta? Och vad kan vara mer konkret än en levande människa? Men vi vidhåller vårt påstående. Om vi skalar av till och med den mest begåvade personlighet det innehåll som miljön, nationen, tidsepoken, klassen, gruppen, familjen tillför, återstår bara en tom robot, en psyko-fysisk robot, ett naturvetenskapligt men inte socialt eller ”mänskligt” objekt.

Orsakerna till att man övergiver historien och samhället måste som alltid sökas i historien och samhället. Två decennier av krig, revolutioner och kriser har skakat om den suveräna, mänskliga personligheten. För att väga något i dagens historiska vågskålar måste saker och ting mätas i miljontal. Mot detta försöker den kränkta personligheten hämnas. När den inte klarar av det rasande samhället, vänder den samhället ryggen. När personligheten inte lyckas förklara sig själv utifrån historiska processer, försöker den förklara historien utifrån sig själv. Följaktligen byggde de indiska filosoferna universella system genom att betrakta sin egen navel.

Den rena psykologins skola

Otvivelaktigt har Freud ett inflytande på den nya biografiska skolan, men det är ett ytligt inflytande. I grund och botten förfaller dessa salongspsykologer till skönlitterär ansvarslöshet. De använder inte så mycket Freuds metod som hans terminologi, och inte så mycket för att analysera som till litterär utsmyckning.

I sitt senaste arbete har Emil Ludwig, som är en populär representant för denna genre, tagit ett nytt steg på denna väg: han har ersatt studien av hjältens liv och verksamhet med en dialog. Bakom svaren på hans frågor till statsmannen, bakom dennes intonation och minspel, upptäcker författaren hans verkliga motiv. Samtalet blir nästan som en bikt. Ludwigs nya teknik och sätt att närma sig hjälten påminner om Freuds sätt att närma sig en patient: det handlar om att få upp personligheten till ytan genom att samarbeta med den. Men trots den ytliga likheten är dess väsen en helt annan! Freuds arbete blev fruktbart eftersom det på ett hjältemodigt sätt bröt med alla vedertagna uppfattningar. Den store psykoanalytikern är

skoningslös. När han arbetar är han som en kirurg, nästan som en slaktare med upprullade skjortärmar. Man kan säga vad man vill, men det finns inte ett uns diplomati i hans teknik. Freud bryr sig inte ett dyft om patientens prestige, eller om god ton, eller andra sorters falskhet eller choser. Och det är därför han bara kan föra sin dialog ansikte mot ansikte, utan sekreterare eller maskinskriverska, bakom stängda dörrar.

Men inte Ludwig. Han inleder sina samtal med Mussolini, eller Stalin, för att ge världen en äkta bild av deras själar. Och ändå följer hela konversationen ett på förhand överenskommet program. Den ansedda patienten vet mycket väl vad som kan bli användbart under denna process och vad som kan bli skadligt. Författaren är tillräckligt erfaren för att upptäcka värtaliga trick, och artig nog att inte bry sig om dem. Om den dialog som förs under sådana omständigheter liknar en bikt, så liknar den en bikt som framförs på film.

Emil Ludwig har alla skäl att säga: ”Jag förstår inget av politik.” Det antas betyda: ”Jag står över politiken.” I verkligheten är det bara en formel för att förhålla sig personligt neutral – eller för att låna från Freud, ”en mental granskare” som gör det lättare för psykologen att fylla sin politiska funktion. På samma sätt blandar sig diplomater inte i det interna livet i det land där de har ackreditering hos regeringen. Men det hindrar dem inte från att när tillfälle ges stöda komplotter och ekonomiska terroristhandlingar.

Under olika förhållanden utvecklar samma person olika sidor av sin personlighet. Tänk så många Aristoteles som är svinaherde, och så många svinaherdar som har krona på hjässan! Men Ludwig kan lättsinnigt analysera motsättningen mellan bolsjevism och fascism som helt enkelt individuell psykologi. Inte ens den mest inträngande psykolog kan ostraffat inta en så tendentiös ”neutralitet”. Ludwig frigör sig från de sociala villkoren bakom mänsklighetens medvetande, och beträder den rent subjektiva nyckfullhetens område. ”Själens” är inte tredimensionell och saknar därför den svårarbetade kvalité som är gemensam för alla andra ämnen. Författaren tappar lusten att studera fakta och dokument. Varför använda dessa färglösa bevis när de kan ersättas med glänsande gissningar?

I sitt arbete om Stalin, liksom i sin bok om Mussolini, står Ludwig kvar ”utanför politiken”. Det förhindrar inte på minsta sätt att hans arbeten används som politiska vapen. Vems vapen? I ena fallet Mussolinis, i det andra Stalins och hans grupps. Naturen skyr tomrum. Även om inte Ludwig sysslar med politik, så innebär det inte att politiken inte sysslar med Ludwig.

När min självbiografi gavs ut för tre år sedan, skrev den nu döde officiella sovjetiske historikern Pokrovskij: ”Vi måste omedelbart svara på denna bok, sätta våra unga forskare i arbete för att tillbakavisa allt som kan tillbakavisas, etc.” Men ett slående faktum är att ingen, absolut ingen, svarade. Ingenting analyserades, ingenting tillbakavisades. Det fanns inget att tillbakavisa, och man hittade ingen som kunde skriva en bok som kunde få läsare.

När det visade sig omöjligt med ett frontalangrepp, såg man sig tvingad till en kringgående rörelse. Ludwig är givetvis ingen historiker från Stalins skola. Han är en oberoende psykologisk porträttmålare. Men författare som är främmande för all politik kan visa sig vara ett ytterst lämpligt sätt att sprida idéer som bara stöds av ett populärt namn. Låt oss se hur detta faktiskt fungerar.

”Sex ord”

Emil Ludwig lånar följande episod ur Karl Radeks vittnesmål:

Efter Lenins död satt vi tillsammans, nitton medlemmar i centralkommittén, och väntade spánt på att få höra vad vår bortgångna ledare skulle säga från graven. Lenins änka gav oss hans brev. Stalin läste det. Ingen rörde sig medan han läste. När det kom till Trotskij föll orden: 'Hans ickebolsjeviska förflutna är ingen slump.' Då avbröt Trotskij läsningen och

frågade: 'Vad står det där?' Meningen upprepades. Det var de enda ord som yttrades under detta högtidliga ögonblick.

Och i egenskap av analytiker och inte berättare gör Ludwig en personlig anmärkning: ”Ett fruktansvärt ögonblick, då Trotskijs hjärta måste ha slutat slå: dessa sex ord avgjorde i grund och botten hela hans livsbana.” Hur lätt det är att hitta nyckeln till historiens gåtor! Utan tvekan hade Ludwigs inställsamma ord visat mig hemligheten med mitt öde... om denna Radek-Ludwigs historia inte råkat vara felaktig från början till slut, felaktig i smått som i stort, i det som betyder något och det som är betydelselöst.

Till att börja med skrev inte Lenin sitt testamente två år innan han dog som vår författare hävdar, utan ett år. Det är daterat 4 januari 1923, och Lenin dog 21 januari 1924. Hans politiska liv hade upphört i mars 1923. Ludwig talar som om testamentet aldrig blivit publicerat. Det har i själva verket återgivits dussintals gånger i pressen på all världens språk. Den första officiella uppläsningen av testamentet ägde inte rum vid ett möte med centralkommittén, som Ludwig skriver, utan i de Äldres råd vid partiets trettonde kongress 22 maj 1924. Det var inte Stalin som läste brevet utan Kamenev i sin dåvarande ställning som ständig ordförande i partiets centrala organ. Och slutligen – och viktigast – jag avbröt inte läsandet med ett känslösamt utrop eftersom det saknades all anledning till det. De ord som Ludwig skrev ner i enlighet med Radeks föreskrifter finns inte i testamentet. De är ett direkt påhitt. Hur svårt det än är att tro det, så är det ett faktum.

Om inte Ludwig vore så slarvig med den faktiska grunden till sina psykologiska mönster, kunde han utan svårighet ha fått tag på den exakta texten i testamentet, slagit fast nödvändiga fakta och datum, och på så sätt ha undvikit de bedrövliga misstag som hans arbete om Kreml och bolsjevikerna tyvärr är smockfullt av.

Det så kallade testamentet skrevs vid två tillfällen, med tio dagars mellanrum: 25 december 1922 och 4 januari 1923. Till en början kände bara två personer till dokumentet: maskin-skriverskan M Voloditjeva, som skrev ut det från diktat, och Lenins hustru, N Krupskaja.¹ Så länge det fanns minsta hopp om att Lenin skulle tillfriskna höll Krupskaja dokumentet inlåst. Efter Lenins död strax innan den trettonde kongressen överlämnade hon testamentet till centralkommitténs sekretariat, så att det i samband med kongressen skulle komma till partiets kännedom, till vilket det riktades.

Vid den tidpunkten var partiapparaten halvofficiellt i händerna på trojkan (Zinovjev, Kamenev, Stalin) – i själva verket redan i händerna på Stalin. Trojkan uttalade sig bestämt mot att brevet skulle läsas vid kongressen – och det är inte svårt att inse motivet för det. Krupskaja vidhöll sin önskan. I detta skede pågick diskussionen bakom scenen. Frågan hänsköts till ett möte med kongressens Äldsta – det vill säga ledarna för provinsdelegationerna. Där fick oppositionens medlemmar i centralkommittén för första gången höra talas om testamentet, bland dem jag. Sedan man beslutat att ingen fick föra anteckningar började Kamenev läsa upp texten. Åhörarna var förvisso ytterst spända. Men så vitt jag kan minnas var det de som redan kände till innehållet i dokumentet som var ojämförligt mest oroliga. Via en av sina hantlangare lade trojkan fram en resolution som man sedan tidigare hade kommit överens med provinsledarna om: dokumentet skulle läsas separat för varje delegation i ett utskottsmöte, ingen fick föra anteckningar, man skulle inte få hänvisa till testamentet under plenarmötet. På sitt typiskt milda, envisa sätt argumenterade Krupskaja att det stod i direkt motsättning till Lenins vilja, och att man inte kunde neka honom rätten att lägga fram sin sista

¹ Enligt den version som publiceras i *Valda Verk i 10 band*, band 10, s 515-518, dikterades den första delen av brevet 23-25 december 1922, och skrevs ner av M Voloditjeva. Tillägget till testamentet 4 januari 1923 skrevs ner av en annan av Lenins sekreterare, L Fotieva.

vilja inför partiet. Men medlemmarna i de Äldres råd, som var bundna av fraktionell disciplin, var hårdhärtade. Trojkans resolution antogs med överväldigande majoritet.

För att inse innebörden i de mystiska och mytiska ”sex ord” som påstås ha avgjort mitt öde, behöver vi påminna oss om vissa tidigare med detta sammanhängande förhållanden. Redan under de hårda diskussionerna i fråga om oktoberrevolutionen, hade en del ”gamla bolsjevikerna” från högern mer än en gång förargat påpekat att Trotskij trots allt tidigare inte varit bolsjevik. Lenin satte sig alltid emot dessa röster. ”Trotskij har för länge sedan förstått att enhet med mensjevikerna var omöjligt”, sa han exempelvis 14 november 1917 – ”och sedan dess har det inte funnits någon bättre bolsjevik.”² Från Lenins läppar betydde dessa ord en del.

I ett brev två år senare till utländska kommunister om hur bolsjevismen hade utvecklats, hur det hade funnits meningsskiljaktigheter och splittringar, pekade Lenin på att ”i det avgörande ögonblicket, vid tidpunkten för erövringen av makten och bildandet av en sovjetrepublik, visade sig bolsjevismen vara enad, *den attraherade allt det bästa från närstående strömningar i det socialistiska tänkandet*”.³ Varken i Ryssland eller i väst fanns det någon strömning som stod närmare bolsjevismen än den jag företrädde fram till 1917. Min enhet med Lenin var förutbestämd av teoriernas och händelsernas logik. I det avgörande ögonblicket drog bolsjevismen till sig ”allt det bästa” från ”närstående strömningar”. Så bedömde Lenin situationen. Jag har ingen anledning att ifrågasätta honom.

Under de två månader då vi diskuterade frågan om fackföreningarna (vintern 1920-21) hade Stalin och Zinovjev än en gång försökt sprida hänvisningar till Trotskijs icke-bolsjevikiska förflutna. Som ett svar på detta hade mindre återhållsamma ledare ur oppositionens led påmint Zinovjev om hur han uppträdde under oktoberupproret. När Lenin på sin dödsbädd tänkte igenom hur förhållandena skulle utkristallisera sig i partiet när han var borta, kunde han inte undvika att förutse att Stalin och Zinovjev skulle försöka utnyttja mitt icke-bolsjevikiska förflutna för att samla de gamla bolsjevikerna mot mig. Testamentet försöker för övrigt förekomma även denna fara. Omedelbart efter sin karakterisering av Stalin och Trotskij skriver han: ”Jag skall inte vidare karakterisera de andra medlemmarna i centralkommittén efter deras personliga egenskaper. Jag vill bara påminna om att oktoberepisoden med Zinovjev och Kamenev givetvis inte var någon tillfällighet, men att den lika litet kan läggas dem personligen till last som Trotskij hans ickebolsjevism.”

Denna anmärkning att oktoberepisoden ”inte var någon tillfällighet” fyller ett ytterst specifikt mål: att varna partiet för att Zinovjev och Kamenev under kritiska omständigheter återigen kan visa sig sakna hårdhet. Men denna varning har inget samband med anmärkningen om Trotskij. Gentemot honom rekommenderar han bara att hans ickebolsjevikiska förflutna inte skall utnyttjas för personangrepp. Jag hade följaktligen ingen anledning att ställa den fråga som Radek tillskriver mig. Ludwigs gissning att mitt hjärta ”upphörde slå” faller också platt till marken. Testamentet försökte minst av allt försvåra för mig att få en ledande roll i partiarbetet. Som vi senare skall se försökte det uppnå det rakt motsatta målet.

² Lenin gjorde denna anmärkning vid ett möte med bolsjevikpartiets Petersburgkommitté 1 (14) november 1917. (Vid denna tidpunkt använde Ryssland fortfarande den gamla julianska kalendern, som låg 13 dagar bakom den gregorianska kalendern i väst, därför används två datum.) Protokollen från mötet var ursprungligen tänkta att ingå i den samling av protokoll från Petrograd- (Petersburg-) kommittén som skulle publiceras 1927, men i sista stund ströks de ur boken. De ”rättade” spaltkorrekturen hamnade i händerna på oppositionen och Trotskij publicerade dem tillsammans med fotostatkopior av originalen i *Bulletin oppositsij* (Oppositionsbulletinen), den ryskspråkiga tidskrift han gav ut i exil (nr 7, november-december 1929, s 31-37.) En svensk översättning av mötesprotokollet finns i *Stalins förfalskarskola*.

³ Se ”Hälsning till de italienska, franska och tyska kommunisterna”, *Valda Verk i 10 band*, band 9, s 163. Lenins kursivering.

”Förhållandet mellan Stalin och Trotskij”

Den centrala delen av testamentet, som fyller två maskinskrivna sidor, ägnas åt att karakterisera förhållandet mellan Stalin och Trotskij, ”två framstående ledare i den nuvarande centralkommittén”. Efter att ha kommenterat Trotskijs ”enastående begåvning” (”den talangfullaste medlemmen i den nuvarande centralkommittén”), påpekar Lenin omedelbart hans brister: ”alltför stor självsäkerhet” och att han lägger ”alltför stor vikt vid den rent administrativa sidan av saken.” Jag vill i förbigående påpeka, att oavsett hur allvarliga dessa brister må vara, så har de inget som helst samband med att ”underskatta bönderna” eller ”sakna tro på revolutionens inneboende krafter” eller andra påhitt som epigonerna dragit fram under senare år.

Å andra sidan skriver Lenin: ”Efter att ha blivit generalsekreterare har kamrat Stalin i sin hand koncentrerat en gränslös makt, och jag är inte säker på att han alltid kommer att kunna bruka denna makt tillräckligt varsamt.”

Här handlar det inte om Stalins politiska inflytande, som vid den tidpunkten var obetydligt, utan om den administrativa makt han hade samlat i sina händer, ”efter att ha blivit generalsekreterare.” Det är en mycket precis och noggrant övervägd formulering. Vi kommer att återvända till den senare.

Testamentet kräver att centralkommitténs medlemsantal skall utökas till femtio, eller till och med hundra, så att den med sin tyngd kanske skulle kunna bromsa de splittrande krafterna i politbyrån. Detta organisatoriska förslag förefaller vara en neutral garant mot personliga konflikter. Men bara tio dagar senare tyckte Lenin det var otillräckligt, och han lade till det förslag som också gav hela dokumentet dess slutgiltiga karaktär: ”... föreslår jag kamraterna att överväga ett sätt att förflytta Stalin från denna post och till den utse en annan person, som är överlägsen kamrat Stalin bara i ett avseende, nämligen att han är tolerantare, lojalare, hövligare och mer uppmärksam mot kamraterna, mindre nyckfull osv.”⁴

Under de tio dagar då testamentet dikterades försökte Lenin hålla sin kritiska bedömning av Stalin så återhållsam som möjligt. Under de följande veckorna skulle hans ton bli allt hårdare, fram till den timme då hans röst tystnade för alltid. Men även i testamentet säger han tillräckligt för att motivera kravet att byta generalsekreterare: utöver att vara ohövlig och nyckfull, anklagas Stalin för *bristande lojalitet*. Med denna punkt blir karakteriseringen en tung anklagelse.

Vi kommer senare att visa att testamentet uppenbarligen inte var en överraskning för Stalin. Men det gjorde inte slaget mindre hårt. När han för första gången blev bekant med dokumentet i sekretariatet, i kretsen av sina närmaste medarbetare, lät Stalin undfly sig en fras som ohöjligt visade hans verkliga känslor gentemot testamentets författare. De förhållanden under vilka dessa ord spreds till större kretsar, och framförallt den oefterhärmliga reaktionen i sig själv, är i mina ögon en definitiv garanti för att denna händelse verkligen ägt rum. Tyvärr finns inte dessa bevingade ord i skrift.

Testamentets avslutande mening visar entydigt var Lenin ansåg att faran fanns. Att förflytta Stalin – bara han och ingen annan – innebar att skilja honom från apparaten, att inte längre ge honom möjlighet att trycka på denna långa hävstång, att beröva honom all den makt han hade samlat i sin hand. Vem skulle då utses till generalsekreterare? Någon som hade Stalins positiva kvalitéer, men var tolerantare, lojalare, mindre nyckfull. Uppenbarligen ansåg inte Lenin honom oersättlig eftersom han föreslog att vi skulle söka en mer lämplig person till hans post. När generalsekreteraren som en ren formsak erbjöd sig avgå, upprepade han nyck-

⁴ Vi får inte glömma att testamentet dikterades och inte korrekturlästes, därav vissa stilistiska olikheter. Men tankegången är helt klar. (Trotskijs anmärkning.)

fullt: "Nåväl, jag är verkligen ohyfsad... Iljitj föreslog att ni ska hitta någon annan som *bara* skiljer sig från mig genom att vara mer hövlig. Nåväl, försök hitta honom." "Bry dig inte om det", svarade en av Stalins dåvarande vänner. "Vi är inte rädda för dålig hyfs. Hela vårt parti är ohyfsat, proletärt." Lenin tillskrivs här indirekt en salongsmässig uppfattning om hövlighet. Vad gäller anklagelsen om otillräcklig lojalitet hade varken Stalin eller hans vänner ett ord att säga. Det saknar kanske inte intresse att den som stödde honom var A P Smirnov, på den tiden folkskommisarie för jordbruket, men nu anklagad för att vara högeropportunist. Det finns ingen plats för tacksamhet i politiken.

Radek, som då fortfarande var medlem i centralkommittén, satt bredvid mig när testamentet lästes upp. Under inverkan av detta ögonblick och genom sin bristande inre disciplin, satte testamentet fyr på Radek, och han lutade sig uppsluppet mot mig och sa: "Nu vågar de inte gå emot dig." Jag svarade honom: "Tvärtom, nu måste de göra allt, och det så snabbt som möjligt." De följande dagarna under den trettonde kongressen visade att min bedömning var den mest nyktra. Trojkan tvingades förekomma de eventuella effekterna av testamentet genom att så snabbt som möjligt ställa partiet inför fullbordat faktum. Själva uppläsningen av dokumentet i lokala delegationer där "utbölningar" inte var tillåtna, förvandlades till en direkt kamp mot mig. När delegationernas ledare läste upp texten svalde de en del ord, betonade andra, och kommenterade att brevet hade skrivits av en allvarligt sjuk man som var påverkad av bedrägerier och intriger. Apparaten hade redan fullständig kontroll. Bara det faktum att trojkan kunde bryta mot Lenins vilja och vägra att läsa upp hans brev inför kongressen, är ett tillräckligt tecken på vilken sammansättning och atmosfär det rådde på kongressen. Testamentet varken minskade eller stoppade den interna kampen, utan gjorde tvärtom att den fick ett katastrofalt tempo.

Lenins inställning till Stalin

Politiken är envis. Även de som demonstrativt vänder ryggen åt den kan tvingas träda i dess tjänst. Ludwig skriver: "Stalin följde entusiastiskt Lenin ända fram till hans död." Om dessa ord bara hade uttryckt Lenins mäktiga inflytande över sina elever, inklusive Stalin, skulle det inte finnas något att invända. Men Ludwig menar något mer. Han vill påskina att det fanns en alldeles särskild närhet mellan läraren och denne speciella elev. Som ett speciellt värdefullt vittnesbörd åberopar Ludwig Stalins egna ord: "Jag är bara Lenins elev, och mitt mål är att bli en värdig elev." Det är illa när en professionell psykolog okritiskt sväljer en banal fras, vars överenskomna ödmjukhet inte innehåller ens ett uns av närhet. Här vidarebefordrar Ludwig bara den officiella legenden som fabricerats under de senaste åren. Jag betvivlar att han har den ringaste aning om vart hans ointresse för fakta har fört honom, och vilka motsättningar det leder till. Om Stalin faktiskt hade följt Lenin fram till hans död, hur kan man då förklara det faktum att det sista dokument Lenin dikterade, strax innan sitt andra slaganfall, var ett kortfattat brev till Stalin, bara några få rader, *där han bryter alla personliga och kamratliga relationer med honom?* Denna unika händelse i Lenins liv, en skarp brytning med en av sina närmaste medarbetare, måste ha haft mycket allvarliga psykologiska orsaker, och vore minst sagt obegriplig i förhållande till en elev som "entusiastiskt" följde sin lärare till slutet. Ändå hörs inte ett ord om detta från Ludwig.

När brevet där Lenin bröt med Stalin blev känt bland partiets ledare hade trojkan splittrats. Stalin och hans vänner såg ingen annan utväg än att dra fram samma gamla historia om Lenins odugliga tillstånd. I själva verket skrev Lenin både testamentet och brevet där han bryter förbindelserna under de månader (december 1922 till början av mars 1923) då han i en rad programmatiska artiklar gav partiet de mest mogna resultaten av sitt tänkande. Brytningen med Stalin kom inte som en blixtr från en klar himmel. Den hade sitt ursprung i en lång rad

tidigare konflikter i principiella såväl som praktiska frågor, och det ställer bitterheten i dessa konflikter i en tragisk dager.

Utan tvekan värderade Lenin vissa av Stalins drag högt: hans ståndaktighet, orubblighet, envishet, till och med hänsynslöshet, och slughet – kvalitéer som är nödvändiga under krig och följaktligen i generalstaben. Men Lenin trodde absolut inte att dessa gåvor, ens i utomordentlig omfattning, var tillräckliga för en parti- eller statsledning. Lenin såg Stalin som en revolutionär, men inte som en storslagen statsman. Teorin var alltför viktig för Lenin i den politiska kampen. Ingen betraktade Stalin som teoretiker, och före 1924 hade han själv aldrig gjort anspråk på att ha fallenhet för det. Tvärtom var hans svaga teoretiska grund alltför välkänd i den inre kretsen. Stalin känner inte till väst. Han kan inga främmande språk. Han drogs aldrig in i diskussionerna om den internationella arbetarrörelsens problem. Och slutligen – vilket är mindre viktigt men inte utan betydelse – var Stalin varken skribent eller talare i ordets egentliga mening. Trots att han är försiktig är hans artiklar fyllda av inte bara teoretiska misstag och aningslösheter, utan också grova försyndelser mot det ryska språket. I Lenins ögon låg Stalins värde helt inom partiadministrationens område och skötseln av apparaten. Men även här hade Lenin avsevärda reservationer, och de blev allt större under den sista perioden.

Lenin hade bara förakt till övers för idealistiskt moraliserande. Men det förhindrade honom inte att vara ytterst sträng med den revolutionära moralen – det vill säga de regler för uppträdandet som han ansåg vara nödvändiga för att lyckas med revolutionen och uppbygget av ett nytt samhälle. Lenins stränghet härrörde obehindrat och naturligt från hans natur, och där fanns inte ett uns av formalism eller trångsynthet eller stelhet. Han kände folk alltför väl och tog dem som de var. Han kunde kombinera vissa personers brister med andras dygder, och ibland också med deras brister, och han upphörde aldrig att ivrigt se vilket resultatet blev. Han visste också att tiderna förändras och vi med dem. Med ett språng hade partiet rest sig från underjordiskt arbete till maktens höjder. För de gamla revolutionärerna innebar det en förbluffande kraftig förändring av den personliga situationen och de förhållanden de hade till andra. Det Lenin under dessa nya förhållanden upptäckte hos Stalin påpekade han försiktigt men klart i sitt testamente: bristande lojalitet och en benägenhet att missbruka makten. Ludwig missade dessa antydningar. Men det är där man kan hitta nyckeln till relationen mellan Lenin och Stalin under den sista perioden.

Lenin var inte bara den proletära diktaturens teoretiker och tekniker, utan han vaktade också vaksamt över dess moraliska grundvalar. Varje antydning om att makten utnyttjades för personliga intressen tände en hotfull eld i hans ögon. ”På vilket sätt är det bättre än borgerlig parlamentarism?”, frågade han för att klart uttrycka en ilska som fick honom att storkna. Och många gånger lade han också till en av sina uttrycksfulla beskrivningar av parlamentarismen. Samtidigt utnyttjade Stalin i allt större omfattning och alltmer urskillingslöst den revolutionära diktaturens möjligheter för att rekrytera personer som stod i tacksamhetsskuld till honom och var hans undersåtar. I sin position som generalsekreterare kunde han dela ut fördelar och favörer. Här lades grunden till en oundviklig konflikt. *Gradvis förlorade Lenin sitt moraliska förtroende för Stalin.* Om man förstår detta grundläggande faktum, faller den sista periodens olika episoder på plats, och man får en verklig och inte falsk bild av Lenins inställning till Stalin.

Sverdlov och Stalin som olika typer av organisatörer

För att kunna placera testamentet på rätt plats i partiets utveckling, måste vi här göra en utveckling. Fram till våren 1919 hade Sverdlov varit partiets främste organisatör. Han kallades inte generalsekreterare, ett namn som ännu inte hade uppfunnits, men i realiteten var han det. Sverdlov avled 34 år gammal i mars 1919 i den så kallade spanska sjukan. Inbördeskrigets

och epidemins spridning fick folk att falla till höger och vänster, och partiet insåg knappt hur stor denna förlust var. I två begravningstal uttryckte Lenin sin värdering av Sverdlov, och den sprider ett indirekt men mycket klart ljus över även hans senare relationer till Stalin. ”Under revolutionens utveckling, under dess segrar”, sa Lenin, ” föll det på Sverdlovs lott att mer fullkomligt och mer fullständigt än någon annan uttrycka den proletära revolutionens innersta natur.” Sverdlov var ”framförallt och mer än något annat organisatör.” Ur den anspråkslöse underjordiske aktivisten, som varken var teoretiker eller skribent, utvecklades på kort tid ”en organisatör med oklanderlig auktoritet, en organisatör av hela sovjetmakten i Ryssland, och en organisatör av partiet med en unik förståelse.” Lenin var inte förtjust i de överdrifter som är vanliga i lovprisningar vid jubiléer och begravningar. Hans bedömning av Sverdlov var på samma gång en beskrivning av organisatörens uppgifter: ”Bara tack vare att vi hade en organisatör som Sverdlov kunde vi under de förhållanden som rådde under kriget arbeta som om vi *inte hade en enda konflikt värd att diskutera.*”

Så var det faktiskt. När vi talade med Lenin på den tiden påpekade vi mer än en gång, och varje gång med tillfredsställelse, att en av de viktigaste orsakerna till våra framgångar var den härskande gruppens enhet och solidaritet. Trots det fruktansvärda trycket från händelser och svårigheter, de nya problemen, och de hårda praktiska meningsskiljaktigheter som ibland bröt ut, fortgick arbetet fantastiskt lugnt och vänligt, och utan avbrott. Med några få ord erinrade vi oss händelser under tidigare revolutioner. ”Nej, det är bättre hos oss.” ”Det är detta som garanterar oss segern.” Solidariteten inom ledningen hade förberetts under bolsjevismens hela historia och upprätthölls tack vare ledarnas obestriddliga auktoritet – framförallt Lenins. Men det var först och främst Sverdlov som hade skapat de inre mekanismerna bakom denna exempellösa samstämmighet. Hans hemlighet var enkel: att låta sig styras av saken och endast den. Partiarbetarna var inte rädda för att intriger skulle sippra ner från partistaben. Grunden till Sverdlovs auktoritet var *lojalitet*.

Efter att i sitt stilla sinne ha testat samtliga partiledare drog Lenin i begravningstalet den praktiska slutsatsen: ”En sådan man går inte att ersätta, om vi med ersätta menar finna en kamrat som kombinerar dessa kvalitéer... Det arbete som han gjorde ensam kan nu bara genomföras av en grupp personer, som i hans fotspår skall fortsätta hans arbete.”⁵ Detta var inte bara tomma ord, utan ett strikt praktiskt förslag. Och förslaget genomfördes. Istället för en enda sekreterare utsågs en grupp på tre personer.

Även de som inte känner till partiets historia kan från Lenins ord inse, att Stalin inte hade någon ledande roll i partiapparaten på Sverdlovs tid – varken under oktoberrevolutionen eller under uppbygget av Sovjetstatens grund och väggar. Stalin ingick inte heller i det första sekretariat som ersatte Sverdlov.

Vid den tionde kongressen, två år efter Sverdlovs död, stödde Zinovjev och andra, inte utan baktanke i kampen mot mig, Stalins kandidatur till posten som generalsekreterare – det vill säga att juridiskt sätta honom i den position som Sverdlov faktiskt haft. Inför en begränsad grupp talade Lenin mot denna plan, och uttryckte farhågor att ”den kocken bara kan laga starka maträtter.” Om vi jämför denna fras med Sverdlovs natur, ser vi klart de olika typerna av organisatörer: den ene som outtröttligt slätade ut motsättningar, och förenklade gruppens arbete, och den andre specialist på starka maträtter – och inte ens främmande för att krydda dem med riktigt gift. Den enda orsaken till att Lenin i mars 1921 inte drev motståndet till sin spets – det vill säga inte öppet vädjade till kongressen mot Stalins kandidatur – var att posten som sekreterare, till och med ”generalsekreterare”, under de rådande förhållandena, med makten och inflytandet samlat i politbyrå, var av underordnad betydelse. Som så många andra kanske inte heller Lenin insåg faran tillräckligt klart i tid.

⁵ Se ”Speech in Memory of Y.M. Sverdlov”, *Collected Works*, band 29, s 89-94. Trotskijs kursivering.

Mot slutet av 1921 försämrades Lenins hälsa avsevärt. På bestämd inrådan från sin läkare reste Lenin bort, och i ett brev 7 december skrev han, som inte hade för vana att klaga, till medlemmarna i politbyrån: ”Jag reser bort idag. Trots att jag dragit ner på arbetet och vilar mer, har sömnlösheten förvärrats djävulskt under de senaste dagarna. Jag är rädd att jag inte kan tala varken vid partikongressen eller sovjetkongressen.”⁶

I fem månader försmäktar han, till hälften avskärmat från sitt arbete av läkarna och vännerna, hela tiden oroad över hur regerings- och partiarbetet utvecklas, i ständig kamp med sin tärande sjukdom. I maj får han sitt första slaganfall. I två månader kan inte Lenin tala eller röra sig. I juli börjar han sakta återhämta sig. Medan han fortfarande är kvar på landsbygden börjar han gradvis ta upp sin korrespondens. I oktober återvänder han till Kreml och återupptar officiellt arbetet.

”Inget ont som inte har något gott med sig”, skriver han i ett utkast till ett framtida tal. ”Jag har suttit tyst under ett halvår och tittat på 'från åskådarplass'.”⁷ Lenin menar: förut satt jag alltför stilla på min post och missade många saker. Det långa avbrottet har tillåtit mig att se många saker med friska ögon. Det som utan tvivel störde honom mest var den enorma tillväxten av byråkratins makt, vars samlingspunkt hade blivit centralkommitténs organisationsbyrå.

Omedelbart efter att Lenin hade återvänt till arbetet insåg han att man måste avlägsna chefen som var specialist på starka maträtter. Men denna personalfråga hade blivit anmärkningsvärt komplicerad. Lenin kunde inte undvika att se hur Stalin hade utnyttjat hans frånvaro för att på ett ensidigt sätt välja ut personer – ofta i direkt motsättning till partiets strävanden. Generalsekreteraren var beroende av en manstark fraktion, som knöts samman av band som kanske inte alltid var så intellektuella men åtminstone var starka. För att kunna byta ut personer i partiapparaten måste man förbereda ett allvarligt politiskt angrepp. Det var under denna period som det ”konspiratoriska” samtalet mellan Lenin och mig ägde rum, om ett gemensamt angrepp mot byråkratin inom partiet och sovjeterna, och hans förslag om ett ”block” mot organisationsbyrån – som vid denna tidpunkt var Stalins viktigaste fäste. Att denna konversation verkligen ägde rum, liksom dess innehåll, återspeglades snart i dokument, och det är en händelse i partiets historia som inte går att förneka och heller inte förnekas av någon.

Men inom några veckor försämrades Lenins hälsa på nytt. Hans läkare förbjöd återigen inte bara arbete, utan även direkta samtal med kamraterna. Ensam inom fyra väggar tvingades han fundera ut hur den fortsatta kampen skulle föras. För att stävja sekretariatets arbete bakom kulisserna, utarbetade Lenin en del allmänna åtgärder av organisatorisk karaktär. Då uppkom tanken på att skapa ett officiellt particenter i form av en kontrollkommission, bestående av pålitliga och erfarna partimedlemmar, som var fullständigt oberoende från hierarkin – det vill säga varken var tjänstemän eller administratörer. Kommissionen skulle kunna ställa alla tjänstemän utan undantag till svars, inte bara partiets, inklusive centralkommitténs medlemmar, utan via Arbetar- och bondeinspektionen också statens högsta tjänstemän.

23 januari skickade Lenin, via Krupskaja, en artikel⁸ till *Pravda*, angående sin föreslagna omorganisering av de centrala institutionerna. Både av rädsla för att hans sjukdom skulle ge honom ett förrådiskt slag, och för ett inte mindre förrådiskt svar från sekretariatet, krävde Lenin att artikeln skulle tryckas i *Pravda* omedelbart. Han ville alltså vända sig direkt till partiet. Stalins vägrade gå med på detta med motiveringen att frågan behövde diskuteras i politbyrån. Formellt innebar det bara en dags fördröjning. Men själva proceduren att hänvisa

⁶ Detta, liksom många andra brev som citeras i denna artikel, återges från dokument i mina arkiv. (Trotskijs anmärkning.)

⁷ Detta dokument har inte återfunnits.

⁸ ”Hur vi bör omorganisera arbetar- och bondeinspektionen”, *Valda Verk i 10 band*, band 10, s 546.

frågan till politbyrån bådade inte gott. På Lenins befallning vände sig då Krupskaja till mig för hjälp. Jag krävde att politbyrån skulle mötas omedelbart. Lenins farhågor bekräftades fullständigt: samtliga medlemmar och suppleanter som var närvarande, Stalin, Molotov, Kujbysjev, Rykov, Kalinin och Bucharin, var inte bara mot Lenins föreslagna reform, utan också att artikeln skulle tryckas. För att trösta den sjuke mannen som kunde drabbas av en katastrof av varje emotionell upphetsning, föreslog Kujbysjev, kontrollkommissionens framtida ordförande, att man skulle trycka ett speciellt nummer av *Pravda* med Lenins artikel, men i ett enda exemplar. Så "entusiastiskt" följde dessa personer sin lärare. Ilsket förkastade jag detta förslag att föra Lenin bakom ljuset, talade i stora drag för det förslag han lagt fram, och krävde att artikeln genast skulle publiceras. Jag fick stöd från Kamenev, som kommit till mötet en timme försenad. Majoritetens inställning bröts till sist ner av argumentet att Lenin hursomhelst skulle sprida sin artikel. Den skulle kopieras på skrivmaskiner och bli läst med dubbelt så stort intresse, och ännu mer riktas direkt mot politbyrån. Följande morgon, 25 januari fanns artikeln i *Pravda*. Även denna händelse återspeglades i sinom tid i officiella dokument, på vilket denna redogörelse grundar sig.

Jag vill betona det faktum att jag, eftersom jag inte tillhör den rena psykologins skola, och hellre litat till fastslagna fakta än till hur de emotionellt återspeglas i minnet, grundar hela denna genomgång, med undantag för vissa angivna episoder, på dokument i mina arkiv och efter att noggrant ha bekräftat datum, vittnesmål och överhuvudtaget de faktiska omständigheterna.

Meningsskiljaktigheterna mellan Lenin och Stalin

Det var inte bara ifråga om den organisatoriska politiken som Lenin kämpade mot Stalin. Vid centralkommitténs novembermöte (1922)⁹, där varken Lenin eller jag var med, genomfördes helt oväntat en radikal förändring av utrikeshandeln, på ett sätt som undergrävde själva grundvalarna för statsmonopolet. I ett samtal med Krassin, som då var folkkommissarie för utrikeshandeln, sa jag ungefär så här om centralkommitténs resolution: "De har inte slagit botten ur tunnan, men de har borrar flera hål i den." Lenin hörde talas om detta. 13 december skrev han till mig: "jag [ber] dig enträget att ta på dig att vid det kommande plenarmötet försvara vår gemensamma uppfattning om det ovillkorliga behovet att bevara och stärka monoopolet... det förra plenarmötet fattade ett beslut som går tvärs emot monoopolet på utrikeshandeln".

Lenin vägrade att göra några som helst eftergifter i denna fråga, och insisterade på att jag vädjade till centralkommittén och kongressen. Slaget riktades först och främst mot Stalin, som i egenskap av generalsekreterare hade ansvar för att lägga fram frågorna inför centralkommitténs möten. Men denna gång gick det inte så långt som till öppen kamp. Stalin och hans vänner anade faran och gav sig utan strid. Vid decembermötet upphävdes beslutet från november. "Det verkar som om vi har kunnat inta ställningarna utan att avlossa ett enda skott, enbart med hjälp av manövrar", skrev Lenin skämtsamt till mig 21 december.

Oenigheten ifråga om den nationella politiken var ännu hårdare. På hösten 1922 förberedde vi oss för att omvandla Sovjetstaten till en federation av nationella republiker. Lenin ansåg att man så långt det var möjligt skulle möta kraven och anspråken från de nationaliteter som hade levt under förtryck så länge och ännu inte hade hämtat sig från konsekvenserna av det., I egenskap av folkkommissarie för nationaliteterna hade Stalin hand om förberedelsearbetet, och han förde på detta område tvärtom en byråkratiskt centralistisk politik. Medan Lenin var konvalescent i en villa nära Moskva förde han en diskussion med Stalin i brev till politbyrån. I sina första anmärkningar till Stalins planer för förbundsunionen var Lenin ytterst vänlig och

⁹ Mötet hölls i själva verket 9 oktober 1922.

återhållsam. Vid den tidpunkten – i slutet av september 1922 – hoppades han fortfarande att frågan kunde rättas till i politbyrån, och utan öppen strid. Stalins svar, å andra sidan, var påtagligt irriterade. Han förebrådde Lenin för att ”ha bråttom” och anklagade honom för ”nationalliberalism” – det vill säga att ha överseende med utlänningarnas nationalism. Trots att denna brevväxling är politiskt ytterst intressant, döljs den fortfarande för partiet.

Den byråkratiska nationalitetspolitiken hade redan då givit upphov till en intensiv opposition i Georgien. Denna opposition enade blomman av den georgiska bolsjevismen mot Stalin och hans högra hand Ordzjonikidze. Via Krupskaja hade Lenin kommit i privat kontakt med ledarna för den georgiska oppositionen (Mdivani, Macharadze, etc) mot fraktionen kring Stalin, Ordzjonikidze och Dzerzjinskij. Kampen i gränsländerna var så intensiv, och Stalin hade bundit upp sig så hårt till vissa speciella grupperingar, att han inte kunde ge med sig under tystnad som han hade gjort i frågan om utrikeshandelsmonopolet. Under de följande veckorna blev Lenin övertygad om att han måste vända sig till partiet. I slutet av december dikterade han ett långt brev om den nationella frågan, som skulle ersätta hans tal vid partikongressen om sjukdomen gjorde att han inte kunde närvara.

Lenin anklagade Stalin för att vara administrativt impulsiv och hätsk mot påstådd nationalism. ”Överhuvud taget”, skrev han med eftertryck, ”spelar förbittring vanligen en synnerligen dålig roll i politiken.” [*Valda Verk i 10 band*, band 10, s 522] Att bekämpa de rättmätiga, om än till en början överdrivna, kraven från de tidigare förtryckta nationerna kallade Lenin för en yttring av storrysk byråkratism. För första gången namngav han sina motståndare: ”Det politiska ansvaret för hela denna storryska nationalistiska kampanj bör givetvis läggas på Stalin och Dzerzjinskij.” [*Ibid*, band 10, s 526] Att storryssen Lenin anklagar georgiern Dzugasjvili¹⁰ och polacken Dzerzjinskij för storrysk nationalism kan verka som en paradox. Men här handlar det inte om nationella känslor och svagheter, utan om två politiska synsätt, vars olikheter visar sig på alla områden, bland annat i den nationella frågan. I ett skoningslöst fördömande av Stalin-fraktionens metoder, skrev Rakovskij några år senare: ”Precis som i alla andra frågor närmar sig byråkratin den nationella frågan utifrån det bekvämaste sättet att administrera och reglera den.”¹¹ Det går inte att uttrycka det bättre.

Stalins eftergifter i ord tystade inte Lenin det minsta, utan gjorde honom tvärtom ännu mer misstänksam. ”Stalin kommer att göra en ruttan kompromiss”, varnade Lenin mig via sin sekreterare, ”för att senare kunna svika.” Och det var just vad Stalin tänkte. Han var beredd att gå med på varje teoretisk formulering av den nationella frågan vid den kommande kongressen, så länge den inte minskade hans fraktions stöd i centrum och i gränsländerna. Förvisso hade Stalin all anledning att frukta att Lenin genomsådade hans planer. Men å andra sidan blev sjuklingen hela tiden allt sämre. Kyligt räknade Stalin med det som en inte oviktig faktor i sina planer. Generalsekretariatets praktiska politik blev alltmer avgörande ju sjukare Lenin blev. Stalin försökte se till att den farlige övervakaren inte fick någon information som kunde ge honom vapen mot sekretariatet och dess allierade. Denna blockad riktade sig naturligtvis mot de personer som stod närmast Lenin. Krupskaja gjorde vad hon kunde för att skydda sin sjuke make från att komma i kontakt med sekretariatets fientliga intriger. Men Lenin kunde gissa sig till en situation utifrån enstaka symptom. Han var fullt medveten om Stalins aktiviteter, motiv och planer. Det är inte svårt att tänka sig vilka reaktioner de gav upphov till. Vi ska komma att vid denna tidpunkt hade Lenin redan på sitt bord, jämte det testamente där han krävde att Stalins skulle avlägsnas, också dokumenten om den nationella frågan, som Lenins sekreterare Fotieva och Gliasser i en känslig tolkning av sin ledares sinnesstämning beskrev som ”en bomb mot Stalin”.

¹⁰ Dzugasjvili var Stalins verkliga namn.

¹¹ Källan till detta har inte återfunnits.

Ett halvt års hårdnande kamp

Lenin utarbetade sin tanke på kontrollkommissionens roll som skyddare av partiets lagar och enhet parallellt med frågan om att omorganisera Arbetar- och bondeinspektionen (*Rabkrin*), som under flera år hade letts av Stalin. 4 mars 1923 publicerade *Pravda* en artikel som är välkänd i partiets historia, ”Hellre mindre men bättre.”¹² Detta verk skrevs vid flera olika tillfällen. Lenin tyckte inte om att, och kunde inte, diktera. Han hade svårt att skriva artikeln. 2 mars var han till sist nöjd med genomläsningen av den. ”Äntligen verkar allting rätt.” I artikeln tar han upp reformen av partiets ledande institutioner i ett brett politiskt både nationellt och internationellt perspektiv. Vi kan inte dröja vid den delen av frågan här. Men för vårt tema är Lenins bedömning av Arbetar- och bondeinspektionen ytterst viktig. Så här skrev Lenin: ”Sanningen att säga åtnjuter folkkommissariatet för Arbetar- och bondeinspektionen för närvarande inte ens skuggan av auktoritet. Alla vet att det inte finns några sämre organiserade institutioner än Arbetar- och bondeinspektionen och att man under nuvarande förhållanden inte heller kan begära något av detta folkkommissariat.” [*Valda Verk i 10 band*, band 10, s 554.]

Att regeringschefen gör en så ytterst sarkastisk anspelning i skrift gentemot en av de allra viktigaste statliga institutionerna var ett oförsonligt slag riktat direkt mot Stalin, som var den som organiserade och ledde detta inspektorat. Orsaken till detta borde stå klar. Inspektionen skulle först och främst fungera som ett motmedel mot de byråkratiska förvrängningarna av proletariats diktatur. Denna ansvarsfulla funktion kunde den bara genomföra framgångsrikt på villkor att dess ledning var fullkomligt lojal. Men det var just lojalitet som Stalin saknade. Precis som med sekretariatet hade han förvandlat inspektoratet till ett verktyg för apparatens intriger, till ett skydd för ”hans män” och för att förfölja sina motståndare. I artikeln ”Hellre mindre men bättre” pekade Lenin öppet ut att hans föreslagna reform av inspektoratet, till vars ledare man nyligen hade utsett Tsiurupa, oundvikligen skulle stöta på motstånd från ”hela vår byråkrati – såväl den sovjetadministrativa som partibyråkratin”. Lenin tillägger talande nog: ”Inom parentes sagt förekommer byråkrati här inte bara i sovjetadministrativa utan också i partiinstitutioner.” [*Ibid*, band 10, s 559.] Det var ett fullständigt medvetet slag mot Stalin i egenskap av generalsekreterare.

Det är alltså ingen överdrift att säga att det sista halvåret av Lenins politiska liv, mellan hans tillfrisknande och den andra sjukdomsperioden, var fyllt av en allt hårdare kamp mot Stalin. Låt oss än en gång påminna oss om de viktigaste datumen. I september 1922 öppnade Lenin eld mot Stalins nationella politik. Under första delen av december angrep han Stalin i frågan om utrikeshandelsmonopolet. 25 december skrev han första delen av sitt testamente. 30 december skrev han sitt brev om den nationella frågan (”bomben”). 4 januari 1923 lade han till ytterligare ett stycke i sitt testamente om att det var nödvändigt att avlägsna Stalin från posten som generalsekreterare. 23 januari utarbetade han ett tungt batteri mot Stalin: planen på en kontrollkommission. I en artikel från 2 mars tilldelade han Stalin ett dubbelt slag, både som organisatör av inspektoratet och som generalsekreterare. 5 mars skrev han ett brev till mig angående hans promemoria i den nationella frågan: ”Om du samtycker till att åtaga dig försvaret kommer jag att känna mig lugn.” [*Collected Works*, band 45, s 607] Samma dag¹³ gick han för första gången öppet samman med Stalins oförsonliga fiender i Georgien, och skrev i en speciell not till dem att han stödde deras sak ”av hela mitt hjärta.” [*Ibid*, band 45, s 608], och att han höll på att förbereda dokument åt dem mot Stalin, Ordzjonikidze och Dzerzjinskij. ”Av hela mitt hjärta” – det var ett uttryck som Lenin sällan använde.

¹² *Valda verk i 10 band*, band 10, s 551-66.

¹³ I själva verket nästa dag, 6 mars.

”Denna fråga [den nationella frågan] har oroat honom oerhört mycket”, vittnar hans sekreterare, Fotieva, ”och han har förberett sig för att tala om den vid partikongressen.”¹⁴ Men en månad innan kongressen knäcktes slutligen Lenin, utan att ha givit några instruktioner rörande artikeln. En tyngd föll från Stalins axlar. Vid planeringsmötet med de Äldres råd vid tolfte kongressen var han redan djärv nog att, på sitt karakteristiska sätt, tala om Lenins brev som ett dokument från en sjuk man under påverkan av ”kvinfolk” (det vill säga Krupskaja och de två sekreterarna.) Under förevändning att man måste finna ut Lenins verkliga vilja, beslutade man att låsa in brevet. Och där ligger det än idag.

De dramatiska händelser som nämnts ovan är livliga nog, men de är inte ens i närheten av den glöd med vilken Lenin genomlevde händelserna i partiet under de sista månaderna i sitt aktiva liv. I breven och artiklarna censurerade han som vanligt sig själv ytterst hårt. Ända från sitt första slaganfall insåg Lenin vad hans sjukdom innebar. Efter att han hade återvänt till arbetet i oktober 1922 gjorde sig blodkärlen i hans hjärna allt oftare påmind, visserligen knappt märkbart men ödesdigert, och det var uppenbart att det fanns risk för återfall. Trots läkarnas lugnande försäkringar hade Lenin en nykter syn på sin situation. När han i början av mars var tvungen att än en gång dra sig tillbaka från arbetet, åtminstone från möten, intervjuer och telefonsamtal, tog han med sig ett antal oroande observationer och farhågor till sitt sjukrum. Stalins hemliga fraktion i centralkommitténs sekretariat hade gjort den byråkratiska apparaten till en självständig faktor i storpolitiken. På det nationella området, där Lenin krävde särskilt stor känslighet, visade sig den tsaristiska centralismens huggtänder alltmer öppet. Revolutionens tankar och principer fick vika sig för intressena hos kottierier bakom scenen. Diktaturens auktoritet fick allt oftare fungera som täckmantel för tjänstemännens diktat.

Lenin var intensivt medveten om att en politisk kris närmade sig, och han fruktade att apparaten skulle strypa partiet. Under Lenins sista period i livet blev Stalins politik en personifiering av byråkratismens framväxande monster. Den sjuke mannen måste mer än en gång ha darrat vid tanken på att han inte hade lyckats genomföra den reform av apparaten som han och jag hade talat om innan hans andra sjukdomsperiod. Hela hans livsverk, föreföll det honom, hotades av en fruktansvärd fara.

Och Stalin? Hans fraktion hade eggat honom att gå så långt att han inte längre kunde backa, och han var rädd för ett frontalangrepp från sin fruktade fiendes sjukbädd. Stalin var redan i full gång. Han rekryterade anhängare genom att dela ut poster i partiet och sovjetorganisationen, terroriserade de som väddjade till Lenin via Krupskaja, och spred mer och mer ihärdigt rykten om att Lenin inte längre var ansvarig för sina handlingar. Det var denna atmosfär som fick Lenin att skriva brevet där han bröt fullständigt med Stalin. Nej, det kom inte som en blixt från en klar himmel. Det betydde bara att tålmodet var slut. Det drog inte bara ett kronologiskt, utan även politiskt och moraliskt sista streck under Lenin inställning till Stalin.

Är det inte märkligt att Ludwig i sin tacksamma upprepning av den officiella historien om hur eleven var trogen mot sin lärare ”fram till hans död”, inte med ett ord nämner detta sista brev eller överhuvudtaget alla andra omständigheter som inte stämmer med Kremles nuvarande sagor? Ludwig borde åtminstone känna till brevets existens, om inte annat från min självbiografi som han känner till – han har nämligen givit den goda recensioner. Kanske Ludwig betvivlade sanningshalten i mitt vittnesbörd? Men varken brevets existens eller innehåll har någonsin ifrågasatts av någon. Det bekräftas dessutom i centralkommitténs protokoll. Vid mötet i juli 1926 sa Zinovjev: ”I början av 1923 bröt Vladimir Iljitj, i ett personligt brev till kamrat Stalin, alla kamratliga relationer med honom.”(Stenografiska

¹⁴ Hela texten med Fotievas uttalande finns i Trotskijs *Stalins förfalskarskola*. Enligt Lewin, *Lenins sista strid*, bekräftar Marxist-leninistiska institutet att detta brev existerar, och säger att Fotieva skickade det till politbyrån 16 april 1923.

protokoll från plenarmötet, nr 4, sid 32.) Och andra talare, bland andra M I Uljanova, Lenins syster, talade i centralkommittén om brevet som ett välkänt faktum. På den tiden kunde inte ens Stalin tänka sig att gå emot detta vittnesmål. Så vitt jag vet har han faktiskt inte vågat göra det direkt ens senare.¹⁵

Det är sant att officiella historiker under senare år bokstavligen har gjort gigantiska ansträngningar för att radera hela detta historiska kapitel ur mänsklighetens minne. Och när det gäller ungtkommunisterna har ansträngningarna givit en del resultat. Men forskare finns väl till just för att krossa legender och slå fast verkliga fakta? Eller gäller inte det psykologer?

Teorin om ”tvåmannaväldet”

Vi har visat hur kampen mellan Lenin och Stalin utvecklades. Under kampens alla skeden sökte Lenin mitt stöd, och han fick det. Från Lenins tal, artiklar och brev kan man utan svårighet anföra dussintals bevis på att han efter våra tillfälliga meningsskiljaktigheter i frågan om fackföreningarna¹⁶, under 1921 och 1922 och början av 1923 inte missade ett tillfälle att öppet betona sin solidaritet med mig, att citera det ena eller det andra av mina uttalanden, att stöda den ena eller andra åtgärd som jag vidtagit. Vi måste inse att hans motiv inte var personliga, utan politiska. Det som kan ha oroat honom och vållat honom smärta under sina sista månader var att mitt stöd för hans kamp och åtgärder mot Stalin inte var tillräckligt aktivt. Ja, så paradoxalt är det! Lenin, som fruktade en framtida splittring mellan Stalin och Trotskij, krävde att jag skulle föra en ännu mer energisk kamp mot Stalin. Men denna motsättning är bara ytlig. Det var för att gynna den framtida partiledningens stabilitet som Lenin skarpt ville fördöma Stalin och avvärja honom. Det som höll mig tillbaka var att jag var rädd för att partiet kunde uppfatta en hård strid i den styrande gruppen vid denna tidpunkt, när Lenin kämpade för sitt liv, som lottdragning om Lenins fallna mantel. Jag ämnar inte här diskutera om min återhållsamhet var rätt eller fel, eller den större frågan om det fortfarande var möjligt att avvärja den tilltagande faran med organisatoriska reformer och utbyte av personer. Men aktörernas verkliga ståndpunkter låg långt från den bild som presenteras av denne populära tyske författare som så lättvindigt hittar nyckeln till alla gåtor!

Vi hörde honom säga att testamentet ”avgjorde Trotskijs öde” – det vill säga var orsaken till att Trotskij förlorade makten. Enligt en annan av Ludwigs versioner, som utvecklas jämsides med denna och inte ens försöker få ihop dem, önskade Lenin ”ett tvåmannaväld mellan Trotskij och Stalin.” Denna tanke, som utan tvekan också har framkastats av Radek, är ett utmärkt bevis på att ingen ens nu, inte ens i Stalins närmaste krets, inte ens under det tendentiösa manipulerandet av en utländsk författare som inbjudits till ett samtal, vågar påstå att Lenin betraktade Stalin som sin efterträdare. För att inte komma i alltför stor motsättning till

¹⁵ Brevet finns i *Collected Works* band 45, s. 607-8. (”To J. V. Stalin”, 5 mars 1923). Svensk översättning, se: [Lenins sista brev](#)

¹⁶ Under krigskommunismen genomförde bolsjevikerna en militarisering av arbetet. Denna politik, som innebar att arbetarna mobiliserades under militär disciplin för att återställa livsviktiga sektorer av ekonomin, uppnådde en del anmärkningsvärda resultat, såsom den omorganisering av järnvägstransporterna som genomfördes under Trotskijs ledning 1920. Men många fackföreningsaktivister var förbittrade över politiken, eftersom den innebar att alla fackliga rättigheter upphävdes. När det ryska-polska kriget hade upphört på hösten 1920 var Lenin och Trotskij oense om i vilken omfattning politik skulle föras. Trotskij ansåg att fackföreningarna inte hade någon roll under krigskommunismen, där alla resurser var nationaliserade och distribuerades i enlighet med regeringens order. Visserligen var Trotskij mot krigskommunismen i sin helhet, och hade redan i februari samma år föreslagit att den skulle ersättas av ett system som liknade NEP [Nya Ekonomiska Politiken – öa], men han argumenterade att så länge man upprätthöll krigskommunismen skulle den skötas på ett konsekvent sätt. Lenin kände hur impopulära de anti-fackliga åtgärderna var, och ansåg det politiskt nödvändigt att släppa efter på restriktionerna. Dispyten fick sin lösning i mars 1921 när krigskommunismen ersattes av NEP.

texten i testamentet och en hel rad andra dokument måste man i efterhand presentera denna tanke på ett tvåmannavälde.

Men hur ska man få ihop denna saga med Lenins råd: avlägsna generalsekreteraren? Det skulle ju ha berövat Stalin allt inflytande. Man behandlar inte en kandidat till ett tvåmannavälde på det sättet. Nej, och dessutom finns det inget stöd för denna Radek-Ludwigs mer försiktiga andra hypotes i testamentet. Målsättningen med detta dokument slog dess författare själv fast – att garantera centralkommitténs stabilitet. Detta mål försökte inte Lenin uppnå med hjälp av ett konstgjort tvåmannavälde, utan genom att stärka den kollektiva kontrollen av ledningens arbete. Hur han bedömde de enskilda medlemmarnas relativa inflytande i denna kollektiva ledning – det får läsaren själv avgöra utifrån de ovanstående citaten ur testamentet. Men man får inte glömma det faktum att testamentet inte var Lenins sista ord och att hans inställning till Stalin blev allt hårdare ju mer han kände slutet närma sig.

Om Ludwig hade varit lite mer intresserad av testamentets öde, skulle han inte ha gjort en så fullständig missbedömning av dess innebörd och anda. Stalin och hans grupp dolde testamentet för partiet. Det var oppositionen som tryckte och publicerade det – givetvis i hemlighet. Hundratals av mina vänner och anhängare arresterades och landsförvisades därför att de kopierade och spred dessa två små sidor. Den 7 november 1927 – på oktoberrevolutionens tioårsdag – deltog Moskva-oppositionen i minnesdemonstrationen med ett plakat: ”Genomför Lenins testamente.” Speciellt utvalda stalinistiska trupper bröt sig in i demonstrationståget och slet ner det kriminella plakatet. När jag två år senare förvisades utomlands hittade man till och med på en historia om att ”trotskisterna” förberedde ett uppror 7 november 1927. Uppmaningarna att ”genomföra Lenins testamente” tolkades av den stalinistiska fraktionen som en uppmaning till uppror! Och inte ens nu tillåts Kommunistiska internationals sektioner publicera testamentet. Vänsteroppositionen ger däremot ut testamentet i alla länder vid varje lämpligt tillfälle. Politiskt säger dessa fakta allt i denna fråga.

Radek som informationskälla

Men hur uppkom då denna fantastiska historia om hur jag hoppade upp från min stol när testamentet, eller snarare de ”sex ord” som inte finns i testamentet, lästes upp och frågade: ”Vad står det där?” Jag har bara en hypotetisk förklaring. Om den är rätt eller ej lämnar jag till läsaren att bedöma.

Radek tillhör skaran av professionella lustigkurrar och historieberättare. Därmed inte sagt att han inte har andra kvalitéer. Det räcker att påpeka att Lenin, som i allmänhet var mycket återhållsam med personliga kommentarer, vid partiets sjunde kongress 8 mars 1918 sa: ”Jag återvänder till kamrat Radek, och här vill jag anmärka att han av en händelse lyckats fälla ett allvarligt yttrande...” Och än en gång senare: ”Denna gång hände det faktiskt att vi fick ett helt allvarligt yttrande från Radek...”¹⁷

Personer som bara undantagsvis talar allvarligt har en inneboende benägenhet att bättra på verkligheten, för i sin ursprungliga form passar inte verkligheten alltid med deras historier. Mina personliga erfarenheter har lärt mig att ha en mycket försiktig inställning till Radeks vittnesmål. Han har inte för vana att bara återge händelserna, utan utnyttjar tillfället till att

¹⁷ Se *Collected Works*, band 27, s 110. Där riktar sig Lenins anmärkningar mot Rjazanov och inte Radek. Följande not om detta citat finns i *Dewey-kommissionens* rapport, som gick igenom anklagelserna mot Trotskij under Moskva-rättegångarna (publicerad 1938 i *Not Guilty*, Monad Press 1972): ”När vi kontrollerar detta citat finner vi att det i Lenins *Samlade verk*, State Publishers, 1925 (Vol XV, s 131-2) står exakt samma sak som Trotskij anger. I tredje ryska utgåvan av Lenins *Samlade verk*, som gavs ut 1935, har Radeks namn bytts ut mot Rjazanov (Vol XXII, s 331). Redaktörerna varken förklarar förändringen eller ens nämner att det stod Radeks namn i stället för Rjazanov i tidigare upplagor.”

hålla en spirituell utveckling. Eftersom all konst, även anekdoter, är en strävan efter sammanhang, har Radek en benägenhet att slå ihop olika fakta eller de ljusare delarna av olika händelser, även om de ägde rum vid olika tidpunkter och platser. Det är inget illvilligt i det. Det är bara en del av hans sätt.

Uppenbarligen var det så denna gång. Allt tyder på att Radek har blandat ihop mötet med de Äldres råd vid den trettonde kongressen med ett av centralkommitténs plenarmöten 1926, trots att mer än två år förflöt mellan de två mötena. Även vid detta plenarmöte lästes hemliga manuskript upp, bland annat testamentet. Den gången var det faktiskt Stalin som läste dem, och inte Kamenev, som då satt jämte mig på oppositionens bänkar. Uppläsningen hade framtvingsats av det faktum att kopior av testamentet, Lenins brev om den nationella frågan och andra dokument som vid den tidpunkten hölls inom lås och bom redan cirkulerade i partiet i ganska stor omfattning. Partiapparaten blev nervös och ville få reda på vad Lenin egentligen sa. ”Oppositionen vet och inte vi”, sa de. Efter att under lång tid ha gjort motstånd blev Stalin tvungen att läsa de förbjudna dokumenten vid ett centralkommittémöte – och därmed blev de automatiskt stenograferade, och inskrivna i partiapparatsens ledares hemliga anteckningsböcker.

Inte heller denna gång hördes några utrop när testamentet lästes upp, eftersom dokumentet sedan länge var välkänt bland centralkommitténs medlemmar. Men jag avbröt faktiskt Stalin när han läste breven om den nationella frågan. Episoden är i sig själv inte särskilt viktig, men kanske psykologerna kan dra några slutsatser av den.

Lenins litterära medel och metoder var ytterst sparsamma. Hans brevväxling i affärsfrågor med sina nära kollegor hölls i telegramstil. Adressen bestod alltid av adressatens namn och bokstaven ”T” (*Tovarisjtj*: kamrat), och han undertecknade med ”Lenin”. I komplicerade förklaringar ströks de enskilda orden under med dubbla eller tredubbla streck, extra utrops-tecken användes, etc. Vi kände alla till Lenins speciella sätt, och varje avvikelse från hans kortfattade vanor drog därför till sig uppmärksamhet.

I ett brev om den nationella frågan skrev Lenin till mig:

Käre Kamrat Trotskij,

Jag ber dig enträget att åtaga dig försvaret av den georgiska affären i partiets Centralkommitté. Denna affär är just nu utsatt för Stalins och Dzerzjinskijs ”förföljelse” och jag kan inte lita på deras opartiskhet. Snarare tvärtom. Om du samtycker till att åtaga dig försvaret kommer jag att känna mig lugn. Om du av någon orsak inte samtycker, skicka då tillbaka dossiern till mig och jag kommer att betrakta detta som ett avböjande.

Med de bästa kamratliga hälsningar,
Lenin

[Den 5 mars 1923].

Både innehållet och tonen i denna korta not, som Lenin dikterade under den sista dagen av sitt politiska liv, var lika smärtsamma för Stalin som testamentet. Bristande ”opartiskhet” – innebär det egentligen inte också brist på lojalitet? Man kan i denna not inte känna något som helst förtroende för Stalin – ”snarare tvärtom” – det som betonas är förtroende för mig. Vad vi hade för handen var en bekräftelse av en underförstådd enhet mellan Lenin och mig mot Stalin och hans fraktion. Stalin hade svårt att kontrollera sig medan han läste. När han kom fram till underskriften tvekade han: ”Med de bästa kamratliga hälsningar” – det var alltför demonstrativt för att komma från Lenins penna. Stalin läste: ”Med kommunistiska hälsningar.” Det lät torrare och mer officiellt. Då reste jag från min bänk och frågade: ”Vad står det där?” Inte utan förlägenhet tvingades Stalin läsa Lenins riktiga text. Någon av hans nära vänner ropade

att jag käbblade om småsaker trots att jag bara försökte bekräfta orden. Denna lilla incident gjorde intryck. Man talade om det i partiledningen. Vid denna tid satt inte Radek längre i centralkommittén, utan fick höra om den från andra eller kanske från mig. När han fem år senare var med Stalin och inte längre med mig, hjälpte uppenbarligen hans flexibla minne honom att konstruera en händelse som fick Ludwig att dra en så effektiv och felaktig slutsats.

Även om Lenin som vi har sett inte ansåg det nödvändigt att i testamentet förkunna att mitt ickebolsjevikiska förflutna ”inte var någon tillfällighet”, är jag beredd att använda den formuleringen på eget bevåg. I den andliga världen är lagen om orsak och verkan lika obeveklig som inom fysiken. I denna allmänna mening var min politiska bana givetvis ”inte någon tillfällighet”, men det faktum att jag blev bolsjevik var inte heller någon slump. Frågan om med vilket allvar och hur permanent jag kom till bolsjevismen kan inte avgöras bara med en kronologisk meritlista eller med hjälp av litterära psykologiska gissningar. Det krävs en teoretisk och politisk analys. Det är naturligtvis ett alltför stort ämne som ligger utanför denna artikels ramar. För vårt syfte räcker det att påpeka att Lenin, när han skrev att Zinovjeps och Kamenevs uppträdande 1917 ”inte var någon tillfällighet”, inte gjorde en filosofisk hänvisning till determinismens lagar, utan utfärdade en politisk varning för framtiden. Det är just därför Radek ser det nödvändigt att, via Ludwig, överföra denna varning från Zinovjev och Kamenev till mig.

Legenden om ”trotskismen”

Låt oss påminna oss de viktigaste riktmärkena i denna fråga. Mellan 1917 och 1924 nämndes inte med ett ord motsättningen mellan trotskism och leninism. Under denna period ägde oktoberrevolutionen och inbördeskriget rum, sovjetstaten byggdes upp, Röda armén skapades, partiprogrammet utarbetades, Kommunistiska internationales upprättades, dess kadrer formerades, och dess grundläggande dokument formulerades. När Lenin drog sig tillbaka från arbetet i centralkommittén uppstod allvarliga motsättningar. Efter noggranna förberedelser bakom scenen drogs det ”trotskistiska” spöket fram 1924. Hela den inre partistriden framställdes därefter som en motsättning mellan trotskism och leninism. Med andra ord: de meningsskiljaktigheter som på grund av nya omständigheter och nya uppgifter uppstått mellan mig och epigonerna framställdes som en fortsättning av mina gamla meningsskiljaktigheter med Lenin. En hel mängd artiklar och böcker skrevs i detta ämne. De främsta skarpskyttarna var alltid Zinovjev och Kamenev. Som gamla och mycket nära medarbetare till Lenin stod de i ledningen för ”det bolsjevikiska gamla gardet” mot trotskismen. Men under trycket från djupgående samhällsliga processer föll denna grupp själv samman. Zinovjev och Kamenev blev tvungna att medge att de så kallade ”trotskisterna” hade haft rätt i de grundläggande frågorna. Tusentals gamla bolsjeviker anslöt sig nu till ”trotskismen”.

Vid mötet i juli 1926 förkunnade Zinovjev att kampen mot mig var hans livs största misstag – ”*farligare* än misstaget 1917.” Ordjonikidze hade inte helt fel när han från sin bänk ropade: ”Varför lurade du då hela partiet?” (Se de redan citerade stenografiska protokollen.) Officiellt hittade inte Zinovjev något svar på denna tunga replik. Men vid en konferens med oppositionen i oktober 1926 gav han en inofficiell förklaring. ”Ni måste förstå”, sa han i min närvaro, till sina närmaste vänner, några arbetare från Leningrad som på allvar trodde på legenden om trotskismen, ”ni måste förstå att det rörde sig om en kamp om makten. Knepet var att knyta ihop gamla meningsskiljaktigheter med nya frågor. I detta syfte uppfann vi 'trotskismen'...”

Under sina två år i oppositionen lyckades Zinovjev och Kamenev fullständigt avslöja den föregående periodens bakomliggande mekanismer när de tillsammans med Stalin med konspiratoriska metoder hade skapat legenden om ”trotskismen”. När det ett år senare till sist stod

klart att oppositionen skulle bli tvungen att simma mot strömmen under lång tid, överlämnade sig Zinovjev och Kamenev på nåd och onåd till segraren. Ett första villkor för att de skulle återupptas i partiet var att de skulle återuppliva legenden om trotskismen. De gick med på det. Då beslutade jag mig för att underbygga deras egna tidigare deklARATIONER i denna fråga med en rad avgörande bevis.¹⁸ Radek, ingen mindre än Radek, avgav följande skriftliga vittnesmål:

[J]ag var närvarande vid samtalet med Kamenev, när L B [Kamenev] sade att han vid centralkommitténs möte öppet skulle deklarerat hur de, det vill säga Kamenev och Zinovjev, tillsammans med Stalin, beslutade att utnyttja de gamla meningsmotsättningarna mellan L D [Trotskij] och Lenin för att hålla Trotskij borta från partiledningen efter Lenins död. Dessutom har jag från Zinovjevs och Kamenevs läppar hört historien om hur de ”uppfann” trotskismen som en aktuell paroll.

25 december 1927, K Radek

Liknande skriftliga vittnesmål lämnades av Preobrazjenskij, Pjatakov, Rakovskij och Eltsin. Pjatakov, statsbankens nuvarande chef, sammanfattade Zinovjevs vittnesmål på följande sätt: ”’Trotskismen’ hade uppfunnits för att ersätta de verkliga motsättningarna med påhittade meningsskiljaktigheter. Det vill säga man utnyttjade gamla motsättningar som inte hade något samband med de nuvarande, utan bara hade grävts fram i detta syfte.”

Det är väl tillräckligt klart? Och V Eltsin, som företrädde den yngre generationen, skrev: ”Ingen av de närvarande anhängarna till 1925 års grupp (zinovjevisterna) protesterade mot detta. Alla betraktade Zinovjevs uppfattning som ett allmän känt faktum.”

Radeks skickade sitt ovan citerade vittnesmål 25 december 1927. Några få veckor senare var han landsförvisad, och medan han befann sig i Tomsk hade han några månader senare blivit övertygad om att Stalin hade rätt, vilket han inte hade förstått när han tidigare befann sig i Moskva. Men även från Radek krävde de makthavande att han ovillkorligen erkände att legenden om ”trotskismen” var sann. Sedan Radek hade gått med på detta återstod bara att upprepa Zinovjevs gamla formuleringar, som han själv hade avslöjat 1926, bara för att återvända till 1928. Radek har gått ännu längre. I en konversation med en godtrogen utlänning har han ändrat på Lenins testamente för att hitta stöd för denna legend om ”trotskismen”.

Utifrån denna korta historiska återblick, som helt och hållet grundar sig på dokument, kan man dra många slutsatser. En är att revolutionen är en allvarlig sak som är tuff mot människans rygg.

Händelseutvecklingen i Kreml och Sovjetunionen avgjordes inte av ett dokument, även om det var Lenins testamente, utan av mycket mer djupgående historiska processer. Det var oundvikligt med en politisk reaktion efter de enorma ansträngningarna under åren av uppror och inbördeskrig. Man måste strikt skilja på begreppet reaktion och begreppet kontra-revolution. Reaktion innebär inte nödvändigtvis en social omvälvning – det vill säga en överföring av makten från en klass till en annan. Till och med tsarismen hade perioder av progressiva reformer och perioder av reaktion. Den härskande klassens stämning och inriktning ändrar sig efter omständigheterna. Det gäller också arbetarklassen. Småborger-skapets tryck på proletariatet, som var utmattat efter alla oroligheter, gjorde att det återuppstod småborgerliga tendenser inom proletariatet självt och en första djup reaktion. På dess vågkam steg den nuvarande byråkratiska apparaten till makten, under ledning av Stalin.

De egenskaper som Lenin värderade hos Stalin – envishet och listighet – fanns givetvis kvar även då. Men nu fick de ett nytt handlingsfält och en ny tillämpning. De drag som tidigare varit negativa i Stalins personlighet – inskränkthet, bristande fantasi, ovetenskaplighet – fick

¹⁸ Den fullständiga texten till dessa vittnesmål finns i *Stalins förfalskarskola*.

nu en ytterst stor betydelse. De gjorde det möjligt för Stalin att bli sovjetbyråkratins halvt medvetna verktyg, och de fick byråkratin att i Stalin se sin inspirerade ledare. Den tio år långa kampen inom bolsjevikpartiets ledning har otvivelaktigt visat att Stalin under detta ny skede i revolutionen har utvecklat dessa politiska karaktärsdrag till det yttersta – just de drag som Lenin under den sista perioden av sitt liv förde en oförsonlig kamp mot. Men denna fråga, som idag står i centrum för politiken i Sovjetunionen, skulle föra oss långt utöver vårt historiska ämne.

Det har gått många år sedan de händelser vi har beskrivit. Om det redan för tio år sedan fanns faktorer som var betydligt mäktigare än Lenins råd, vore det nu ytterst naivt att återropa testamentet som ett effektivt politiskt dokument. Den internationella kampen mellan de två grupper som vuxit fram ur bolsjevismen har för länge sedan överskridit frågan om individens öden. Lenins brev, som är känt som hans testamente, är hädanefter i huvudsak av historiskt intresse. Men vi dristar oss att tro att även historien har rättigheter, som dessutom inte alltid står i motsättning till politikens intressen. Det mest elementära vetenskapliga kravet – att etablera fakta på ett korrekt sätt och bekräfta rykten med dokument – är åtminstone att rekommendera både för historiker och politiker. Och samma krav kan också utsträckas till psykologer.

31 december 1932.

Del III: Lenins testamente

Introduktion

Lenins ”Brev till kongressen” var ämnat till bolsjevikpartiets tolfte kongress som var planerad till april 1923. Det var bara Krupskaja och Lenins två sekreterare som stenograferade brevet, M A Voloditjeva och L A Fotieva, som kände till dess existens. Efter Lenins slaganfall 10 mars 1923 läste Krupskaja in dokumentet, och avslöjade det först inför den trettonde kongressen ett år senare, efter Lenins död. På så sätt kom brevet att bli känt som Lenins ”testamente”.

Testamentet lästes upp för delegaterna till den trettonde kongressen (maj 1924) med förbehållet att ingen skulle föra anteckningar. Omvärlden fick för första gången kunskap om testamentets existens av den amerikanske radikalen Max Eastman, som publicerade de viktigaste delarna ur det i sin bok *Since Lenin Died* (London: Labor Publishing Co, 1925.) Eastman uppgav att hans sagesmän var ”tre ansvariga kommunister i Ryssland... som alla nyligen hade läst brevet och lagt de viktigaste fraserna på minnet” (s 30-31).

18 oktober 1926 publicerade Eastman ”hela texten” i *New York Times*. I själva rörde det sig om den andra delen och efterskriften, som båda handlade om personerna i den centrala ledningen.

Hela brevet, inklusive kommentarerna om att utvidga centralkommittén till femtio eller hundra personer, blev känt först när det publicerades för första gången i Sovjetunionen 1956.

En detaljerad analys av testamentet finns i den föregående artikeln av Trotskij från 1932. Noterna om att utvidga centralkommittén kompletterar bilden. Lenins syfte var att motverka de byråkratiska tendenserna i centralkommittén, genom att ta med nya personer ”som står närmare de vanliga arbetarna och bönderna” än de som under den föregående perioden hade suttit i administrationen och redan lagt sig till med byråkratiska manér. Det skulle ge den antibyråkratiska gruppen under ledning av Trotskij större manöverutrymme och förhindra att de skärpta ståndpunkterna skulle leda till en splittring.

I den del av brevet som dikterades 25 december tyckte Lenin uppenbarligen att Stalin och hans anhängare på detta sätt kunde hållas i styr, och han begränsar sig därför till en allvarlig men försiktig kritik av generalsekreteraren. Efterskriften 4 januari återspeglar en förändrad inställning. Vid denna tidpunkt var Lenin medveten om hur Stalin hade betett sig i Georgien-affären (se inledningen och Del VI, ”Frågan om nationaliteterna”). Hans kommentarer om Stalins grovhet, nyckfullhet och bristande lojalitet verkar vara en direkt kommentar om Stalins agerande i denna fråga. Nu var Lenin beredd att kräva att Stalin skulle avsättas från posten som generalsekreterare.

Den sista texten i Del III är Lenins brev till Stalin där han hotar att bryta alla förbindelser med honom. 21 december dikterade Lenin ett brev till Trotskij där han förkunnade att de hade segrat i frågan om utrikeshandelsmonopolet. Lenin dikterade på egen begäran och med tillåtelse från läkarna brevet till Krupskaja. Stalin fick reda på brevet och ringde Krupskaja och var ursinnig. Genom att skrämma Krupskaja hoppades Stalin förhindra Lenin från att delta i ytterligare politiskt arbete, genom att använda hans sjukdom som ursäkt.

Krupskaja vädjade om hjälp från Kamenev i ett brev 23 december: ”Jag känner bättre än någon doktor till vad man kan och inte kan diskutera med Iljitj, ty jag vet vad som gör honom nervös och vad som inte gör det. Hursomhelst vet jag det bättre än Stalin.” (Robert V Daniels, **Conscience of the Revolution**, New York: Simon and Schuster, 1960, s 179.) Uppenbarligen

fick inte Lenin reda på denna incident förrän i början av mars, då han skrev det brev där han hotade att bryta relationerna med Stalin.

Brev till kongressen

Jag skulle allvarligt tillråda att en rad ändringar i vår politiska struktur görs på denna kongress.

Jag vill delge er de synpunkter jag anser vara viktigast.

I främsta rummet ställer jag en utökning av antalet medlemmar i centralkommittén till några tiotal eller rentav till hundra. Jag tror att vår centralkommitté utan en sådan reform skulle hotas av stora faror, ifall händelseförloppet inte blev helt gynnsamt för oss (och ett gynnsamt förlopp kan vi inte räkna med).

Vidare vill jag föreslå kongressen att på vissa villkor tillerkänna Statliga plankommissionens beslut karaktären av lag och i detta avseende i viss grad och på vissa villkor tillmötesgå kamrat Trotskij.

Vad beträffar den första punkten, dvs en utökning av antalet medlemmar i centralkommittén, så anser jag att detta är nödvändigt såväl för att höja centralkommitténs auktoritet som för att vi skall kunna arbeta ordentligt på att förbättra vår apparat och för att förebygga att konflikter mellan mindre delar av centralkommittén kunde få en överdrivet stor betydelse för partiets hela framtid.

Jag tror att vårt parti har rätt att av arbetarklassen kräva 50-100 centralkommittémedlemmar och att arbetarklassen kan frambringa dem utan att dess resurser ansträngs alltför hårt.

En sådan reform skulle avsevärt öka vårt partis stabilitet och underlätta dess kamp mitt ibland fientliga stater, en kamp som enligt min mening kan och kommer att i hög grad skärpas under de närmaste åren. Jag tror att vårt partis stabilitet skulle stärkas tusenfalt genom en sådan åtgärd.

Den 23 december 1922

Lenin

Upptecknat av M V

Fortsättning på anteckningarna

Den 24 december 1922

Med centralkommitténs stabilitet, som jag ovan talade om, menar jag åtgärder för att motverka en sprängning, försåvitt sådana åtgärder överhuvud taget kan vidtas. Ty det är klart att vitgardisten i Russkaja Mysl (det var visst S Oldenburg) hade rätt, när han i vitgardisternas spel mot Sovjetryssland för det första satsade på en sprängning av vårt parti och när han för en sådan sprängning för det andra satsade på högst allvarliga meningsskiljaktigheter inom partiet.

Vårt parti stöder sig på två klasser, och därför skulle dess stabilitet rubbas och dess sammanbrott vara oundvikligt om dessa klasser inte kunde komma överens. I så fall vore det gagnlöst att vidta några åtgärder eller alls resonera om vår centralkommittés stabilitet. I så fall skulle inga åtgärder överhuvudtaget kunna förebygga en sprängning. Men jag hoppas att detta är något som tillhör en så avlägsen framtid och är så otroligt att man inte behöver ta upp det.

Vad jag syftar på är en stabilitet som skulle bli en garanti mot en sprängning inom den närmaste framtiden, och jag vill här lägga fram en rad synpunkter vad beträffar rent personliga egenskaper.

Ur denna synvinkel tror jag att frågan om stabiliteten framför allt rör sig om sådana centralkommittémedlemmar som Stalin och Trotskij. Det är förhållandet mellan dem som enligt min mening till största delen ligger bakom faran för en sprängning, som skulle kunna undvikas och till vars undvikande enligt min åsikt bl a en utökning av centralkommitténs medlemsantal till 50 eller 100 skulle bidra.

Efter att ha blivit generalsekreterare har kamrat Stalin i sin hand koncentrerat en gränslös makt, och jag är inte säker på att han alltid kommer att kunna bruka denna makt tillräckligt varsamt. Å andra sidan utmärker sig kamrat Trotskij, såsom redan hans kamp mot centralkommittén i frågan om folkkommissariatet för järnvägsväsendet visade¹, inte endast för enastående begåvning. Personligen är han måhända den talangfullaste medlemmen i den nuvarande centralkommittén, men han är också behäftad med alltför stor självsäkerhet och lägger alltför stor vikt vid den rent administrativa sidan av saken.

Dessa två karaktärsdrag hos två framstående ledare i den nuvarande centralkommittén kan oavsiktligt leda till sprängning, och om partiet inte vidtar motåtgärder kan en sprängning inträffa helt plötsligt.

Jag skall inte vidare karakterisera de andra medlemmarna i centralkommittén efter deras personliga egenskaper. Jag vill bara påminna om att oktoberepisoden med Zinovjev och Kamenev² givetvis inte var någon tillfällighet, men att den lika litet kan läggas dem personligen till last som Trotskij hans ickebolsjevism.

Beträffande de unga medlemmarna i centralkommittén vill jag säga några ord om Bucharin och Pjatakov. De är enligt min mening de mest framstående krafterna (bland de allra yngsta), och i fråga om dem bör man beakta följande: Bucharin är inte bara en av partiets mest värdefulla och betydande teoretiker, utan avses också med rätta som hela partiets favorit, men hans teoretiska uppfattningar kan endast med mycket stor tvekan betecknas som fullt marxistiska, eftersom det hos honom finns ett visst skolastiskt drag (han har aldrig studerat och, tror jag, aldrig helt förstått dialektiken).

Den 25 december. Vidare Pjatakov – förvisso en man med enastående viljestyrka och enastående förmåga, men han är alltför fångslad av administrering och sakens administrativa sida för att man skall kunna förlita sig på honom i en allvarlig politisk fråga.

Båda dessa anmärkningar gör jag naturligtvis endast för den nuvarande tidpunkten och försåvitt dessa två framstående och hängivna funktionärer inte finner tillfälle att utöka sitt vetande och övervinna sin ensidighet.

Den 25 december 1922 *Lenin*

Upptecknat av M V

Tillägg till brevet av den 24 december 1922

Stalin är alltför grov, och denna brist, som är fullt tolerabel i vår mitt och i relationerna mellan oss kommunister, kan inte tolereras hos en generalsekreterare. Därför föreslår jag kamraterna att överväga ett sätt att förflytta Stalin från denna post och till den utse en annan person, som är överlägsen kamrat Stalin bara i ett avseende, nämligen att han är tolerantare, lojalare,

¹ Syftar på diskussionen om fackföreningarna. Se Del II, not 16.

² Zinovjev och Kamenev gick mot den resolution om att göra omedelbara förberedelser för ett väpnat uppror, som Lenin lade fram inför den bolsjevikiska centralkommitténs möten 10 och 16 oktober 1917 (gamla almanackan). När resolutionen trots deras opposition gick igenom, så utfärdade de 18 oktober ett uttalande i den mensjevikiska tidningen *Novaja Zjizn* (Nytt Liv), där de angrep upproret som en ”hopplös handling”. Sammadag fördömde Lenin i sitt ”Brev till bolsjevikpartiets medlemmar” (*Valda Verk i 10 band*, band 7 s 330-333) de båda som ”strejkbrytare” och krävde att de skulle uteslutas ur partiet.

hövligare och mer uppmärksam mot kamraterna, mindre nyckfull osv. Denna omständighet kan förefalla att vara en oväsentlig småsak Men med tanke på att förebygga en sprängning och med hänsyn till vad jag tidigare skrev om förhållandet mellan Stalin och Trotskij så tror jag att det inte är något småsak eller att det är en sådan småsak som kan få avgörande betydelse.

Upptecknat av L F

Lenin

Den 4 januari 1923

Fortsättning på anteckningarna

Den 26 december 1922

En utökning av medlemsantalet i centralkommittén till 50 eller rentav 100 bör enligt min mening tjäna ett tvåfaldigt eller t o m trefaldigt syfte: ju fler medlemmar det blir i centralkommittén, desto fler blir skolade i centralkommittéarbete och desto mindre blir faran för en sprängning på grund av någon obetänksam handling. Upptagning av fler arbetare i centralkommittén kommer att hjälpa arbetarna att förbättra vår apparat, som är under all kritik. I själva verket har vi tagit den i arv från den gamla regimen, ty att omskapa den på så kort tid var absolut omöjligt, särskilt då det rådde krig och hungersnöd m m. Därför kan man lugnt svara de ”kritiker” som hånfullt eller illvilligt serverar oss fingervisningar om defekterna i vår apparat, att de inte begriper ett dyft av den nuvarande revolutionens betingelser. Att under fem år i tillräcklig grad ombilda apparaten var överhuvud taget omöjligt, särskilt med hänsyn till de förhållanden som rådde då vår revolution ägde rum. Det räcker med att vi under de fem åren har skapat en ny statstyp, en stat där arbetarna går i spetsen för bönderna mot bourgeoisin, och detta var i sig ett gigantiskt verk, eftersom det skedde i en fientlig internationell omgivning. Men medvetandet om detta får på intet sätt undanskymma för oss det förhållandet, att vi faktiskt övertog den gamla apparaten från tsaren och bourgeoisin och att allt arbete nu, när vi uppnått fred och åtminstone i någon mån tryggt oss mot hungersnöd, måste inriktas på att förbättra apparaten.

Jag tänker mig att om några tiotal arbetare tas in i centralkommittén, så kan de bättre än någon annan gripa sig an med att pröva, förbättra och omskapa vår apparat. Arbetar- och bondeinspektionen, som från början innehade denna funktion, visade sig inte vara vuxen uppgiften och kan endast – under vissa förhållanden – spela rollen som ”bihang” eller som medhjälpare åt dessa medlemmar i centralkommittén. Enligt min mening bör de arbetare som tas in i centralkommittén huvudsakligen inte vara sådana (till arbetarna hänför jag i denna del av mitt brev hela tiden också bönderna) som under lång tid tjänstgjort i sovjetorgan, ty hos dessa arbetare har redan utformats vissa traditioner och vissa fördomar, vilka just bör bekämpas.

Till medlemmar i centralkommittén bör företrädesvis utses arbetare ur lägre skikt än det som hos oss under de fem åren höjt sig till sovjetjänstemän, arbetare som står närmare de vanliga arbetarna och bönderna men som varken direkt eller indirekt kan hänföras till kategorin utsugare. Jag tror att sådana arbetare, då de deltar i centralkommitténs och politiska byråns alla sammanträden och läser centralkommitténs alla dokument, skall kunna bilda en kader av hängivna anhängare till sovjetsystemet, vilka är i stånd att för det första skänka stabilitet åt centralkommittén själv och för det andra verkligen arbeta för att förnya och förbättra apparaten.

Den 26 december 1922

Lenin

Upptecknat av L F

Publicerat ffg i tidskriften *Kommunist*, nr 9, 1956
V I Lenin, *Samlade skrifter*, 5:e ry uppl, b 45, s 343-348.
(*Valda Verk i 10 band*, band 10, s 515-520.)

Till kamrat Stalin,

Ytterst hemligt

Personligt

Kopia till kamraterna Kamenev och Zinovjev

Ärade kamrat Stalin,

Ni har haft råheten att kalla min hustru till telefon och sedan ösa ovett över henne. Även om hon inför Er gick med på att glömma det sagda har inte desto mindre Zinovjev och Kamenev genom henne fått reda på det inträffade. Jag är inte beredd att så lätt glömma vad som gjorts mot mig, nog sagt om det, men vad som gjorts mot min hustru anser jag vara gjort också mot mig. Därför ber jag Er överväga om Ni är beredd att ta tillbaka det sagda och be om ursäkt, eller om Ni föredrar att bryta våra förbindelser.

Högaktningsfullt, Lenin

Den 5 mars 1923

[*Sotjinenija* del 54, s. 329-330. *Collected Works* vol 45, s. 607-8]

Del IV: Byråkratin

Introduktion

Utvecklingen av Lenins teori om byråkratin och Trotskijs meningsskiljaktigheter med Lenin i denna fråga behandlas i bokens inledning.

De dokument som finns i denna del täcker en period av tretton månader mellan den elfte partikongressen i mars 1922 och den tolfte partikongressen i april 1923.

Den första delen består av utdrag ur Lenins politiska rapport till den elfte partikongressen, den sista han kunde delta på. Här skisserar Lenin den ekonomiska och politiska situationen mot slutet av det första året med NEP. Situationen är unik: ”Detta är en situation som är fullständigt enastående i historien: proletariatet, det revolutionära avantgardet, besitter en helt tillräcklig politisk makt, medan samtidigt statskapitalism existerar.” Den kapitalistiska ekonomins och det kapitalistiska utbytets vanliga förlopp är outhärliga: ”ingen existens är möjlig utan detta.” Men statskapitalismen måste hållas inom vissa gränser och ”... det har vi ännu inte lärt oss att göra.”

Lenin hänvisar också till den maktkoncentration som skett till partiets händer: ”Denna statskapitalism är förbunden med staten, men staten är arbetarna, den är arbetarnas framskridna del, den är avantgardet, den är vi själva.”

Vid denna tidpunkt ansåg Lenin att byråkratin fanns utanför partiet i statsapparaten. Problemet var att ”sakkunskapen hos arbetarklassens avantgarde, som ställts i spetsen för att omedelbart leda [är otillräcklig]”. Därför gick ekonomin och statsapparaten i en annan riktning än den tänkta. Lösningen på detta problem ”ligger inte i resolutioner, inte i institutioner, inte i omorganisering... plocka ut de rätta personerna och kontrollera hur det genomförs i praktiken.”

Det var i denna anda som Lenin 11 april 1922 skickade en ”Förordnande bestämmelse om de ställföreträdandes arbete (ställföreträdande ordförandena för folkkommissariernas råd och arbets- och försvarsrådet).” Detta förslag grundades på att det skulle upprättas ett system med ”ställföreträdande” som skulle övervaka hur apparaten fungerade. ”Ställföreträdandes grundläggande arbete, för vilket de är speciellt ansvariga och vilket allt annat måste underordnas, består av att kontrollera hur kungörelser, lagar och förordningar faktiskt genomförs, av att minska personalen inom de sovjetiska institutionerna och förenkla deras tjänsteprocedurer, och av att bekämpa byråkratin och de byråkratiska metoderna inom dem.” (*The Trotsky Papers*, red Jan Meijer, Haag: Mouton, 1971, band 2, s 712-13.)

Det andra dokumentet i denna del är Trotskijs kommentarer till Lenins förordning. Trotskij gick mot Lenins förslag av tre skäl. För det första trodde han inte att problemet handlade om att praktiskt ”kontrollera” att order blev genomförda. Snarare var det frågan om att skola tjänstemän på alla nivåer i lämpliga arbetsmetoder och arbetsvanor. För det andra argumenterade han att Arbetar- och bondeinspektionen (Rabkrin) inte var lämpad att blåsa liv i apparaten eftersom den i huvudsak bestod av tjänstemän som ”kommit till korta på andra områden” och var förstörda av intriger. För det tredje betonade han återigen det övergripande problemet med ekonomins desorganisation, som fick ekonomin att ”dra åt alla håll utan något system och utan någon plan.” Utan en central ekonomisk planering under Statsplanekommissionens (Gosplans) kontroll, skulle de olika ekonomiska planeringsdepartementen oundvikligen motarbeta varandra och tvingas improvisera när de ställdes inför kriser som kunde ha undvikits om man haft en koordinerad planering som kom i rätt tid.

Dessa första två texter visar Lenins och Trotskij's olika sätt att närma sig problemet med byråkratin på våren 1922. Den sista gruppen av dokument visar hur deras uppfattningar närmade sig, och att Lenin kom att stöda Trotskij's uppfattningar.

27-29 december 1922 dikterade Lenin sina anteckningar ”Om att tillerkänna Statsplanekommisionen lagstiftande funktioner”. ”Denna tanke”, skrev han, ”framfördes om jag inte missminner mig för rätt länge sedan av kamrat Trotskij. Jag gick emot den... Men efter ingående granskning av saken finner jag att tanken egentligen har en sund basis...”

I ett brev till politbyrå 15 januari 1923 upprepade Trotskij sina argument för att utvidga Statsplanekommisionens funktioner. ”Utan en enhetlig plan och en enhetlig skötsel är det inte möjligt med ekonomiskt arbete.” Det hade varit Trotskij's centrala tanke under mer än två år. Byråkratin kunde inte övervinnas utan en ekonomisk utveckling, och en ekonomisk utveckling kunde inte komma till stånd utan centraliserad planering.

23 januari 1922 dikterade Lenin sin artikel: ”Hur vi bör omorganisera Arbetar- och bondeinspektionen”, med avsikt att publicera den i *Pravda* som ett bidrag till diskussionen inför kongressen. Han föreslog där att ett omorganiserat Rabkrin skulle slå ihop med partiets centrala kontrollkommision. Artikeln har en positiv ton, men de reformer den föreslår slår direkt mot den byråkratiska fraktionen. Medlemmar från den centrala kontrollkommisionen skulle delta vid politbyråns möten, och de skulle se till att ”ingens auktoritet – vare sig generalsekreterarens eller någon annan CK-medlems – skall kunna hindra dem att... uppnå obetingad information och strängaste korrekthet i fråga om ärendenas behandling.” Det var liktydigt med att sätta en vakthund över partiets högsta beslutande politiska organ. Dessutom föreslog Lenin att Rabkrins alltför stora stab skulle minskas till tre eller fyrahundra medlemmar. Detta förslag krävde i själva verket att det skulle genomföras en betydande utrensning i ett av byråkratins starkaste fästen.

Först vägrade Stalins fraktion att publicera artikeln. Det var först efter en hård diskussion vid ett speciellt politbyråmöte som artikeln till sist skickades till *Pravda* för publicering, där den stod att läsa 25 januari.

Tonen i Lenins andra artikel om Rabkrin, ”Hellre mindre men bättre”, var hårdare. I denna artikel, som skrevs under loppet av en månad (2 februari till 2 mars), upprepar Lenin Trotskij's kritik mot Rabkrin och förkunnar för första gången offentligt att byråkratiseringsproblemet inte är begränsat till statsapparaten. ”Inom parentes sagt förekommer byråkrati här inte bara i sovjetadministrativa utan också i partiinstitutioner.” Lenin kom att inse att nyckeln till att bekämpa den statsliga byråkratin var att bekämpa och få kontrollen över partibyråkratin. Det var i detta syfte han föreslog att man skulle slå samman Arbetar- och bondeinspektionen (en statlig institution) med partiets centrala kontrollkommision.

Den sista texten i Del IV är ur Trotskij's tal ”Den tolfte kongressens uppgifter”. Talet höll han vid en konferens för det ukrainska kommunistpartiet 5 april 1923, och det publicerades i en pamflett med titeln *Uppgifter för det Ryska Kommunistiska Partiets tolfte kongress*. I de utdrag ur talet som publiceras här tar Trotskij upp frågan om ”statsapparaten”. De tankar som framförs är desamma som i Lenins artikel ”Hellre mindre men bättre”, som Trotskij nämner i förbigående. Statsapparaten ”[är] varken... mer eller mindre än mycket lik den tsaristiska statsapparaten...” Bolsjevikerna skapade den ”pressade av historiska nödvändigheter med hjälp av det material som fanns till hands.” Det som krävs är en ”systematisk, planerad rekonstruktion av statsapparaten” (kursiverat i original).

Det andra utdraget, de sista styckena i talet, pekar på nödvändigheten av att vidta praktiska åtgärder på hemmaplan samtidigt som man väntade på en förändring i den internationella situationen. Andemeningen i den leninistiska ståndpunkten sammanfattas i det sista stycket:

”Vi går framåt tillsammans med bönderna och småbourgeoisin, vi tillåter nepmännen. Men vi kommer inte att tillåta något NEP-beteende eller småborgerligt beteende i partiet, nej – vi ska driva ut det ur partiet med svavelsyra och glödande järn... Och om stridsignalen ljuder i väst – och den kommer att ljuda – kommer vi, även om vi för tillfället är upp över öronen upptagna med beräkningar, balansräkningar och NEP överhuvudtaget, att svara utan tvekan eller dröjsmål...”

Den byråkratiska fraktionen under Stalins ledning antog ett rakt motsatt program. Istället för att se de ekonomiska eftergifterna under NEP och statsapparatusens byråkratiska karaktär som något nödvändigt ont som skulle övervinnas med hjälp av en systematisk planerad återuppbyggnad, gjorde de nödvändigheten till en dygd och slog fast att de var grunden för att bygga socialismen. Istället för att se revolutionen i väst som en väg ut ur Sovjetunionens isolering och efterblivenhet, tonade de ner dess betydelse och begränsade den till sist till en diplomatisk förhandlingsfråga i sin fåfänga jakt efter allianser med de kapitalistiska regeringarna.

Lenin: Politisk rapport till den elfte partikongressen (utdrag)

Enligt hela den ekonomiska litteraturen är statskapitalism en kapitalism som förekommer i det kapitalistiska systemet, då statsmakten direkt underordnar det ena eller andra kapitalistiska företaget under sig. Men vi har en proletär stat. Den stöder sig på proletariatet, ger proletariatet alla politiska privilegier och drar genom proletariatet till sig bönderna med början i deras undre skikt (ni minns att vi har påbörjat detta arbete med fattigbondekommittéerna).¹ Därför bringar statskapitalismen ytterst många ur fattningen.² För att undgå detta måste man minnas det grundläggande, nämligen att statskapitalism i den form vi här har inte analyseras i någon teori eller bok av den enkla anledningen att alla vanliga begrepp, som är förknippade med detta ord är anpassade till den borgerliga makten i det kapitalistiska samhället. Men vi har ett samhälle som lämnat de kapitalistiska banorna och ännu inte kommit in i de nya banorna, och denna stat styrs inte av bourgeoisie utan av proletariatet. Vi vill inte inse, att när vi säger ”staten” så är denna stat vi själva, proletariatet, arbetarklassens avantgarde. Statskapitalismen är en kapitalism som vi skall förmå att kringgärda, som vi skall förmå att hålla inom vissa gränser. Denna statskapitalism är förbunden med staten, men staten är arbetarna, den är arbetarnas framskridna del, den är avantgardet, den är vi själva.

Statskapitalismen är en kapitalism som vi måste sätta vissa gränser för, men det har vi ännu inte lärt oss att göra. Det är den springande punkten. Och det beror av oss hurdan denna statskapitalism kommer att bli. Politisk makt har vi tillräckligt, helt tillräckligt av; också de ekonomiska medel som vi förfogar över är tillräckliga. Otillräcklig är däremot sakkunskapen hos arbetarklassens avantgarde, som ställts i spetsen för att omedelbart leda och för att fastställa gränserna, för att avgränsa sig och för att underordna men inte för att bli underordnad. Här behövs endast sakkunskap, och den saknar vi.

Detta är en situation som är fullständigt enastående i historien: proletariatet, det revolutionära avantgardet, besitter en helt tillräcklig politisk makt, medan samtidigt statskapitalism existerar. Det väsentliga i frågan är att vi begriper, att detta är en kapitalism som vi kan och måste tillåta, som vi kan och måste begränsa, ty denna kapitalism är nödvändig för böndernas breda massor och för privatkapitalet, som måste driva handel på ett sådant sätt att böndernas

¹ Fattigbondekommittéer organiserades i början av den krigskommunistiska perioden för att hjälpa Röda armén att rekvirera spannmål från de rika bönderna (kulakerna). Det var en del av bolsjevikernas politik att stöda de jordlösa lantbruksarbetarna och fattigbönderna mot de välbärgade bönderna.

² ”Statskapitalism” var en term som Lenin använde på ett mycket specifikt sätt som han förklarar i texten. Men sedan dess har andra vid olika tillfällen använt detta ord för att beteckna fascismens ”korporativa” ekonomi i Italien och Tyskland och den byråkratiserade sovjetiska ekonomin på 30-talet.

behov tillfredsställs. Det hela måste ordnas så, att den kapitalistiska hushållningens och den kapitalistiska omsättningens vanliga förlopp möjliggörs, eftersom detta är nödvändigt för folket och ingen existens är möjlig utan detta. Inget annat är absolut nödvändigt för detta läger – allt det övriga kan de finna sig i. Kommunisterna, arbetarna, proletariats medvetna del, ni som åtagit er att styra staten bör kunna inrätta det hela så, att den stat ni tagit i era händer fungerar enligt er vilja. Nu har vi ett år bakom oss och staten befinner sig i våra händer, men har den under den nya ekonomiska politiken fungerat enligt vår vilja detta år? Nej. Och vi vill inte erkänna att den inte har fungerat enligt vår vilja. Hur har den då fungerat? Bilen vägrar att lyda den hand som styr den. Det sitter en person vid ratten, men bilen går inte dit han vill utan i en helt annan riktning, som om den styrdes av något mystiskt, laglöst eller gud vet vad, kanske spekulanter eller privatkapitalister eller båda tillsammans. Bilen kör alltså inte alldeles och mycket ofta alldeles inte som den tror som sitter vid ratten. Det är det grundläggande som vi måste minnas i fråga om statskapitalism. På detta grundläggande område måste vi lära oss från början, och först då vi helt tillägnat oss och uppfattat detta faktum kan vi gå i borgen för att vi kommer att lära oss det...

...Den grundläggande ekonomiska styrkan ligger i våra händer. Alla avgörande storföretag, järnvägar osv befinner sig i våra händer. Utarrenderingen spelar, hur utvecklad den än må vara på sina håll, i det stora hela en obetydlig roll, i det stora hela utgör detta en försvinnande liten del. Den ekonomiska styrka som den proletära staten i Ryssland besitter är fullt tillräcklig för att trygga övergången till kommunism. Vad är det då som fattas? Det är uppenbart: det fattas kultur hos det skikt kommunisterna som har hand om förvaltningen. Om vi tar Moskva med dess 4 700 kommunisterna i ansvarig ställning, och om vi tar det väldiga byråkratiska maskineriet, denna massa, så måste vi fråga oss: vem leder vem? Jag betvivlar i hög grad, att man kan säga att kommunisterna leder denna massa. Sanningen att säga leder de inte, utan blir ledda. Här har försiggått något liknande det som vi som barn fick höra på historietimmen. Man lärde oss: det händer att ett folk besegrar ett annat folk, och då är det folk som vunnit segrarfolket och det som kuvats det besegrade. Det är mycket enkelt och begripligt för var och en. Men vad sker med dessa folks kultur? Här är det inte så enkelt. Om det folk som segrat har en högre kultur än det besegrade folket, så tvingar det sin kultur på det besegrade folket, och om det är tvärtom, så förekommer det att den besegrade påtvingar erövraren sin kultur. Är det inte något liknande som skett i RSFSR:s huvudstad, har det inte blivit så att de 4 700 kommunisterna (nästan en hel armédivision, och samtliga de allra bästa) underkastat sig en främmande kultur? Här kunde man visserligen få det intrycket, att de besegrade är i besittning av en hög kultur. Men så är inte alls fallet. Deras kultur är eländig och obetydlig, men ändå har de mer kultur än vi. Hur ynkelig och eländig den än är, så är den dock större än hos våra ansvariga kommunistiska funktionärer, eftersom dessa saknar tillräcklig sakkunskap i förvaltningsfrågor. När kommunisterna sätts i ledningen för institutioner – och ibland skjuts de med avsikt skickligt fram av sabotörer som vill skaffa sig en firmaskylt – blir de ofta lurade. Det är ett erkännande som det är mycket obehagligt eller åtminstone inte särskilt behagligt att göra. Men jag tror att vi måste erkänna det, ty här vi idag frågans kärnpunkt. I detta utmynnar enligt min mening detta års politiska lärdomar, och i detta tecken kommer kampen att föras under 1922.

Kommer RSFSR:s och RKP:s ansvariga kommunisterna att kunna inse att de inte behärskar konsten att leda? Att de inbillar sig leda men i själva verket blir ledda? Inser de det, så kommer de naturligtvis att lära sig att leda, ty man kan lära sig denna konst. Men då måste man studera, och hos oss studerar man inte. Hos oss viftar man till höger och vänster med order och dekret, men resultatet blir inte alls det som man önskar.

Den tävlan och konkurrens, som vi ställde på dagordningen då vi proklamerade NEP, är en allvarlig tävlan. Det kan tyckas att den äger rum i alla statliga institutioner. I själva verket är

den emellertid ytterligare en form av kamp mellan två mot varandra oförsonligt fientliga klasser. Den är ytterligare en form av kamp mellan bourgeoisin och proletariatet, den är en kamp som ännu inte slutförts, och kulturellt har den inte avgjorts ens i de centrala institutionerna i Moskva. Ideligen visar sig de borgerliga fackmännen förstå saken bättre än våra bästa kommunister som har hela makten, alla möjligheter till sitt förfogande men inte kan ta ett enda steg med sina rättigheter och sin makt....

... I samband med NEP börjar man röra upp himmel och jord, omorganisera institutioner och inrätta nya. Det är skadligt strunt. Nu är det människorna, personvalet som är frågans kärnpunkt. Det kan vara svårt att förstå för en revolutionär som är van att kämpa mot att man befattar sig med fultigheter, mot kultursnobberi. Men vi har hamnat i en situation som politiskt måste bedömas nyktert; vi har ryckt fram så långt att vi inte kan och inte heller behöver hålla alla våra ställningar.

Internationellt har vårt läge under dessa senaste år förbättrats oerhört. En sovjetisk statstyp – det är vad vi vunnit. Det är ett framsteg för hela mänskligheten, vilket Komintern varje dag bekräftar genom meddelanden från alla möjliga länder. Därom hyser ingen det minsta tvivel. Men när det gäller det praktiska arbetet ligger det så till, att om kommunisterna inte kan bjuda bondemassorna praktisk hjälp, så kommer dessa inte att stödja kommunisterna. Uppmärksamheten får inte koncentreras på att stifta lagar, på att utfärda bättre dekret osv. Det var en tid då dekreten var ett sätt att föra propaganda. Man skrattade åt oss och sade att bolsjevikerna inte förstod att deras dekret inte verkställdes; hela vitgardistpressen var full av gyckel över detta. Men denna period var berättigad, när bolsjevikerna tog makten. De sade till den vanlige bonden och den vanlige arbetaren: så här skulle vi vilja att staten styrdes, här är ett dekret, pröva det. Vi gav med en gång den vanlige arbetaren och bonden en föreställning om vår politik i form av dekret. Resultatet blev det oerhörda förtroende som vi åtnjöt och fortfarande åtnjuter bland folkets massor. Det var en tid, det var en period som var nödvändig i början av revolutionen, varförutan vi inte skulle ha gått i spetsen för den revolutionära vågen, utan skulle ha släpat efter som en svans. Utan detta skulle vi inte ha åtnjöt förtroende från alla arbetare och bönder, vilka ville bygga ett liv på nya grundvalar. Men denna period är förbi, och det vill vi inte inse. Idag kommer bönderna och arbetarna att skratta om vi föreskriver att en eller annan institution skall inrättas eller omorganiseras. Idag kommer den vanlige arbetaren och bonden inte att visa något intresse för detta, och de har rätt eftersom det inte är den centrala uppgiften. Det är inte det som en kommunist nu bör komma till folket med. Även om vi i de statliga institutionerna alltid är överhopade med sådana bagateller, så är det inte denna länk i kedjan vi skall gripa tag i, det är inte det som är kruxet. Kruxet är nu att folk placerats på fel plats, att en ansvarig kommunist som på ett lysande sätt deltagit i hela revolutionen nu inom handeln eller industrin bekläder en post som han inte alls kan sköta och där han hindrar oss att se det verkliga förhållandet, eftersom smarta personer och skojare har ett utmärkt gömställe bakom hans rygg. Problemet är att vi saknar en praktisk kontroll över hur folk sköter sina åligganden. Detta är en prosaisk uppgift, en obetydlig uppgift, en bagatell. Men vi lever efter en väldig politisk omvälvning, förhållandena är nu sådana att vi en tid måste existera mitt i det kapitalistiska systemet, och hela situationens kärnpunkt ligger inte i politiken i ordets snäva betydelse (det som står i tidningarna är politiskt munväder och det finns inget socialistiskt i det), hela situationens kärnpunkt ligger inte i resolutioner, inte i institutioner, inte i omorganisering. I den mån detta är nödvändigt kommer vi att göra det, men spring inte ut till folket med det, utan plocka ut de rätta personerna och kontrollera hur det genomförs i praktiken. Det kommer folket att sätta värde på.

[*Collected Works*, vol 33 s 278-80, 288-89, 303-04. *Valda Verk i 10 band*, bd 10 s 451-52, 460-62, 475-77.]

Trotskyj: Kommentarer till Lenins förslag angående de ställföreträdandes arbete

- 1) De frågor som ställs är så allmänna att de är liktydiga med att inte ställa någon fråga alls. Ställföreträdande antas sträva efter att få allting att gå bra på varje område och i alla avseenden – det är vad resolutionsförslaget reduceras till. De olika punkterna *verkar* åtminstone utåt sett ge instruktioner om hur man ska uppnå en situation där allt går bra på varje område, ända ner till hur man på ett riktigt sätt redigerar *Ekonomitjeskaja Zjizn* (Ekonomiskt liv).
- 2) Den apparat som är tänkt att genomföra dessa övergripande uppgifter är Rabkrin. Men till själva sitt väsen är Rabkrin inte lämpad för det och kan inte bli det. Vi får inte blunda för det faktum att de som arbetar i Rabkrin till största delen är tjänstemän som har kommit till korta på andra områden. Detta har bland annat lett till en oerhörd utbredning av intriger inom Rabkrins organ, något som är allmänt känt i hela landet. Det finns ingen som helst grund att tro att denna apparat (inte den lilla gruppen i ledningen utan organisationen i sin helhet) kan förstärkas och bli frisk, ty de bästa arbetarna kommer även i framtiden att tilldelas viktiga arbeten och inte jobb som inspektörer. Därför är planen att lyfta den sovjetiska statsapparaten med Rabkrin som hävarm helt klart en fantasi.
- 3) På samma sätt tror jag helt enkelt inte på att det är möjligt att skola upp administratörer och ekonomiska tjänstemän från icke partianslutna arbetare via Rabkrin. Det kräver ett system av skolor och kurser, i synnerhet kurser som är knutna till speciella branscher inom ekonomins och statens verksamhetsområden.
- 4) Jag är mycket orolig för att förhållandena mellan de ställföreträdande kan bli en källa till problem. Här kommer inte diktafonen att hjälpa. Så fort det finns två ställföreträdande måste det finnas en perfekt regelbundenhet i deras förhållande.
- 5) Det viktigaste är att jag, precis som tidigare, inte kan se vilken sorts organ som i praktiken kan sköta det dagliga ekonomiska arbetet. Om det är illa att den centrala statistiska administrationen är en akademisk institution, så är det hundra gånger värre, och rent ut sagt en katastrof, att Gosplan är en akademisk institution. Så tidigt som i början av förra året var det uppenbart att det inte fanns något enhetligt ekonomiskt organ som hade den praktiska kontrollen. Gosplans nuvarande omorganisering *verkar utåt* sett omvandla Gosplan till det jag föreslog förra året, men bara utåt. I allt väsentligt existerar fortfarande uppsplittringen av ansvarigheterna, och det är fullständigt oklart vem som i praktiken bestämmer över bränsle, transporter, råvaror, valuta. I händelse av konflikter mellan departementen, läggs dessa frågor fram inför STO [Arbets- och försvarsrådet] eller politbyrån, där de löses på ett slarvigt sätt, och det vid en tidpunkt när vi står till halsen i vatten. Det borde finnas en institution där det hänger en ekonomisk kalender för nästa år på väggen, en institution som lägger upp planer, och utifrån dessa planer samordnar verksamheten. Gosplan borde vara en sådan institution. Jag tror att ordförandeskapet över Gosplan vore en mycket mer realistisk uppgift för en av de ställföreträdande än något av det som diskuteras i resolutionen.

19 april 1922

L Trotskyj

Tillägg till gårdagens anteckning om de ställföreträdandes arbete:

- 1) En bra apparat kan bara skapas med hjälp av konsekventa, oavbrutna, dagliga ansträngningar, påtryckningar, instruktioner, tillrättalägganden etc. Detta arbete kan hursomhelst inte göras från utsidan med hjälp av ett speciellt departement som tittar in från tid till annan och påpekar allt som är nödvändigt. Det är en utopi. Ett sådant departement har aldrig någonsin existerat någonstans i världen, och kan utifrån saker och tings logik inte existera.

Med vår Nya Ekonomiska Politik vore det bra att ha en *statlig kontroll* via vilken vi skulle kunna lägga fram en begränsad men väldefinierad uppgift som krävde kunskap om sovjetiska lagar och bokföringspraktik. Ju mer Rabkrin inriktar sig på och specialiserar sig på denna uppgift, desto mer kommer den att hjälpa till att ställa i ordning hela sovjetapparaten, först och främst få vår budget och följaktligen även våra finanser i ordning.

2) Den ”kontroll av genomförande” som resolutionsförslaget talar om som den viktigaste uppgiften, verkar egentligen inte vara den viktigaste uppgiften, åtminstone inte i den mening vi talade om 1918, 1919 och 1920. På den tiden genomfördes helt enkelt inte order (på grund av slarv, oduglighet, glömska, brist på disciplin). Nu är detta fallet bara i de mest ”människovänliga” departementen. Formellt sett genomförs order. Men de leder inte till något, ty när ordena genomförs leder de i praktiken inte till någonting, å ena sidan på grund av brist på material, å den andra på grund av okunnighet, oduglighet, etc. En räd utifrån, också en väl övervägd sådan, kommer bara än en gång att visa att saker och ting går dåligt. Vi måste lära maskinskrivarna att göra bättre kopior (utan fel), telefonoperatörerna att inte blanda ihop nummer, bokhållarna att föra in utgifter och inkomster punktligt och rätt, etc, etc. Vi måste starta kvällskurser för kontors-, departements-, produktions- och handelstjänstemän etc. Hur ska det annars gå till? Det finns ingen som kan ersätta dem. Följaktligen måste vi höja deras standard utan att störa deras arbete. Det är en svår väg men det finns ingen annan.

3) Arbetet måste systematiseras. Samtidigt *kommer exemplen på bristande system* – och det är den viktigaste och allra farligaste saken – *uppifrån*. Ekonomiska frågor beslutas på måfå och alltid försent. Det finns inget ekonomiskt kontrollorgan som arbetar oavbrutet, tittar framåt och kan stå till svars för sitt arbete. Alla inser detta och känner det (den nuvarande krisen³ berodde i stor utsträckning på saker som kunde ha förutsetts). Därav de ibland fantastiska och olämpliga förslag som ändå svarar mot ett djupt känt behov. Preobrazjenskij föreslår en Ekonomisk byrå i CK. Krasin – en kamrat av en helt annan prägel – har redan föreslagit samma sak: en Högsta Ekonomisk kommission i CK. Och man måste säga att till och med en Ekonomisk byrå vore ett steg framåt jämfört med hur det ser ut nu, när CK skapar en Ekonomisk kommission, en Budgetkommission, en Guldkommission, etc, etc. Allt detta beror på att det saknas ett framåtblickande, kontrollerande ekonomiskt organ. Som man hade föreställt sig den skulle Gosplan ha blivit ett sådant organ. I sin sammansättning, arbetssätt och ideologiska inriktning har den inte varit det, och kan den inte bli det.

Gosplan måste göras till ett verktyg för att få ekonomin i ordning, och för att lyckas med det måste vi sätta stopp för den ständiga upplösning av ekonomin som sker genom improvisationer och bristande förutseende i denna centrala fråga. Propagandistiska åtgärder och straff kan inte uppnå något på det ekonomiska området om ekonomin drar åt alla håll utan något system och utan någon plan.

L Trotskij

(*The Trotsky Papers*, red Jan Meijer, Haag: Mouton, 1971, band 2, s 730-34.)

Lenin: Om att tillerkänna Statsplanekommisionen lagstiftande funktioner

Denna tanke framfördes om jag inte missminner mig för rätt länge sedan av kamrat Trotskij. Jag gick emot den, emedan jag ansåg att samordningen inom systemet av våra lagstiftande institutioner i så fall avsevärt skulle rubbas. Men efter ingående granskning av saken finner

³ Syftar på den ekonomiska kris som diskuterades vid den elfte kongressen (27 mars – 2 april 1922). Det var i samband med det som Preobrazjenskij föreslog att det skulle bildas en Ekonomisk byrå i centralkommittén, jämsides med politbyrån och den organisatoriska byrån. Förslaget förkastades.

jag att tanken egentligen har en sund basis, nämligen: Statsplanekommisionen står en smula på sidan om våra lagstiftande institutioner trots att den, såsom varande en samling sakkunniga personer, experter, forskare och tekniker, egentligen besitter de största förutsättningarna för att kunna bedöma saker och ting riktigt.

Emellertid har vi hittills utgått från att Statsplanekommisionens uppgift är att leverera staten kritiskt prövat material, medan det tillkommer de statliga institutionerna att avgöra statsangelägenheterna. Jag tror att under nuvarande förhållanden, då statsangelägenheterna i hög grad komplicerats, då det mycket ofta gäller att ömsevis avgöra frågor där det krävs sakkunnigutlåtande av Statsplanekommisionens medlemmar och frågor där sådant inte behövs, ja än mer, då det gäller att avgöra angelägenheter där vissa punkter kräver sakkunnigutlåtande från Statsplanekommisionen och andra inte – jag tror att man i dag bör ta ett steg i riktning mot ökade befogenheter för Statsplanekommisionen.

Jag tänker mig detta steg sålunda, att Statsplanekommisionens beslut inte skulle kunna förkastas enligt nu gällande ordning, utan att de skulle omprövas enligt en särskild ordning, exempelvis genom frågans upptagande på allryska centrala exekutivkommitténs session, genom dess beredning för omprövning efter en särskild instruktion, varvid man på basis av speciella regler skulle sammanställa utlåtanden för att överväga, huruvida ifrågavarande beslut av Statsplanekommisionen bör upphävas eller inte, och slutligen genom fastställande av särskilda frister för omprövningen av Statsplanekommisionens beslut m. m.

I detta avseende tror jag att man kan och bör gå kamrat Trotskij tillmötes, men inte ifråga om att ordförandeposten i Statsplanekommisionen skall innehas antingen av någon särskild person bland våra politiska ledare eller av ordföranden i högsta folkhushållningsrådet osv. Det förefaller mig att den principiella frågan här för närvarande alltför nära sammanflätas med en personlig fråga. Jag tror att de angrepp som nu riktas mot Statsplanekommisionens ordförande kamrat Krzjizjanovskij och mot hans ställföreträdare kamrat Pjatakov och som följer två linjer, så att vi å ena sidan hör beskyllningar för överdriven medgörlighet, osjälvständighet och karaktärlöshet, medan vi å andra sidan hör beskyllningar för överdriven grovhet, knektmentalitet, brist på solid vetenskaplig skolning m. m. – jag tror att dessa angrepp ger uttryck åt två sidor av frågan som överdrivs till det yttersta, och att vi i Statsplanekommisionen faktiskt behöver en klok kombination av två karaktärstyper, av vilka Pjatakov kan gälla som exempel på den ena och Krzjizjanovskij på den andra.

Jag anser att i spetsen för Statsplanekommisionen bör stå en person som å ena sidan besitter vetenskaplig bildning, nämligen på den tekniska eller den agronomiska linjen, och å andra sidan under årtionden förvärvat sig stor erfarenhet i det praktiska arbetet på antingen teknikens eller agronomins område. Jag tror att en sådan person i högre grad bör äga en omfattande erfarenhet och förmåga att vinna människor än egenskaper som är utmärkande för en administratör.

Den 27 december 1922

Lenin

Upptecknat av M. V.

Fortsättning på brevet om att ge Statsplanekommisionens beslut karaktären av lag

Den 28 december 1922

Jag har lagt märke till att några av våra kamrater, som förmår öva ett utslagsgivande inflytande på statsangelägenheternas inriktning, tillmäter en överdrivet stor betydelse åt den administrativa sidan, som givetvis är nödvändig på sin plats och på sin tid men som inte får

förväxlas med den vetenskapliga sidan, med blick för verkligheten i vid omfattning, förmågan att vinna människor osv.

I varje statsinstitution, och särskilt i Statsplanekommisionen, är en kombination av dessa båda egenskaper nödvändig, och då kamrat Krzjizjanovskij berättade för mig att han vunnit Pjatakov för Statsplanekommisionen och kommit överens med honom om arbetet, så gav jag mitt samtycke till detta fastän jag hyste vissa tvivel, men inte desto mindre hoppades jag ibland att vi här skulle få en kombination av de båda statsmannatyperna. Huruvida denna förhoppning gått i uppfyllelse, det får man nu avvakta och bedöma av erfarenheterna ännu någon tid, men i princip tror jag att det inte kan råda något tvivel om att en sådan kombination av karaktärer och typer (människor, egenskaper) är absolut nödvändig för korrekt fungerande statsinstitutioner. Jag tror att en överdriven ”administrering” här är lika skadlig som varje överdrift i allmänhet. Ledaren för en statsinstitution måste i högsta grad besitta förmågan att vinna människor samt i tillräcklig grad äga en solid vetenskaplig och teknisk insikt för att kunna kontrollera deras arbete. Detta är huvudsaken. Utan denna förutsättning kan arbetet inte bedrivas riktigt. Å andra sidan är det mycket viktigt, att denne ledare äger förmåga att administrera och att han har en eller flera kompetenta medhjälpare i detta arbete. En kombination av dessa två egenskaper hos en och samma person förekommer väl knappast och är knappast heller nödvändig.

Lenin

Upptecknat av L. F.

Den 28 december 1922

Fortsättning om Statsplanekommisionen

Den 29 december 1922

Statsplanekommisionen utvecklar sig synbarligen i alla avseenden till en expertkommision. I spetsen för en sådan institution måste ovillkorligen stå en person med stor erfarenhet och allsidig vetenskaplig bildning på teknikens område. Administrationsfunktionen bör i själva verket här vara en stödkraft. En viss oavhängighet och självständighet för Statsplanekommisionen är oundgänglig med hänsyn till denna vetenskapliga institutions auktoritet och förutsätter endast ett, nämligen redbarhet hos dess funktionärer och redbarhet i deras strävan att förverkliga vår plan för det ekonomiska och sociala uppbygget.

Denna senare egenskap kan man i dag givetvis påträffa endast i undantagsfall, ty det övervägande flertalet vetenskapsmän, av vilka Statsplanekommisionen helt naturligt är sammansatt, är oundvikligen anstuckna av borgerliga åsikter och borgerliga fördomar. Prövningen av dem i detta avseende bör utföras av ett antal personer, som kan bilda Statsplanekommisionens presidium och som måste vara kommunister. Deras uppgift skall vara att dag för dag under arbetets hela gång ge akt på graden av lojalitet hos de borgerliga vetenskapsmännen, på hur de övervinner de borgerliga fördomarna och stegvis övergår till en socialistisk ståndpunkt. Detta arbete längs två linjer – vetenskaplig kontroll jämte rent administrativt arbete – bör bli idealet för dem som leder Statsplanekommisionen i vår republik.

Lenin

Upptecknat av M. V.

Den 29 december 1922

Är det rationellt att dela upp det arbete som Statsplanekommisionen utför i enskilda uppdrag, bör vi inte tvärtom sträva efter ett utforma en stadigvarande krets av specialister som systematiskt skulle kontrolleras av Statsplanekommisionens presidium och kunde lösa hela

komplexet av de frågor som tillhör dess verksamhetsfält? Jag tror att det senare är mera rationellt och att vi bör bemöda oss om att minska antalet temporära och brådskande enskilda uppdrag.

Lenin

Upptecknat av M. V.

Fortsättning den 29 december 1922

(*Valda verk i 3 band*, band 3, s 658-61.)

Trotskyj: 15 januari 1923, Brev till Politbyrån (Utdrag)

Kamrat Stalins förslag att utse mig till ställföreträdande ordförande (ett förslag som aldrig lades fram inför politbyrån eller plenarmötet och som aldrig diskuterades där) föreslår att Vesenchas [Nationella Ekonomins Högsta råd] "ställs under mitt speciella ansvar". Att ställa frågan så... är i grunden felaktigt. Speciellt ansvar för Vesenchas borde Vesenchas ordförande ha. Rollen som speciell "administratör" kommer bara att splittra ansvaret och leda till osäkerhet och förvirring på ett område där klarhet och säkerhet är av yppersta vikt. Vi behöver en korrekt, praktisk samordning av de ekonomiska departementens arbete, och inte alls att de var och en sköts i två steg...

Utan en enhetlig plan och en enhetlig skötsel är det inte möjligt med ekonomiskt arbete. Denna plan ska inte vara akademisk utan praktisk. Det går inte att skilja planen från övervakningen av dess genomförande. Gosplan är vårt planeringsorgan, de andra organen (STO [Arbets- och försvarsrådet], Sovnarkom [Folkkommissariernas råd], Finkomitet [Finanskommittén], ställföreträdandes kollegium, CK) måste lita på Gosplan eller improvisera och upprätta ett oräkneligt antal kommissioner. Den enda utvägen ur denna situation är att ta greppet om Gosplan, det vill säga placera ansvariga tjänstemän i dess stab för det regelbundna dagliga arbetet, och kombinera dem med specialister i lämpliga proportioner. De högre institutionerna måste få högkvalitativt material från Gosplan, väl utarbetat, verifierat, och, vilket är självklart, dessutom i linje med de sovjetiska, kommunistiska ståndpunkterna.

Med ett på detta sätt välfungerande Gosplan kommer bara de stora principiella frågorna att återgå till de högre organen, frågor som kräver lagstiftande beslut eller en ny principiell inriktning.

För att göra en liknelse skulle jag vilja säga att Gosplan kommer att spela rollen som generalstab, och STO rollen som militärt revolutionsråd.

(*Trotsky Papers*, band 2, s 820-22.)

Lenin: Hur vi bör omorganisera Arbetar- och bondeinspektionen

(Förslag till 12:e partikongressen)

Otvivelaktigt erbjuder Arbetar- och bondeinspektionen oss stora svårigheter, och dessa svårigheter har hittills inte övervunnits. Jag tror att de kamrater som försöker lösa dessa svårigheter genom att förneka Arbetar- och bondeinspektionens nytta eller nödvändighet har fel. Men samtidigt vill jag inte förneka att problemet med vår statsapparat och dess förbättring framstår som mycket svårt, långtifrån löst och på samma gång ytterst angeläget.

Med undantag för folkkommissariatet för utrikes ärenden utgör vår statsapparat i högsta grad en kvarleva från gårdagen och har i ytterst ringa grad undergått några som helst allvarliga förändringar. Den är, endast lätt uppiffad upptill, men i övrigt utgör den en högst typisk rest av vårt gamla statsmaskineri. Och för att finna en metod att verkligen förnya den tycker jag att vi bör vända oss till inbördeskrigets erfarenheter.

Hur handlade vi under inbördeskrigets mest farofyllda ögonblick?

Vi samlade vårt partis bästa krafter till Röda armén, vi mobiliserade våra bästa arbetare, vi sökte nya krafter på det håll där vår diktatur har sina djupaste rötter.

Vi bör enligt min uppfattning söka oss till samma källa för att kunna omorganisera Arbetar- och bondeinspektionen. Jag föreslår 12:e partikongressen att anta följande plan för en sådan omorganisering, en plan som bygger på ett slags utvidgning av vår centrala kontrollkommission.

Vårt partis CK-plenum har redan röjt en tendens att utvecklas till ett slags högsta partikonferens. CK samlas till plenarmöte i genomsnitt högst en gång varannan månad, och det löpande arbetet utförs som bekant i CK:s namn av vår politiska byrå, vår organisationsbyrå, vårt sekretariat osv. Jag tror att vi bör gå vidare på den väg som vi sålunda slagit in på och definitivt förvandla CK:s plenarmöten till högsta partikonferenser, som bör sammankallas en gång varannan månad, varvid centrala kontrollkommissionen, CKK, bör delta. Och CKK bör sammanslås med huvuddelen av den omorganiserade Arbetar- och bondeinspektionen enligt följande betingelser.

Jag föreslår kongressen att välja 75 – 100 (siffrorna är givetvis ungefärliga) arbetare och bönder till nya medlemmar i CKK. De måste underkastas samma prövning i partihänseende som de vanliga medlemmarna i CK, eftersom de skall åtnjuta samma rättigheter som CK-medlemmarna.

Å andra sidan måste Arbetar- och bondeinspektionens personal reduceras till 300 – 400 anställda, särskilt beprövade i fråga om samvetsgrannhet och kännedom om vår statsapparat. De bör även ha undergått ett särskilt prov i kunskap om grunderna för vetenskaplig arbetsorganisation i allmänhet, särskilt av förvaltnings-, kansli- och liknande arbete.

Enligt min mening kommer en dylik sammanslagning av Arbetar- och bondeinspektionen med CKK att bli till nytta för båda institutionerna. Å ena sidan får Arbetar- och bondeinspektionen på detta sätt en så stor auktoritet att den åtminstone kommer i nivå med folkkommissariatet för utrikes ärenden. Å andra sidan kommer vår CK tillsammans med CKK att slutgiltigt slå in på vägen till att bli en högsta partikonferens, en väg som CK faktiskt redan beträtt och som den bör fullfölja för att i två avseenden riktigt fylla sina uppgifter: beträffande det planmässiga, ändamålsenliga, systematiska i sin organisering och verksamhet, och beträffande kontakten med de verkligt breda massorna genom de bästa av våra arbetare och bönder.

Jag förutser en invändning, som direkt eller indirekt kommer från de kretsar som gör vår apparat gammalmodig, dvs från dem som är anhängare av att vår apparat skall bibehållas i samma fullständigt omöjliga, fullständigt otillståndiga förrevolutionära form, som den behållit ända till idag (inom parentes sagt har vi nu fått ett i historien ganska sällsynt tillfälle att fastställa vilka tidrymder som behövs för att genomföra genomgripande sociala förändringar, och vi ser nu klart *vad* vi kan göra på fem år och vad som kräver betydligt längre tid).

Denna invändning går ut på att den av mig föreslagna ombildningen endast skulle leda till kaos. CKK:s medlemmar skulle komma att driva omkring i alla institutioner utan att veta vart, varför och till vem de skall vända sig, de skulle desorganisera det hela och rycka de anställda från deras löpande arbete osv etc.

Jag tror att det illasinnade ursprunget till denna invändning är på uppenbart att man inte ens behöver besvara den. Det är självklart, att det av CKK:s presidium och av folkkommissarien för Arbetar- och bondeinspektionen och hans kollegium (samt i vederbörande fall även av vårt CK-sekretariat) kommer att krävas flera års ihärdigt arbete för att på ett riktigt sätt organisera detta folkkommissariat och dess arbete gemensamt med CKK. Folkkommissarien för Arbetar- och bondeinspektionen kan (och bör) enligt min mening förbli folkkommissarie och, liksom även hela kollegiet, behålla ledningen av hela Arbetar- och bondeinspektionens arbete samt

ledningen av alla de CKK-medlemmar som kommer att anses vara ”ställda under hans befäl”. De 300 – 400 anställda som blir kvar i Arbetar- och bondeinspektionen kommer enligt min plan å ena sidan att utföra rena sekreteraruppgifter hos andra medlemmar av Arbetar- och bondeinspektionen och hos de medlemmar av CKK som tillkommit, och måste å andra sidan vara högkvalificerade, särskilt beprövade, särskilt pålitliga medarbetare med hög lön, vilket fullständigt befriar dem från den nuvarande, verkligt bedrövliga (för att inte säga något ännu värre) situation som tjänstemännen i Arbetar- och bondeinspektionen befinner sig i.

Jag är övertygad om att en minskning av antalet anställda till det av mig nämnda antalet i hög grad kommer att höja effektiviteten hos Arbetar- och bondeinspektionens medarbetare och kvaliteten på hela dess arbete, samtidigt som det ger folkkommissarierna och kollegiemedlemmarna möjlighet att helt koncentrera sig på arbetets organisering och på den systematiska, oavbrutna höjning av dess kvalitet som är så obetingat nödvändig för arbetar- och bonde-makten och för vårt sovjetsystem.

Å andra sidan anser jag också att folkkommissarierna för Arbetar- och bondeinspektionen skall sysselsätta sig med frågan om att dels sammanslå, dels samordna de institut för arbetets organisering (Centrala arbetsinstitutet, Institutet för vetenskaplig arbetsorganisation osv), av vilka vi idag har inte mindre än tolv stycken i republiken. Överdriven likformighet och en härur emanerande strävan till sammanslagning kommer att inverka skadligt. Tvärtom måste man finna en förnuftig och ändamålsenlig medelväg mellan en sammanslagning av alla dessa institutioner till ett helt och en riktig avgränsning mellan dem, förutsatt att var och en av dem får en viss självständighet.

Det råder inget tvivel om att också vår egen CK i inte mindre grad än Arbetar- och bondeinspektionen kommer att vinna på en sådan ombildning, den kommer att vinna såväl i fråga om kontakt med massorna som i fråga om regelbundenhet och effektivitet i sitt arbete. Då kommer man att kunna (och då bör man) införa strängare och ansvarsfullare förberedelser till politiska byråns sammanträden, vid vilka ett bestämt antal CKK-medlemmar måste närvara, ett antal som bestäms antingen för en vis tidsperiod eller i enlighet med en bestämd organisationsplan.

Folkkommissarierna för Arbetar- och bondeinspektionen bör tillsammans med CKK:s presidium fördela arbetet mellan CKK:s medlemmar med utgångspunkt i deras skyldighet att antingen delta i politiska byråns sammanträden och pröva alla dokument som på ett eller annat sätt föreläggs byrån, eller att ägna sin arbetstid åt teoretiska studier, åt studiet av vetenskaplig arbetsorganisation, eller att praktiskt delta i kontrollen och förbättringen av vår statsapparat, från de högsta statliga institutionerna och ner till de lägsta lokala osv.

Jag tror också att förutom den politiska fördelen, att CK:s och CKK:s medlemmar efter en sådan reform kommer att vara mycket bättre informerade och bättre förberedda till politiska byråns sammanträden (alla papper, som har att göra med dessa sammanträden, måste vara samtliga CK- och CKK-medlemmar tillhanda senast ett dygn före sammanträdet i politiska byrån, med undantag för absolut brådskande fall, vilka kräver en särskild ordning för CK- och CKK-medlemmarnas information och för ärendets behandling), måste man också räkna det till fördelarna att rent personliga och tillfälliga faktorer kommer att få mindre inflytande inom vår CK, varvid faran för en splittring kommer att minska.

Vår CK har utbildats till en strängt centraliserad grupp med stor auktoritet, men de förhållanden under vilka denna grupp arbetar motsvarar inte dess auktoritet. Den reform jag föreslår måste avhjälpa denna brist, och de medlemmar av CKK som till ett bestämt antal måste delta i varje sammanträde i politiska byrån bör Utgöra en sammansvetsad grupp, som ”utan hänsyn till person” måste se till att ingens auktoritet – vare sig generalsekreterarens eller någon annan

CK-medlems – skall kunna hindra dem att göra förfrågningar, pröva dokument och överhuvud taget uppnå obetingad information och strängaste korrekthet i fråga om ärendenas behandling.

I vår sovjetrepublik är det sociala systemet naturligtvis grundat på samarbete mellan två klasser: arbetarna och bönderna, till vilket samarbete nu även ”nepmännen”, dvs bourgeoisin, på vissa villkor fått tillträde. Om det uppstår allvarliga klassmässiga meningsskiljaktigheter mellan dessa klasser så blir en splittring oundviklig. Men vårt sociala system rymmer inte nödvändigtvis någon grund till en sådan splittring, och den viktigaste uppgiften för vår CK och CKK liksom för vårt parti i dess helhet är att noggrant ge akt på de omständigheter, ur vilka en splittring kan uppstå, samt förebygga dem, ty i sista hand kommer vår republiks öde att vara beroende av om bondemassorna går med arbetarklassen och förblir trogna förbundet med denna klass eller om de kommer att tillåta ”nepmännen”, dvs den nya bourgeoisin, att skilja bönderna från arbetarna, att åstadkomma en splittring mellan dem. Ju klarare vi ser dessa två alternativ, ju klarare alla våra arbetare och bönder inser detta, desto större chanser finns det för att vi skall lyckas undgå en splittring som skulle bli ödesdiger för sovjetrepubliken.

Den 23 januari 1923

Pravda nr 16, den 25 januari 1923

V I Lenin, *Samlade skrifter*, 5:e ry uppl, b 45, s 383-388.
(*Valda Verk i 10 band*, band 10, s 546-50.)

Hellre mindre men bättre

I frågan om hur vår statsapparat skall förbättras bör Arbetar- och bondeinspektionen enligt min mening inte lägga an på kvantiteten och inte jäkta. Hittills har vi så litet hunnit tänka på och göra någonting åt vår statsapparats kvalitet, att det är berättigat att ta itu med en särskilt grundlig utbildning av apparaten och att till Arbetar- och bondeinspektionen koncentrera mänskliga resurser på verkligt tidsenlig nivå, dvs som inte står den bästa västeuropeiska standarden efter. För en socialistisk republik är detta villkor naturligtvis alltför blygsamt. Men vår första femårsperiod har i avsevärd grad gjort oss misstroagna och skeptiska. Ofrivilligt är vi böjda för att hysa sådana känslor gentemot dem som t ex alltför mycket och alltför lättvindigt pratar om ”proletär” kultur. Vi borde till att börja med vara nöjda med riktig borgerlig kultur, vi skulle till att börja med gärna undvara de särskilt utpräglade typerna av förborgerlig kultur, dvs byråkratins eller livegenskapens kultur osv. I kulturfrågor är jäkt och gåpåaranda det skadligaste som finns. Detta borde många av våra unga skribenter och kommunister ordentligt skriva sig till minnes.

I frågan om statsapparaten bör vi alltså av de föregående erfarenheterna dra slutsatsen att det är bäst att ta det litet lugnare.

Med vår statsapparat står det så bedrövt, för att inte säga avskyvärt till, att vi först måste grundligt tänka igenom på vad sätt dess brister bör bekämpas, samtidigt som vi håller i minnet att de har sina rötter i det förgångna, vilket visserligen har kastats överända men inte helt avlägsnats, ännu inte blivit en sedan länge förgången kultur. Jag säger medvetet kultur, ty när det gäller dessa saker kan endast det anses såsom uppnått som blivit en del av kulturen, vardagslivet, sedvänjorna. Men i vårt land är, kan man säga, det goda i den sociala strukturen ytterst bristfälligt genomtänkt, förstått och upplevt, det har anammats i all hast, det har inte kontrollerats, inte prövats, inte bekräftats av erfarenheten, inte befästs osv. Annorlunda kunde det naturligtvis inte heller vara i en revolutionär epok och under en sådan svindlande snabb utveckling som den som på fem år fört Oss från tsarismen till sovjetsystemet.

Det är dags att komma till besinning. Vi måste genomsyras av en hälsosam misstro mot en alltför snabb frammarsch, mot allt slags skrävel osv. Vi måste tänka på att verifiera de framsteg som vi varje timme proklamerar, varje minut gör och sedan varje sekund bevisar vara ohållbara, ytliga och obegripliga. Det skadligaste skulle här vara att ha för bråttom. Det skadligaste skulle vara att tro att vi åtminstone vet någonting eller att vi har en, någorlunda betydande mängd element för att bygga upp en verkligt ny apparat, som verkligen förtjänar att kallas socialistisk, sovjetisk osv.

Nej, vi har löjligt litet av en sådan apparat eller ens element till den, och vi måste hålla i minnet att vi får ta till rejält med tid för att bygga upp denna apparat och att det kommer att ta många, många år.

Vilka element har vi för att skapa denna apparat? Endast två. För det första arbetarna, som helt engagerat sig i kampen för socialism. Dessa element är inte tillräckligt upplysta. De skulle vilja ge oss en bättre apparat, men de vet inte hur de skall göra det. De kan inte göra det. De har ännu inte utvecklat den kultur som krävs för detta. Och det är just kultur som behövs. Här hjälper inte anstormning eller framfusighet, käckhet eller energi eller vilka som helst utmärkta mänskliga egenskaper överhuvud taget. För det andra har vi element av kunskap, upplysning och skolning, men de är löjligt fåtaliga jämfört med alla andra stater.

Och här får vi inte glömma att vi ännu är alltför böjda för att ersätta (eller inbilla oss att man kan ersätta) dessa kunskaper med iver, jäkt osv.

För att förnya vår statsapparat måste vi till varje pris ställa oss uppgiften att för det första studera, för det andra studera och för det tredje studera, och sedan se efter att kunskapen inte förblir en död bokstav eller en modefras (vilket uppriktigt sagt förekommer synnerligen ofta hos oss), att det vi lärt oss verkligen assimileras, att det verkligen helt blir en del av vår tillvaro. Kort sagt, vi bör inte ställa de krav som ställs av det borgerliga Västeuropa, utan sådana krav som är lämpliga och anstår ett land, vilket ställt som sin uppgift att utvecklas till ett socialistiskt land.

Slutsatsen av vad som här sagts är att vi måste göra Arbetar- och bondeinspektionen, detta verktyg för att förbättra vår apparat, till en verklig mönsterinstitution.

För att den skall kunna uppnå den nödvändiga höga nivån måste man följa regeln: ”Mät sju gånger innan du klipper.”

För detta krävs att vi med största försiktighet, omtanke och sakkunskap utnyttjar det allra bästa som finns i vårt sociala system vid uppbyggandet av det nya folkkommisariatet.

För detta krävs att de bästa element som finns i vårt sociala system, nämligen för det första de avancerade arbetarna och för det andra de verkligt upplysta elementen, där vi kan gå i god för att de inte blint tror på några ord och inte säger något mot bättre vetande – att dessa element inte drar sig för att erkänna någon svårighet och inte drar sig för någon kamp för att uppnå det mål de på allvar ställt sig.

Vi har redan i fem år jäktat i våra försök att förbättra vår statsapparat, men det har just bara varit ett jäktande som under de fem åren endast bevisat sin olämplighet eller t o m sin onyttighet eller rent av sin skadlighet. Jäktandet gav intryck av att vi höll på och gjorde någonting, men i själva verket har det endast varit till hindres för våra institutioner och vår omdömesförmåga.

Det är äntligen dags för en ändring.

Vi måste ta som regel: hellre mindre men bättre. Vi måste ta som regel: låt det hellre dröja två år eller t o m tre år än bli ett hastverk utan något som helst hopp om att få fram solida mänskliga resurser.

Jag vet att det blir svårt att följa denna regel och tillämpa den under våra förhållanden. Jag vet att den motsatta regeln kommer att bana sig väg genom tusentals kryphål. Jag vet att ett oerhört motstånd måste uppbådas, att en djävulsk ihärdighet måste visas, att arbetet åtminstone under de första åren kommer att vara fördömt otacksamt; likväl är jag övertygad om att vi endast genom sådant arbete kommer att kunna nå vårt mål och att vi endast genom att nå detta mål kan skapa en republik som verkligen är värd att kallas sovjetisk, socialistisk osv.

Troligen har många läsare funnit de siffror som jag anförde som exempel i min första artikel⁴ alltför låga. Jag är säker på att man kan anföra många beräkningar som bevis på att dessa siffror är otillräckliga. Men jag tror att det finns en sak vi bör sätta högre än alla sådana beräkningar: intresset av att uppnå verkligt mönstergill kvalitet.

Jag anser att den tidpunkt äntligen har kommit då vi verkligen måste ta itu med att förbättra vår statsapparat på fullt allvar, och då kan det knappast finnas något skadligare för detta arbete än brådska. Därför skulle jag kraftigt vilja varna för att öka de ovannämnda siffrorna. Tvärtom bör man här enligt min mening vara särskilt sparsam med siffror. Sanningen att säga åtnjuter folkkommissariatet för Arbetar- och bondeinspektionen för närvarande inte ens skuggan av auktoritet. Alla vet att det inte finns några sämre organiserade institutioner än Arbetar- och bondeinspektionen och att man under nuvarande förhållanden inte heller kan begära något av detta folkkommissariat. Vi måste lägga detta ordentligt på minnet om vi verkligen bestämt oss för att på några år få fram en institution, som för det första måste vara mönstergill, för det andra måste inge alla obetingat förtroende och för det tredje måste bevisa för var och en att vi verkligen rättfärdigat det arbete som en sådan hög institution som centrala kontrollkommissionen utfört. Enligt min mening måste vi genast och definitivt förkasta alla allmänna normer för antalet anställda. De anställda i Arbetar- och bondeinspektionen måste väljas ut på ett alldeles särskilt sätt och endast på basis av den strängaste prövning. Vad är det egentligen för mening med att bilda ett folkkommissariat, där arbetet skulle gå på kryckor och återigen utan att inge det ringaste förtroende, och vars ord knappast skulle ha någon auktoritet alls. Att undvika detta är, skulle jag tro, det viktigaste vid den omorganisering som vi nu har för avsikt att genomföra.

De arbetare vi tar in som medlemmar i CKK måste vara oklanderliga kommunister, och jag tror att det kommer att ta lång tid att lära dem metoderna och uppgifterna för deras arbete. Vidare bör det finnas ett visst antal sekreterare för att hjälpa till i arbetet, och de måste underkastas tredubbel prövning innan de anställs. Slutligen måste de funktionärer som vi undantagsvis beslutar oss för att omedelbart anställa i Arbetar- och bondeinspektionen motsvara följande krav:

för det första måste de ha rekommendationer från flera kommunister;

för det andra måste de prövas beträffande sin kännedom om vår statsapparat;

för det tredje måste de sättas på prov beträffande kännedom om de teoretiska grunderna i fråga om vår statsapparat samt beträffande grundkunskaper om förvaltning, ärendens behandling osv;

för det fjärde måste deras samarbete med CKK:s medlemmar och det egna sekretariatet utfalla så väl att vi kan gå i god för hela denna apparats arbete i dess helhet.

⁴ Artikeln ”Hur vi bör omorganisera Arbetar- och bondeinspektionen”. Lenin syftar på sitt förslag att minska Rabkrin till tre- eller fyrahundra anställda.

Jag vet att dessa krav är utomordentligt stränga, och jag är mycket rädd för att flertalet ”praktiker” i Arbetar- och bondeinspektionen kommer att förklara att dessa krav är ouppfyllbara eller att skratta föraktfullt åt dem. Men jag frågar envar av Arbetar- och bondeinspektionens nuvarande ledare eller de personer som kommer i beröring med den, om han med handen på hjärtat kan säga mig vilken praktisk nytta man kan ha av ett folkkommissariat som Arbetar- och bondeinspektionen. Jag tror att denna fråga kommer att hjälpa det att finna vad som är rim och reson. Antingen lönar det sig inte att ta itu med ännu en av de många omorganiseringarna av en så hopplös sak som Arbetar- och bondeinspektionen, eller också måste vi verkligen ställa oss uppgiften att på ett långsamt, mödosamt och ovanligt sätt och under talrika omprövningar skapa något verkligt mönstergillt, som kan bli respekterat av var och en, och detta inte bara därför att ämbeten och titlarna så kräver.

Om man inte väpnar sig med tålmod, om man inte lägger ner flera års arbete på denna uppgift så är det bättre att inte alls ta itu med den.

Bland de institutioner av typ arbetsforskningsinstitut och dylikt som vi snickrat ihop bör vi enligt min mening välja ut ett minimiantal, se efter att de är organiserade som sig bör och låta dem fortsätta arbetet, men endast i nivå med modern vetenskap, så att vi kan få allt vad denna förmår ge oss. Då kommer det inte att vara utopiskt att hoppas, att vi inom några år skall få en institution som är i stånd att sköta sin sak, dvs arbeta systematiskt och oavlåtligt på att förbättra vår statsapparat och därvid åtnjuta förtroende från arbetarklassen, från Rysslands kommunistiska parti och hela vår republiks befolkning.

Förarbetet till detta skulle kunna inledas redan nu. Om folkkommissariatet för Arbetar- och bondeinspektionen gick med på denna omorganisationsplan, så skulle det genast kunna sätta igång med de förberedande åtgärderna för att systematiskt fullfölja uppgiften utan hast och utan att vara rädd för att göra om det som redan en gång gjorts.

Varje halvhjärtad lösning skulle här vara ytterst skadlig. Alla normer för antalet anställda i Arbetar- och bondeinspektionen, som skulle bygga på några andra synpunkter, skulle i verkligheten bygga på gamla byråkratiska överväganden, på gamla fördomar, på sådant som redan utdömts, som väcker allmänt löje osv.

Frågan står faktiskt på följande sätt:

Antingen visar vi nu att vi verkligen lärt oss något om statens uppbyggande (något bör man ju ha lärt sig på fem år), eller också visar vi att vi inte är mogna för det. I så fall lönar det sig inte att gripa sig verket an.

Med de mänskliga resurser som vi förfogar över tror jag inte att det innebär någon brist på blygsamhet att anta att vi redan lärt oss tillräckligt för att kunna systematiskt omorganisera åtminstone ett, folkkommissariat. Detta folkkommissariat måste emellertid bli modellen för vår statsapparat i dess helhet.

Vi bör omedelbart utlysa en tävlan i att sammanställa två eller flera läroböcker i arbetsorganisation i allmänhet och förvaltningsorganisation i synnerhet. Som grundval kan tjäna den bok som skrivits av Jermanskij, även om han inom parentes sagt uppenbart sympatiserar med mensjevismen och är olämplig att sammanställa en lärobok som passar sovjetmakten. Som grundval kan man vidare ta Kerzjentsjevs nyligen utkomna bok, slutligen kan dessutom en eller annan av de förefintliga partiella handböckerna användas.

Vi bör sända några samvetsgranna personer med förkunskaper till Tyskland eller England för att samla litteratur och för att studera denna fråga. England nämner jag för den händelse det skulle visa sig omöjligt att sända någon till Amerika eller Kanada.

Vi bör tillsätta en kommission för att utarbeta ett preliminärt program för examinering av varje kandidat till tjänstemannafunktioner i Arbetar- och bondeinspektionen; detsamma gäller för kandidater till medlemskap i CKK.

Dessa och liknande arbeten kommer givetvis inte att vålla svårigheter vare sig för Arbetar- och bondeinspektionens folkkommisarie eller medlemmarna i dess kollegium eller för CKK:s presidium.

Samtidigt måste man tillsätta en förberedande kommission för att välja ut kandidater till medlemskap i CKK. Jag hoppas att vi redan nu skall kunna 'finna mer än nog med kandidater till denna funktion såväl bland erfarna funktionärer inom alla ämbetsverk som bland studenter i våra sovjetskolor. Det vore knappast riktigt att på förhand utesluta en eller annan kategori. Förmodligen bör man föredra en varierad sammansättning av denna institution, i vilken vi måste söka förena många egenskaper, förena, meriter av olika slag, vilket innebär att uppgiften att sammanställa kandidatlistorna kommer att kräva rätt mycket arbete. Det skulle exempelvis minst av allt vara önskvärt att det nya folkkommisariatet organiserades enligt en enda schablon, att det låt oss säga kom att bestå av folk av tjänstemannatyp, eller om man uteslöt folk av agitatorstyp, eller uteslöt folk som utmärker sig för sällskaplighet eller förmåga att tränga in i kretsar som inte är så vanliga för funktionärer av detta slag, osv.

* * *

Jag tror att jag bäst uttrycker min tankegång om jag jämför min plan med institutioner av akademisk typ. CKK:s medlemmar skulle under sitt presidiums ledning systematiskt arbeta med att granska alla politiska byråns papper och dokument. Samtidigt måste de riktigt fördela sin tid mellan olika arbeten på att kontrollera ärendens behandling i våra institutioner, från de allra minsta och privatägda och till de högsta statsinstitutionerna. Till deras uppgifter skulle slutligen också höra att studera teori, dvs teorin om hur det arbete de har för avsikt att ägna sig åt bör organiseras, samt bedriva praktiska studier under ledning av antingen gamla kamrater eller lärare från instituten för arbetsorganisation.

Jag tror för övrigt att de inte kommer att kunna begränsa sig till dylika akademiska arbeten. De måste dessutom förbereda sig till ett arbete, som jag inte skulle dra mig för att kalla övning i att sätta fast, jag vill inte säga skojare men något liknande, och att tänka ut särskilda knep för att maskera sina egna kampanjer, metoder osv.

Om dylika förslag i västeuropeiska institutioner skulle, framkalla oerhörd harm, moralisk indignation osv, så hoppas jag att vi ännu inte är så byråkratiserade att vi är i stånd att reagera på detta sätt. NEP har ännu inte vunnit en sådan respekt i vårt land att vi skulle känna oss kränkta av tanken på att man här skulle kunna försöka sätta fast någon. Vår sovjetrepublik är så nyligen uppbyggd och det ligger en sådan mängd bråte av alla slag kringströdd, att knappast någon kan känna sig kränkt av tanken att man med hjälp av vissa knep, med hjälp av undersökningar som riktar sig mot rätt avlägsna källor eller går rätt betydande omvägar kan företa utgrävningar i denna bråte. Och även om någon skulle få infallet att känna sig kränkt, så kan vi vara säkra på att han skulle bli hjärtligt utskrattad.

Vår nya Arbetar- och bondeinspektion kommer, får vi hoppas, att vara fri från den egenskap som fransmännen kallar "pruderie" och som vi kan kalla löjlig tillgjordhet eller löjlig viktighet och som i högsta grad spelar hela vår byråkrati – såväl den sovjetadministrativa som partibyråkratin – i händerna. Inom parentes sagt förekommer byråkrati här inte bara i sovjetadministrativa utan också i partiinstitutioner.

Då jag här ovan skrev att vi måste studera och studera vid instituten för bättre arbetsorganisation osv, så betyder detta alls inte att jag fattar det på något sätt skolmässigt eller att jag begränsar mig till tanken på enbart skolmässiga studier. Jag hoppas att ingen enda verklig

revolutionär misstänker mig för att i detta fall med ”studier” inte avse något slags mer eller mindre skämtsamt trick, någon list, någon fint eller något annat i samma stil. Jag vet att denna tanke skulle framkalla verklig fasa i en anständig och allvarlig västeuropeisk stat och ingen enda respektabel tjänsteman skulle ens gå med på att diskutera den. Men jag hoppas att vi ännu inte blivit så byråkratiserade att en diskussion om denna tanke här inte skulle framkalla något annat än munterhet.

Och varför inte i själva verket förena nytta med nöje? Varför inte använda ett trick på skämt eller halvt på skämt för att avslöja något löjligt eller skadligt, något halvlöjligt eller halvskadligt osv?

Det förefaller mig som om vår Arbetar- och bondeinspektion kommer att vinna en hel del om den tar dessa synpunkter i beaktande, och att listan över de fall i vilka var CKK eller dess kolleger i Arbetar- och bondeinspektionen hemburit några av sina mest lysande segrar kommer att berikas i inte ringa grad genom våra framtida ”inspektörers” och ”kontrollanters” äventyr på platser, som inte är så lämpliga att omnämna i anständiga och respekta läroböcker.

* * *

Hur kan parti- och sovjetadministrativa institutioner förenas? Ligger det inte något otillständigt i detta?

Jag ställer inte denna fråga å egna vägnar, utan med tanke på , dem som jag ovan anspelade på när jag sade att vi har byråkrater inte bara i sovjetinstitutionerna, utan också i våra partiinstitutioner.

Varför skulle det i själva verket inte gå att förena dem, om det ligger i sakens intresse? Har vi väl inte alla någon gång märkt att en sådan förening varit till största nytta i folkkommissariatet för utrikes ärenden, där den praktiserats från första början? Har vi inte i politiska byrån ur partisynvinkel diskuterat en mängd mindre eller större frågor om ”schackdrag” från vår sida som svar på andra staters ”schackdrag”, för .att förekomma deras, skall vi säga, lister – för att inte använda ett mindre respektabelt uttryck? Är inte denna smidiga förening av sovjet- och partiangelägenheter källan till den utomordentliga styrkan i vår politik? Jag tror att det som visat sin nytta och vunnit burskap i vår utrikespolitik och redan blivit så vanligt att det inte framkallar några som helst tvivel på detta område, det kommer att vara minst lika mycket på sin plats (och jag tror att det kommer att vara långt mer på sin plats) i hela vår statsapparat. Arbetar- och bondeinspektionen har ju att göra med hela vår statsapparat, och dess verksamhet måste gälla undantagslöst alla statliga institutioner: de lokala, de centrala, de kommersiella, de rent administrativa, läroanstalterna, arkiven, teatrarna osv – kort sagt samtliga utan minsta undantag.

Varför skulle då inte en institution med ett så brett verksamhetsfält, vilken dessutom fordrar en utomordentlig smidighet i aktionsformerna, varför skulle inte den kunna få genomföra ett slags sammanslagning av en partikontrollinstitution och en sovjet-kontrollinstitution?

Jag ser inte några hinder för detta. Än mer, jag tror att en sådan förening är den enda garantin för framgångsrikt arbete. Jag tror att varje tvivel i detta avseende kommer från vår statsapparats dammigaste hörn och att det enda svar de förtjänar är löje.

* * *

En annan betänklighet: är det lämpligt att förena studieverksamhet med officiell verksamhet? Mig förefaller det att detta inte bara är lämpligt utan också nödvändigt. I det stora hela har vi, trots vår revolutionära förhållande till det västeuropeiska statsväsendet, låtit detta smitta oss med en hel rad av de mest skadliga och löjliga fördomar, och delvis har våra kära byråkrater

avsiktligt smittat oss med dem, med den baktanken att det ofta nog kommer att lyckas dem att fiska i det grumliga vatten som dessa fördomar skapar. Och de har fiskat i detta grumliga vatten så mycket att endast fullständigt blinda bland oss inte observerat i hur stor skala detta fiskafänge praktiserats.

Inom alla områden av de samhälleliga, ekonomiska och politiska förhållandena är vi ”hemskt” revolutionära. Men när det gäller respekt för rang, iakttagande av former och ceremonier för ärendenas behandling förvandlas vår ”revolutionära anda” mycket ofta till den bedrövlige rutin. Här kan man upprepade gånger iaktta den ytterst intressanta företeelsen, att ett väldigt språng framåt i det sociala livet är förbundet med en oerhörd skygghet då det gäller att genomföra även de allra minsta förändringar.

Detta är också förståeligt, ty de djärvaste stegen framåt har tagits på ett område som sedan länge utgjort teorins domäner, ett område som huvudsakligen och rentav nästan uteslutande odlats teoretiskt. Hemma avledde sig ryssen från den förhatliga byråkratiska verkligheten med ovanligt djärva teoretiska konstruktioner, och därför fick dessa djärva konstruktioner en ovanligt ensidig karaktär. Teoretisk djärvhet i allmänna konstruktioner förekom här sida vid sida med en förbluffande skygghet när det gällde den allra obetydligaste kanslireform. Den mest storslagna agrarrevolution av världshistorisk betydelse utarbetades med en i andra stater ovanligt djärvhet, men samtidigt fanns det inte fantasi nog för en tionde rangens kanslireform; det fattades fantasi eller tålmod för att på denna reform tillämpa samma allmänna sats som gav så ”lysande” resultat då de tillämpades på allmänna problem.

Därför förekommer i vårt nuvarande liv i förvånande utsträckning sida vid sida drag av oförskräckt djärvhet och av skygghet i tänkandet när det gäller de allra obetydligaste förändringar.

Jag tror att detsamma inträffat under alla verkligt stora revolutioner, därför att de verkligt stora revolutionerna föds ur motsättningarna mellan det gamla, mellan det som går ut på att utveckla det gamla, och en högst abstrakt strävan mot något nytt, vilket måste vara så nytt att det inte rymmer ett enda grand av det gamla.

Och ju mera abrupt denna revolution är, desto längre kommer många sådana motsättningar att förbli vid liv.

* * *

Det allmänna draget i vårt liv idag är följande: vi har förstört den kapitalistiska industrin, vi har gjort vårt bästa för att i grund förstöra de medeltida institutionerna och godsägarnas jordägande, och på denna grundval har vi frambringat ett skikt av mindre och mycket småjordbrukare, som följer proletariatet emedan de hyser förtroende för resultaten av dess revolutionära arbete. Att med detta förtroende som grundval hålla ut tills den socialistiska revolutionen segrat i de mer utvecklade länderna är emellertid inte så lätt för oss, eftersom de mindre och mycket små jordbruken i kraft av den ekonomiska nödvändigheten har mycket låg arbetsproduktivitet, särskilt under NEP. Dessutom har även den internationella situationen bidragit till att Ryssland nu kastats tillbaka, att folkets arbetsproduktivitet i stort sett idag är betydligt lägre än före kriget. De västeuropeiska kapitalistiska makterna har dels medvetet, dels spontant gjort vad de kan för att kasta oss tillbaka, för att utnyttja inbördeskrigets element i Ryssland till att ruinera landet så mycket som möjligt. Just ett sådant resultat av det imperialistiska kriget föreföll givetvis att innebära betydande fördelar, och dessa stater resonerade ungefär så här: ”Om vi inte lyckas störta det revolutionära systemet i Ryssland, så kommer vi i varje fall att försvåra dess utveckling – till socialism.” Och ur sin synvinkel kunde de inte resonera annorlunda. Resultatet för deras del blev att uppgiften löstes till hälften. De störtade inte det nya system som revolutionen hade skapat, men de hindrade det att genast ta det steg framåt som skulle ha bestyrkt socialisternas förutsägelser, som skulle ha

gett socialisterna möjlighet att oerhört snabbt utveckla produktivkrafterna att utveckla alla de möjligheter som sammantagna skulle ha utformats till socialism samt att åskådligt och påtagligt visa var och en att socialismen rymmer gigantiska krafter och att mänskligheten nu inträtt i ett nytt utvecklingsstadium med ovanligt lysande möjligheter.

I de internationella relationernas nuvarande system har en av Europas stater, nämligen Tyskland, kuvats av segrarmakterna. Vidare har en rad stater, därtill de äldsta i väst, tack vare segern blivit i stånd att göra en rad obetydliga eftergifter åt sina förtryckta klasser – eftergifter som ehuru obetydliga dock fördröjer den revolutionära rörelsen i dessa stater och skapar något som liknar ”social fred”.

Samtidigt har en hel rad länder i Östern, Indien, Kina osv, just till följd av det senaste imperialistiska kriget slutgiltigt kastats ur de gamla spåren. Deras utveckling har definitivt slagit om till den allmänna europeiska kapitalistiska linjen. Där har samma jäsning börjat som överallt i Europa. Och för hela världen står det idag klart, att de dragits in i en utveckling som inte kan annat än leda till en kris för hela världskapitalismen.

Vi står alltså nu inför frågan: skall vi med våra mindre och mycket små bondejordbruk, i det förödelsens tillstånd som råder hos oss kunna hålla ut tills de västeuropeiska kapitalistiska länderna slutför sin utveckling till socialism? De slutför den emellertid inte så som vi tidigare hade väntat. De slutför den inte på så sätt att socialism likmässigt ”mognar fram” hos dem, utan genom att några stater exploaterar andra, genom att den första av de i det imperialistiska kriget besegrade staterna exploateras i förening med att hela Östern exploateras. Å andra sidan har Östern just i kraft av detta första imperialistiska krig slutgiltigt dragits in i den revolutionära rörelsen, har definitivt dragits in i den revolutionära världsrörelsens virvelström.

Vilken taktik förestavar denna situation nu för vårt land? Tydligen följande: vi måste ådagalägga största försiktighet för att bevara vår arbetarmakt, för att hålla kvar de mindre och mycket små bönderna under dess ledning och auktoritet. Vi gynnas av att hela världen nu redan är på väg mot en rörelse som måste ge upphov till en socialistisk världsrevolution. Men vi missgynnas av att imperialisterna lyckats splittra hela världen i två läger, och denna splittring har förvärrats av att Tyskland, ett land med verkligt avancerad och kultiverad kapitalistisk utveckling, nu har ytterst svårt att resa sig. Alla kapitalistiska makter i den så kallade Västern hackar på Tyskland och låter det inte resa sig. Å andra sidan har hela Östern med dess befolkning på hundratals miljoner utsugna arbetande människor, drivna till den yttersta gränsen av mänsklig nöd, försatts i ett sådant läge att dess fysiska och materiella krafter avgjort inte kan mäta sig med de fysiska, materiella och militära krafterna hos vilken som helst av de mycket mindre västeuropeiska staterna.

Kan vi rädda oss undan den kommande sammanstötningen mellan dessa imperialistiska stater? Kan vi hoppas att de inre motsättningarna och konflikterna mellan de framgångsrika imperialistiska staterna i väst och de framgångsrika imperialistiska staterna i öst ger oss ett andra uppskov, liksom de redan en gång gjort, då den västeuropeiska kontrarevolutionens fälttåg till stöd åt den ryska kontrarevolutionen bröt samman till följd av motsättningarna i kontrarevolutionärernas läger i väst och öst, i de österländska och västerländska utsugarnas läger, i Japans och Amerikas läger?

Svaret på denna fråga bör enligt min mening vara, att avgörandet här är beroende av alltför många omständigheter och att man kan förutse utgången av kampen i dess helhet endast på basis av att det väldiga flertalet av jordens befolkning sist och slutligen skolas och fostras för kampen av kapitalismen själv.

Kampens utgång bestäms sist och slutligen av att Ryssland, Indien, Kina osv utgör det väldiga flertalet av jordens befolkning. Och just denna majoritet av befolkningen har under de senaste

åren ovanligt snabbt dragits in i kampen för sin frigörelse, så att det i denna mening inte kan råda ens en skugga av tvivel om hurdan det slutliga avgörandet i den globala kampen kommer att bli. I denna mening är socialismens slutgiltiga seger fullständigt och obetingat garanterad.

Men vad som intresserar oss är inte att socialismens slutseger med nödvändighet skall komma. Vad som intresserar oss är den taktik som vi, Rysslands kommunistiska parti, som vi, sovjetmakten i Ryssland, måste följa för att hindra de västeuropeiska kontrarevolutionära staterna att krossa oss. För att vår existens skall säkras till nästa militära sammandrabbning mellan den kontrarevolutionära imperialistiska Västern och den revolutionära och nationalistiska Östern, mellan världens mest civiliserade stater och de österländska efterblivna staterna, vilka emellertid utgör flertalet, måste detta flertal hinna tillägna sig civilisation. Vi har också för litet civilisation för att omedelbart kunna gå över till socialism, trots att de politiska förutsättningarna härför är förhanden. Vi måste tillämpa följande taktik eller föra följande politik för att rädda oss:

Vi måste försöka att bygga upp en stat, i vilken arbetarna behåller sin ledning av bönderna och böndernas förtroende och genom den största sparsamhet ur våra samhällsförhållanden avlägsnar varje spår av slöseri, av vilket slag det vara må.

Vi måste ställa in vår statsapparat på största möjliga sparsamhet. Vi måste ur den avlägsna alla spår av slöseri, av vilket så mycket finns kvar från tsartidens Ryssland, från dess byråkratiska kapitalistiska apparat.

Blir det inte ett bondeinskränkthets herradöme?

Nej. Om vi bevarar arbetarklassens ledning av bönderna, så blir vi i stånd att genom största möjliga sparsamhet inom näringslivet i vår stat utnyttja varje besparing till att utveckla vår maskinella storindustri, utveckla elektrifieringen och hydrotorvanläggningarna, färdigställa Volchovkraftverket⁵ osv.

Detta är vårt enda hopp. Först när allt detta gjorts kan vi bildligt talat sadla om från en häst till en annan, från den utmärklade bondkraken, från den för ett utarmat bondeland avsedda sparsamhetens häst till den häst som proletariatet söker och måste söka för sin räkning, den häst som heter maskinell storindustri, elektrifiering, Volchovkraftverket⁵ osv.

Så förbinder jag i tankarna den allmänna planen för vårt arbete, vår politik, vår taktik och vår strategi med den omorganiserade Arbetar- och bondeinspektionens uppgifter. Detta är för mig det som motiverar de utomordentliga omsorger, den utomordentliga uppmärksamhet som vi måste ägna Arbetar- och bondeinspektionen när vi lyfter den till en utomordentligt hög nivå och ger den en ledning som har samma rättigheter som CK osv etc.

Detta motiv består i att den enda garantin för att vi skall kunna hålla stånd är en maximal rensning av vår apparat, en maximal nedskärning av allt som inte är absolut nödvändigt i den. Därvid kommer vi att kunna hålla stånd, inte på ett småbondelands nivå, inte på denna nivå av allmän inskränkthet, utan på en nivå som oavslåligt utvecklas till en maskinell storindustri.

Detta är de höga uppgifter för vår Arbetar- och bondeinspektion som föresvävar mig. Det är därför jag för den planerar en sammansmältning mellan den mest auktoritativa partitoppen med ett "vanligt" folkkommissariat.

Den 2 mars 1923

⁵ Bygget av kraftverket i floden Volchov omkring 12 mil öster om Petrograd (St Petersburg) inleddes 1918. Arbetet avbröts av inbördeskriget och projektet blev inte klart förrän 1926, när det döptes till Lenins Hydroelektriska Station.

Pravda nr 49, den 4 mars 1923

V I Lenin, *Samlade skrifter*, 5:e ry uppl, b 45, s 389-406.
(*Valda Verk i 10 band*, band 10, s 551-66.)

Trotskyj: Den tolfte kongressens uppgifter

Låt oss nu gå vidare till en fråga av högsta vikt, frågan om förhållandet mellan partiet och statsapparaten. I kamrat Lenins senaste artikel⁶, som jag har nämnt mer än en gång, skriver han om statsapparaten – och jag måste säga rent ut att ingen annan skulle ha vågat yttra dessa ord – ord som inte är så lätta att upprepa [*skratt*], Vladimir Iljitj skriver om vår statsapparat att den varken är mer eller mindre än mycket lik den tsaristiska statsapparaten, uppiffad, som de säger, på sovjetiskt sätt, men om man undersöker den är det samma gamla byråkratiska apparat.

Är det inte trevligt att höra? Det är ett riktigt påskägg för den internationella mensjevismen [*skratt*]. Det är mycket ”bättre” än villrådigt industriarbete. Men hur ska vi tolka det? Det är naturligtvis en av Lenins speciellt uttryckliga formuleringar. För att ännu hårdare få in det i partiets huvud, hamra in det så djupt som möjligt, räds han inte att använda drastiska ord som skulle förskaffat vem som helst annars ett hål i huvudet. Men det är inte den enda förklaringen. Vi måste gå igenom frågan noggrant. Vad är vår statsapparat? Föll den över oss från himlen? Nej, givetvis inte.

Vem byggde upp den? Den växte upp på basis av arbetar-, bonde-, Röda arméns och kosack-deputerades sovjeter. Vem ledde dessa sovjeter? Kommunistpartiet. Vad partiet är känner vi väl till. Vad sovjeterna är känner vi givetvis också väl till. Vi sa och vi säger: sovjeterna är den bästa regeringsformen i de arbetande massornas intressen. Vårt parti är det bästa av partier. Det är lärare för de andra partierna i Kommunistiska internationalen. Det erkänns allmänt. Och här upplever vi hur det ur sovjeterna, det vill säga arbetarmassornas bästa representanter, under ledning av Kommunistiska internationals bästa parti, uppstår en statsapparat om vilken man säger att den... skiljer sig föga från den gamla tsaristiska apparaten.

Från detta kanske någon enfaldig kollega från, låt oss säga de så kallade Arbetarnas Sanning⁷, drar slutsatsen: borde vi inte ta hammaren – bara hammaren, utan skäran [*skratt*] – och utföra några mekaniska ingrepp i denna apparat? Men en sådan slutsats skulle sakna grund, eftersom vi i så fall skulle bli tvungna att plocka upp delarna och börja om på nytt. Varför? Därför att denna apparat, som faktiskt är eländigt dålig, ändå inte föll i våra armar, utan skapades av oss, pressade av historiska nödvändigheter med hjälp av det material som fanns till hands. Vem är ansvarig för det? Det är vi alla, och vi ska svara för det.

Varifrån kommer denna statsapparats ”kvalité”? Av den omständigheten, att vi inte kunde och inte kan göra särskilt mycket, utan har tvingats att göra en hel massa, och har tvingats rekrytera folk som kan, eller bara kan till hälften, men inte vill göra det ens till en fjärdedel rätt, och ibland inte vill göra det alls eller hundra procent fel. Under de åtgärder vi vidtar kan man ofta inte skilja på beräkning och magi, men i statsapparaten finns det en hel del personer som medvetet utger magi för att vara beräkning. Så här har vi byggt en statsapparat som börjar med en ung, osjälviskt hängiven men helt oerfaren kommunist, fortsätter med en

⁶ Artikeln han hänvisar till är ”Hellre mindre men bättre”. Karakteriseringen av statsapparaten som övertagen från tsarismen och bara ”uppiffad på sovjetiskt sätt” kommer från Lenins artikel om Rabkrin ”Hur vi bör omorganisera Arbetar- och bondeinspektionen”.

⁷ Gruppen ”Arbetarnas Sanning” var en liten grupp i bolsjevikpartiet kring 1921. Utöver att kritisera byråkratismen förespråkade den syndikalistiska och halvanarkistiska krav för fackföreningarna.

ointresserad kanslist, och slutar med en gråhårig expert, som ibland under oklanderliga former ägnar sig åt sabotage.

Nå, kan vi avskaffa allt detta med en gång? Klarar vi oss utan denna apparat? Givetvis inte. Vad måste vi göra? Vår uppgift består i att ta denna dåliga apparat som den är och systematiskt börja omvandla den. Inte hursomhelst eller slarvigt, utan på ett planerat sätt, som beräknas ta lång tid. Hittills har apparaten byggts upp enligt principen att gå från ett fall till nästa. Först samlade vi material sedan minskade vi det. När en institution hade vuxit alltför mycket skar vi ner på den. Kamrat Lenin anmärker i sin artikel, att om vi har lärt något under de senaste fem åren, så är det att beräkna tid, det vill säga att bedöma hur jämförelsevis lite som kan göras på fem år i meningen att ersätta det gamla med det nya. Och hur systematiskt vi därför måste ta itu med våra stora uppgifter.

Kamrater, detta är en mycket viktig tanke. Att gripa makten är en sak, men att omskola människor, att skola dem i nya arbetsmetoder, att ens lära dem en sådan sak (en liten sak, men den förutsätter att man byter ut hela psykologin!), en så liten sak säger jag, som att en sovjet-tjänsteman borde vara uppmärksam och respektfull mot den gamla, icke läskunniga bondekvinnan som har stigit in i en stor entré med högt i tak och tittar sig runt och inte vet inför vilket bläckhorn hon ska bocka och slå pannan i marken – och där sitter våra byråkrater och hänvisar henne till nummer si eller så, och hon tvekar, vänder sig än hit och än dit, framför nummer si eller så, fullständigt hjälplös och lämnar kontoret utan att få gjort det hon skulle.

Och om hon kunde formulera sina tankar, så skulle hon formulera dem med Lenins ord tror jag, att saker och ting idag är precis som de var för sju eller åtta år sedan. På den tiden kom hon på samma sätt till kontoret och på samma sätt lyckades hon inte få det hon ville ha därför att de sa saker som hon inte kunde förstå, på ett språk som hon inte kunde förstå, därför att de inte försökte hjälpa henne utan försökte bli av med henne. Det här händer naturligtvis inte överallt och hela tiden. Men om det bara till en tredjedel stämmer med verkligheten så är det en fruktansvärd avgrund mellan statsapparaten och arbetarmassorna. Jag skrev nyligen en artikel om ”toppen på ett stort problem”, en artikel som ringdes in till tidningen för tryckning, men eftersom tyvärr den sovjetiska tekniken fortfarande är dålig så kände jag bara igen artikeln till hälften när den publicerades [*skratt*], men poängen i artikeln var just det jag har sagt.⁸

Kamrater, vilken är innebörden i kamrat Lenins plan, som redan har antagits av en överväldigande majoritet i partiet? Planen är en metod för att på ett *planerat* sätt rekonstruera statsapparaten. Partiet skapade statsapparaten, ja, partiet skapade den, och tittade sedan på vad det hade skapat... Minns vad bibeln säger: Gud skapade, tittade på sin skapelse och sa att den var bra [*skratt*], men partiet har skapat, tittat och... skakat på huvudet [*skratt, långvariga applåder*]. Och nu, efter att tyst ha skakat på huvudet, kommer en man som vågar säga vad skapelsen heter och göra det med hög röst.

Men det är inte en förtvivlans röst – oh nej! Slutsatsen man ska dra av denna situation är att eftersom vi på fem år har skapat denna klumpiga, gnisslande apparat som till stor del inte är ”vår”, måste vi nu ägna minst fem år för att ändra och rekonstruera den så att mer liknar en apparat som man inte kommer att ha tillfälle att tala så skarpt om... Det är därför jag uppmärksammar den fras som kamrat Lenin satt inom parentes.⁹ Ja, vi har nu för första gången lärt oss att beräkna ”tidrymder” för våra ansträngningar. Det behövs mycket tid. Så nu handlar det inte bara om att göra korrigeringar – givetvis ska vi göra korrigeringar från fall till fall även i

⁸ Denna artikel, vid namn ”Hövlighet och artighet som ett nödvändigt smörjmedel i det dagliga livet”, finns i Trotskij's *Problem of Everyday Life and Other Writings on Culture and Science* (New York: Monad Press, 1973).

⁹ Syftar på ”Hellre mindre men bättre”: ”Inom parentes sagt förekommer byråkrati här inte bara i sovjetadministrativa utan också i partiinstitutioner.”

framtiden – utan vår grundläggande uppgift är en *systematisk, planerad rekonstruktion av statsapparaten*.

Genom vems försorg? Genom de som reste den, genom partiet. Och även till detta parti behöver vi ett nytt och bättre organ för att undersöka apparaten, en inte bara moralisk utan också politisk och praktisk sond – inte för formella statliga undersökningar, som redan visat sig vara fullkomligt bankrutta, utan så att partiet kan tränga djupt in till frågans kärnpunkt och genomföra en urvalsprocess på arbetets viktigaste områden. Återigen, hur detta organ till en början kommer att se ut, hur denna centrala kontrollkommission kommer att fungera tillsammans med Arbetar- och bondeinspektionen, får de framtida erfarenheterna visa, och allvarligt sinnade arbetare kan inte ha några illusioner om att det kommer att ske några snabba förändringar.

Men det vore ytterst feigt av oss om vi sa att ingenting kan komma ur detta planerade sätt att angripa problemet, att rapportera att ”era öron inte kommer att växa högre än er panna” och så vidare. Det är naturligtvis en mycket svår uppgift, men just därför måste vi ta itu med den på ett planerat sätt, systematiskt och inte från fall till fall. Just därför krävs det ett behörigt centralt parti-och-sovjetiskt organ som kan undersöka apparaten på ett nytt sätt, både utifrån hur effektiv den rent allmänt är och utifrån hur den svarar en enkel icke läskunnig gammal kvinna. Och kanske allt detta kommer att uppnås med ett kombinerat organ bestående av den centrala kontrollkommissionen och Arbetar- och bondeinspektionen, som arbetar enligt principen att välja de bästa arbetarna och systematiskt utbilda dem i en kombination av formell, praktisk statlig samhällsservice och Arbetar- och bondeinspektionens metoder – det bästa av båda, det vill säga en liten kärna. Detta experiment måste utföras och vi genomför det...

Vårt arbete, kamrater, är mycket långsamt, mycket ofullständigt, även om det sker inom ramen för en stor plan. Våra arbetsmetoder är ”torra och sakliga”: bokslut och beräkningar, livsmedelsskatt och export av spannmål – allt detta utför vi steg för steg, sten för sten... Finns det inte en risk att det leder till att partiet förfaller till en sorts hårklyverier? Vi kan inte låta ett sådant förfall ske, och inte heller att partiets aktionsenhet bryts ens i den minsta utsträckning, ty även om den nuvarande perioden kommer att bli långvarig ”allvarlig och för lång tid, så kommer den inte att vara för evigt.” Och den kanske inte ens kommer att vara så länge.

Ett revolutionärt utbrott i stor skala, som inledningen av revolutionen i Europa, kan uppstå tidigare än vad många av oss tror. Och om det är någon av Lenins många strategiska lärdomar som vi bör hålla särskilt hårt i minnet, så är det vad han kallade *de tvära kastens politik*: idag på barriaderna, imorgon i den tredje statsdumans svinstia, idag uppmaning till världsrevolution, framåt mot hela världens Oktober, imorgon förhandlingar med Kuhlmann och Czernin, och underskrift av en oanständig fred i Brest-Litovsk.¹⁰

Situationen förändrades, eller vi omvärderade den igen på ett nytt sätt – fälttåget i väst, ”Vi vill ha Warszawa”. Situationen bedömdes på nytt – freden i Riga, också det som ni känner till

¹⁰ Statsduman var ett parlamentariskt organ med rent ”rådgivande” makt, som inrättades av tsar Nicholas II under påtryckning från revolutionen 1905. Den tredje statsduman samlades i september 1907 efter att den revolutionära vågen 1905 hade ebbat ut. Lenin försvarade att man skulle delta i detta låtsasparlament gentemot de som krävde en bojkott.

Brest-Litovsk var en stad på gränsen mellan Ryssland och Polen, där det i mars 1918 undertecknades ett freds-fördrag som avslutade kriget mellan Ryssland och Tyskland. Villkoren var ytterst ogynnsamma för den nya sovjetiska regeringen, och det var hårda motsättningar bland ledarna om man skulle acceptera dem, innan man antog Lenins förslag att gå med på dem. Revolutionen i Tyskland i november 1918 och nederlaget för Tyskland i kriget gjorde att sovjetregeringen kunde återta huvuddelen av de territorier man förlorade i avtalet.

Richard von Kuhlmann (1873-1948) var tysk utrikesminister 1917-18. Han ledde den tyska delegationen till Brest-Litovsk. Greve Ottokar Czernin von und zu Chudenitz (1872-1932) var österrikisk utrikesminister 1916-18 och representerade Österrike-Ungern i Brest-Litovsk.

en ganska motbjudande fred. Och sedan – envist arbete, sten för sten, därefter minskad personal, kontroller – behöver vi fem telefonoperatörer eller bara tre, om tre räcker så våga inte anställa fem, eftersom bonden måste leverera extra spannmål för att betala dem – smått, vardagligt, hårklyvande arbete – och där, se, den revolutionära lågan flammar upp i Ruhr.¹¹ Vad, ska den hitta oss i ett tillstånd av förfall? Nej, kamrater, nej.

Vi förfaller inte, vi ändrar våra metoder och tillvägagångssätt, men att bevara partiets revolutionära anda är högre än något annat för oss. Vi lär oss att göra bokslut samtidigt som vi med skarp blick bevakar väst och öst, och vi kommer inte att låta händelserna överraska oss. Genom att rensa våra led och utvidga vår proletära bas kommer vi att stärka oss.

Vi går framåt tillsammans med bönderna och småbourgeoisin, vi tillåter nepmännen. Men vi kommer inte att tillåta något NEP-beteende eller småborgerligt beteende i partiet, nej – vi ska driva ut det ur partiet med svavelsyra och glödande järn [*applåder*], och vid den tolfte kongressen, som kommer att bli den första kongressen sedan oktober utan Vladimir Iljitj och en av de få kongresserna någonsin i partiets historia utan honom, ska vi säga till varandra att vi bland de grundläggande rättesnöre som vi ristar in i våra sinnen med stämjärn är – förstenas inte, kom ihåg de tvära kasten, manövrera men tappa inte bort oss, slut överenskommelser med tillfälliga eller långsiktiga allierade men låt de inte tränga in i partiet, förbli desamma, världsrevolutionens förtrupp. Och om stridsignalen ljuder i väst – och den kommer att ljuda – kommer vi, även om vi för tillfället är upp över öronen upptagna med beräkningar, balansräkningar och NEP överhuvudtaget, att svara utan tvekan eller dröjsmål: Vi är revolutionärer från topp till tå, vi har varit och ska förbli det, vi ska förbli revolutionärer till slutet [*stormande applåder, alla reser sig och applåderar*].

(*Leon Trotsky Speaks*, New York: Pathfinder 1972, s 155-58, 172-73.)

¹¹ Fälttåget i väst syftar på det rysk-polska kriget. I april 1920 invaderade polska trupper Sovjetukraina i ett försök att erövra territorium. Röda armén slog framgångsrikt tillbaka inkräktarna, men ett försök att fortsätta fälttåget västerut och inta Warszawa ledde till ett förkrossande nederlag för de sovjetiska trupperna. Vapenstillestånd deklarerades i oktober och kriget tog officiellt slut i och med fredsfördraget i Riga (mars 1921). Ruhr-krisen uppstod i januari 1923 när Frankrike ockuperade det starkt industrialiserade Ruhr-området i Tyskland, eftersom den tyska regeringen försummat att betala de krigsskadestånd som slagits fast i Versaillesfördraget. Den efterföljande ekonomiska och sociala krisen ledde till den tyska revolutionen 1923.

Del V: Om utrikeshandelsmonopolet

Introduktion

Utrikeshandelsmonopolet var en av hörnstenarna i NEP. För att ge nytt liv åt den sovjetiska industrin inrättades det statliga monopolet som en ”mellanhand” mellan den inhemska och utländska marknaden. Hur det fungerade kan vi se i det exempel som Lenin använder i den första text som återges här.

I Sovjetunionen kostade lin 4½ rubel för en viss mängd. Samma mängd kostade i Storbritannien 14 rubel. Genom att köpa lin för 4½ rubel från bönderna och sälja det till britterna för 14 rubel kunde utrikeshandelsmonopolet ge en vinst på 9½ rubel per enhet lin. Denna vinst kunde sedan investeras i industrin, transportväsendet, projekt för elektrifiering, etc.

Importrelationerna fungerade likadant, bara att de här dessutom hade till funktion att skydda den framväxande sovjetiska industrin utöver att ge vinster. Antag till exempel att de sovjetiska fabrikerna kunde producera en traktor för 1.000 rubel. De amerikanska fabrikerna, som hade en högre produktivitet, kunde producera en traktor för 500 rubel. Genom att importera amerikanska traktorer och sälja dem till bondekooperativen för 1.000 rubel, kunde utrikeshandelsmonopolet skapa en vinst på 500 rubel samtidigt som de försäkrade att de amerikanska traktorerna inte kunde sälja till ett lägre pris än de sovjetiska traktorerna, och därmed förstöra den unga sovjetiska traktorindustrin.

Även om dessa åtgärder var i den sovjetiska utvecklingens långsiktiga intressen, så var de direkt motsatta böndernas intressen, som skulle ha föredragit att förverkliga världsmarknadens högre priser på sina produkter och de lägre priserna på de fabriksvaror de köpte.

Skillnaden mellan priset på den inhemska och de utländska marknaderna gjorde smuggling ytterst lönsamt och utbrett. Lenin motsatte sig våldsamt att man skulle lätta på monopolet. ”Smuggelspecialisterna vid gränsen är en sak,” skrev han, ”*samtliga* bönder som *alla* kommer att försvara sig och ta upp striden med myndigheterna som försöker beröva deras 'ägandes' vinning en annan.” (Kursivering i original.)

Vid ett möte med centralkommittén 6 oktober 1922 lades i Lenins och Trotskij's frånvaro fram en motion som skulle ha försvagat monopolet. Lenin reagerade med en ilsken not till Stalin som kritiserade beslutet och den brådska med vilket det togs. Han krävde att det skulle få vila till nästa plenarmöte i december.

Stalin skickade runt Lenins brev, och bifogade en egen not där han skrev att han skulle rösta för att skjuta upp genomförandet av beslutet även om Lenins brev inte hade fått honom att ändra uppfattning i frågan om beslutets riktighet. (Stalins meddelande finns i Lewin, *Lenins sista strid*.)

Allteftersom decembermötet närmade sig insåg Lenin att hans hälsa inte skulle tillåta honom att närvara. 12 december skickade han en kort not till Trotskij, och frågade om han kunde försvara monopolet vid plenarmötet. Samma dag svarade Trotskij i en längre not, där han slog fast att ”behålla och *stärka* utrikeshandelsmonopolet verkar helt nödvändigt” (kursivering i original). Senare samma dag skrev Lenin till M I Frumkin, ställföreträdande kommissarie för utrikeshandeln, och B S Stomonjakov, sovjetisk handelsrepresentant i Berlin, och bifogade en kopia av Trotskij's brev och informerade om att han skulle be Trotskij att försvara hans ståndpunkt vid plenarmötet. Egendomligt nog finns inte detta brev med i Lenins *Collected Works*. Redaktörerna för den fjärde upplagan förklarar en hänvisning till detta brev i ett senare brev med kommentaren: ”Detta brev har inte återfunnits” (vol 45, s 601.) I själva verket överlämnade Trotskij en kopia av detta brev till Partihistoriska byrån i oktober 1927.

13 december svarade Lenin på Trotskij's brev och uppmanade honom att försvara deras ”gemensamma uppfattning om det ovillkorliga behovet att bevara och stärka utrikeshandelsmonopolet”, och skjuta upp diskussionen om Statsplanekommisionens roll. Han skickade också ett uttalande om sin ståndpunkt om monopolet till Stalin och centralkommittén (*Collected Works*, vol 33, s 455-59). Samma kväll drabbades Lenin av ytterligare två allvarliga slaganfall.

15 december var Lenin tillbaka i arbete och dikterade tre nya brev. Det första är till Stalin. Lenin förkunnar sin avsikt att tala vid sovjetkongressen som skulle hållas i december, om det bara finns minsta möjlighet. Han förkastar ytterligare uppskjutande av frågan, och slår fast att han kommer att lita på att Trotskij försvarar hans uppfattningar, och att han har hört att flera medlemmar i centralkommittén har ändrat uppfattning. Samma dag dikterar han två brev till Trotskij om taktiken i denna kamp. Han ber Trotskij att pressa fram ett beslut vid plenarmötet. En godtagbar kompromiss vore att man för tillfället bekräftade monopolet och sedan tog upp frågan igen vid partikongressen. Den avslutande meningen i detta andra brev 15 december, ”Under inga som helst omständigheter anser jag det vara godtagbart med några andra kompromisser varken i våra egna intressen eller i sakens intressen” (kursivering tillagd), verkar vara en indirekt hänvisning till det ”block mot byråkratin” som Lenin och Trotskij hade bildat vid ett privat möte strax dessförinnan.

18 december träffades centralkommittén och bekräftade på nytt utrikeshandelsmonopolet, och upphävde den resolution som antagits i oktober. Tre dagar senare (21 december) skrev Lenin en segernot till Trotskij: ”Det verkar som om vi har kunnat inta ställningarna utan att avlossa ett enda skott, enbart med hjälp av manövrar. Jag föreslår att vi inte skall stanna upp och att vi skall fortsätta offensiven...” Förslaget att fortsätta offensiven vid partikongressen även om man hade intagit ställningarna på plenarmötet är värt att kommentera. De taktiska manövrar som han skisserar i denna rad brev visar att Lenin var långt från den obestridda diktator i partiet och staten, som Stalin senare skulle bli. Han organiserar en strid mot Stalin, Bucharin, Zinovjev och Kamenev, de mest framträdande personerna i bolsjevikernas gamla garde. Hans enda allierade i politbyrån är Trotskij. Han drar in ett antal specialister på utrikeshandel i striden – Frumkin, Krestinskij, Stomonjakov, Avanesov – varav ingen sitter i politbyrån eller centralkommittén. 1927 skulle Trotskij ironiskt kommentera att Lenin, med tanke på fraktionsförbudet, organiserade en ”sammansvärjning” mot centralkommittén (se *Stalins förfalskarskola*).

När Lenin hade vunnit en seger hade han inte för vana att ”gnugga in den”, att påminna sina motståndare om att de hade blivit besegrade. Lenins mål var att uppnå praktiska resultat, inte att krossa personer eller undergräva andra ledare auktoritet. Uppenbarligen kände Lenin behov av att bekräfta utrikeshandelsmonopolet inför hela partiet. Han hade blivit misstänksam därför att segern var så lätt, och han var inte säker på att han kunde räkna med att Stalin och hans bundsförvanter skulle genomföra det beslut man tagit. Hans misstankar skulle bekräftas av diskussionen om den nationella frågan.

Om utrikeshandelsmonopolet

Till CK-sekreteraren, kamrat *Stalin*

Den 13 oktober 1922

Centralkommitténs plenum har i sitt beslut av den 6 oktober (protokoll 7, punkt 3) bestämt om en till synes oviktig detaljreform: ”att genom *arbets- och försvarsrådet* genomföra en rad enskilda förordningar om att för en tid tillåta import och export av enskilda varuslag eller rörande enskilda gränser”.

I sak är det emellertid fråga om att undergräva utrikeshandelsmonopolet. Att det är kamrat Sokolnikov som eftersträvat och genomdrivit det, väcker ingen förvåning. Han har alltid eftersträvat det, han älskar paradoxer och har hela tiden sagt sig kunna bevisa att monopolet inte alls skulle vara fördelaktigt för oss. Det som förvånar är att de som skyndade sig att rösta på detta utan att noggrant rådfråga en ekonom, i princip går in för monopol.

Vad innebär då det beslut som fattats?

Uppköpskontor öppnas för import och export. Kontorets ägare har rätt att köpa och sälja *endast* särskilt nämnda varor. Var finns kontrollen? Var finns kontrollmedlen?

Lin kostar 4 rubel 50 kopek i Ryssland och 14 rubel i England. Vi har alla i Kapitalet läst om hur kapitalet förändras strukturellt och blir allt djävare med snabb tillväxt av ränta och profit. Alla minns att kapitalet kan få människor att riskera sitt huvud, det erkände Marx långt före kriget och dess ”språng”.

Vad kommer att hända nu? Vilken makt kan avhålla bönderna och affärsmännen från en så fördelaktig affär? Skall vi täcka Ryssland med ett nät av uppsyningsmän? Skall vi hålla uppköpskontorets grannar under övervakning och försöka beslå dem med försäljning av lin för hemlig export?

Kamrat Sokolnikovs paradoxer är alltid kvicka, men man måste ju kunna skilja mellan paradoxer och den svåra verkligheten.

Att i ett jordbruksland som Ryssland upprätthålla ”lagens efterlevnad” i en dylik fråga är helt omöjligt. Det är också aldeles fel att jämföra med smuggling i allmänhet (”Det smugglas ju i alla fall för fullt trots monopolet”). Smuggelspecialisterna vid gränsen är en sak, *samtliga* bönder som *alla* kommer att försvara sig och ta upp striden med myndigheterna som försöker beröva deras ”ägandes” vinning en annan.

Innan vi hunnit pröva monopolet, som först nu börjar ge oss miljoner (och kommer att ge oss tiotals miljoner och ännu mer), inför vi ett fullständigt kaos, rubbar samma stöttor som vi knappast hunnit börja befästa.

Vi har börjat resa ett system: både utrikeshandelsmonopolet och Kooperationen är under bygge. Efter ett eller ett par år kommer vi att delvis kunna summera resultaten. Vinsten i utrikeshandeln mäts i hundratals procent, vi börjar få in miljoner och tiotals miljoner. Vi *började* bygga blandade bolag¹, vi började lära oss att erhålla *hälften* av deras (oerhörda) vinster. Redan skymtar en mycket försvarlig statlig inkomst i perspektiv. Allt detta vänder vi ryggen till och fäster våra förhoppningar vid tullar som inte kan ge oss en liknande vinst. Vi vänder ryggen till allt för en hägring!

Man hade haft alltför bråttom att ta upp frågan till behandling på plenum. Ingenting liknande en allvarlig diskussion ägde rum. Men det finns ingen anledning till brådska. Först nu börjar ekonomerna granska problemet. Att lösa viktiga handelspolitiska frågor på rak arm, utan att ha samlat material, utan att ha vägt *för* och *emot* med fakta och siffror på hand – var kan man här finna ens ansatsen till en riktig behandling av ärendet? På några minuter klarade några trötta människor av omröstningen och därmed basta. Mindre invecklade politiska frågor har vi tagit upp till behandling upprepade gånger och det har ibland gått flera månader innan vi fattade beslut.

¹ Blandade företag var gemensamma projekt mellan sovjetregeringen och utländska investerare. Dessa företag var koncentrerade till att utvinna råvaror. De utländska investerarna lade upp kapitalet och delade vinsten jämligt med sovjetregeringen. Sokolnikov föreslog att man skulle tillåta det utländska kapitalet att direkt exploatera råvarutillgångarna, och införa ”exportavgifter” istället för delad vinst.

Jag är mycket ledsen över att sjukdomen inte tillät mig att närvara på sammanträdet denna dag och att jag är tvungen att göra framställning om ett visst undantag från normen.

Jag anser emellertid att frågan måste vägas och studeras, att det är skadligt att ha för bråttom.

Jag föreslår att avgörandet av frågan uppskjuts på två månader, dvs. till nästa CK-plenum. Under tiden bör vi samla granskade *dokument* om våra handelspolitiska rön.

V. Uljanov (Lenin)²

P. S. Under mitt samtal igår med kamrat Stalin (jag deltog inte i CK-plenum och sökte göra mig underrättad hos kamrater som varit där) berörde vi bl. a. en eventuell tidsbegränsad öppning av hamnarna i Petrograd och Novorossijsk. Enligt min mening belyser dessa två exempel den ytterliga fara som dylika experiment även med en starkt begränsad varuförteckning medför. En öppen hamn i Petrograd kommer att oerhört stegra linsmugglingen över gränsen till Finland. I stället för kamp mot yrkessmugglare kommer vi att få kämpa mot *samtliga bönder* i lindistriktet. Vårt nederlag i denna kamp är nästan oundvikligt och därtill oreparabelt. En öppen hamn i Novorossijsk kommer att medföra att spannmålsöverskottet snabbt strömmar ut. Är detta klokt när våra förråd i händelse av krig är små och när en rad systematiska åtgärder i syfte att öka dem ännu inte gett resultat?

Dessutom bör man tänka över följande. Utrikeshandelsmonopolet ledde till ett begynnande guldflöde in i Ryssland. Först nu blev det möjligt att räkna ut att en viss affärsmans första halvårsbesök i Ryssland gav honom en vinst på låt oss säga flera hundra procent; han är redo att betala mer för rätten att komma hit igen, att höja utrikeshandelskommissariatets andel från 25 till 50 procent. Det har blivit möjligt för oss att lära oss och samtidigt *öka* vår vinst. Allt detta går förlorat med en gång, hela arbetet avbryts, ty om olika hamnar skulle öppnas delvis och tidsbegränsat så *kommer ingen affärsmän att ge en kopek för ett sådant "monopol"*. Det är helt klart. Innan man tar en sådan risk måste man tänka efter och beräkna ordentligt. Dessutom föreligger den politiska risken att vi släpper in inte enskilda utländska affärsmän som vi kontrollerar utan hela småborgerligheten överhuvudtaget.

I och med utrikeshandelsmonopolet började vi räkna med tillströmning av guld. Någon annan sådan möjlighet ser jag inte, med undantag möjligen för monopol på vin- och spritdrycker³, men här finns en rad allvarliga moraliska överväganden samt flera sakliga invändningar från Sokolnikovs sida.

Lenin

P. P. S. Jag fick nyss veta (klockan halv två) att flera ekonomer rekommenderar bordläggning av ärendet. Har inte läst deras motivering men stöder dem på det bestämdaste. Det är endast fråga om två månader.

Lenin

Publicerat ffg. I V. I. Lenin, *Skrifter*, 4:e ry. uppl., b. 33. 1950

² V Uljanov (Lenin). Lenins verkliga namn var Vladimir Iljitj Uljanov. Han tog sig namnet N eller Nikolaj Lenin under det underjordiska politiska arbetet. Efter revolutionen använde han ofta sitt rätta namn, och satte det mer familjära "Lenin" inom parentes.

³ 1914 avskaffade den tsaristiska regeringen statens monopol på vin- och spritdrycker och införde rusdrycksförbud för att öka nykterheten i syfte att gynna krigsansträngningarna. Den bolsjevikiska regeringen förlängde rusdrycksförbudet för att bekämpa den av tradition utbredda alkoholismen inom befolkningen. Lenin och i synnerhet Trotskij var mot att återupprätta statens monopol på vin- och spritdrycker som en inkomstkälla. (Se Trotskij, "Vodkan, kyrkan och biografen", i *Problems of Everyday Life*, s 25-30.) Rusdrycksförbudet avskaffades 1925.

V. I. Lenin, *Samlade verk*, 5:e ry. uppl., b. 45, sid. 220-223
(*Valda verk i 3 band*, band 3, s 629-31.)

Till L D Trotskij

Kamrat Trotskij:

Jag skickar dig Krestinskijs brev. Skriv till mig så snart som möjligt och tala om ifall du är överens. Vid plenarmötet kommer jag att slåss för monopolet.

Vad anser du?

Din, *Lenin*

P.S. Det bör returneras *snarast*.

12 december 1922

[*Collected Works*, vol 45, sid 601]

Till kamrat Lenin

V.I:

Att behålla och *stärka* utrikeshandelsmonopolet verkar helt nödvändigt. Men för närvarande iscensätter inte motståndarna till utrikeshandeln något frontalangrepp i praktiken, utan använder snarare krångliga och kringgående rörelser. Å andra sidan är det absolut nödvändigt att förändra och förbättra metoderna för utrikeshandelsmonopolet.

Risken finns att det under täckmantel av att förbättra metoderna för monopolets tillämpning slinker med åtgärder som egentligen undergräver monopolet.

Kamrat Avanesov kom förbi idag och satte in mig i hans kommissions grundläggande slutsatser. Som jag förstod honom, vill han inte att handelsmonopolet ska tillämpas direkt av Folkkommisariatet för utrikeshandeln, utan snarare av stora ekonomiska enheter (syndikat, koncerner) under Utrikeshandelns kontroll. Krestinskij, som uppenbarligen är överens med Stomonjakov, föreslår att viktiga ekonomiska enheter (det vill säga uppenbarligen återigen syndikat och koncerner, delvis departement) skulle få permanenta representanter på motsvarande punkter och att dessa representanter skulle upprätta sektioner i handelsdelegationerna. Denna plan har en del gemensamt med Avanesovs, men med en mycket viktig skillnad – Krestinskij har handelsdelegationerna som bas, som republikens direkta handelsorgan (köpa och sälja). De enskilda ekonomiska enheterna kommer att verka genom handelsdelegationernas sektioner, medan dessa sektioner är organiserade i enlighet med motsvarande ekonomiska enhet. Avanesov däremot avser att dessa representativa organ för syndikaten ska vara de grundläggande handelsorganen, och låta handelsdelegationerna behålla kontrollfunktioner.

Kanske kommer utvecklingen av dessa att leda till någonting. Men för tillfället kanske det vore säkrare att använda handelsdelegationerna som bas. Men det är möjligt att jag inte helt förstod planen från Avanesovs kommission. Han lovade att skicka förslagen skriftligt imorgon.

Men den viktigaste frågan har varit och är att reglera utrikeshandeln ut ur Ryssland i anslutning till vårt övergripande ekonomiska arbete. Någon måste känna till och avgöra vad som får importeras och vad som inte får det, vad som får exporteras och vad vi själva måste behålla. Dessa beslut är inte av lagstiftande karaktär, att slå fast listor, utan praktisk och flexibel karaktär, alltid anpassade till de övergripande ekonomiska behoven. Uppenbarligen borde det vara Gosplans uppgift, vilken i sin tur styrs av den statliga industrins utveckling.

Men det är en annan fråga, som jag har skrivit om mer än en gång. Avanesovs kommission har bara bekräftat att *denna sorts* beräkningar av vår import och export hittills inte har genomförts.

Trotskij

(*The Trotsky Papers*, band 2, s 778-80.)

Till kamraterna Frumkin och Stomonjakov, kopia till Trotskij:

På grund av min försämrade hälsa kan jag inte närvara vid plenarmötet. Jag är medveten om vilken brydsam, ja till och med värre än brydsam, situation jag försätter er i, men hursomhelst kan jag absolut inte tala.

Jag bifogar ett brev som jag idag fick från kamrat Trotskij. Jag instämmer i det i alla viktiga delar, möjligen med undantag för de sista raderna om Statsplanekommisionen. Jag kommer att skriva till Trotskij om att jag instämmer, och be honom att med hänsyn till min sjukdom ta på sig att försvara min uppfattning vid plenarmötet.

Jag tror att detta försvar borde delas upp i tre delar. *För det första* försvaret av den grundläggande principen om monopol på utrikeshandeln, att det fullständigt och slutgiltigt bekräftas. *För det andra* måste Avanesovs praktiska planer för att förvekliga detta monopol överlämnas till en speciell kommission för att gås igenom i detalj – åtminstone hälften av denna kommission borde bestå av representanter från kommissariatet för utrikeshandeln. *För det tredje* borde frågan om Statsplanekommisionens arbete behandlas separat. Och för övrigt tror jag inte att det kommer att bli några motsättningar mellan mig och Trotskij om han inskränker sig till att kräva att Statsplanekommisionens arbete skall utföras under skydd från den statliga industrins utveckling och ge sina synpunkter på folkkommissariatet för utrikeshandelns hela verksamhet.

Jag hoppas kunna skriva till er igen idag eller imorgon och skicka min deklARATION om frågans vikt vid centralkommitténs möte. Hursomhelst tror jag att denna fråga är av så grundläggande vikt att jag, i händelse av att plenarmötet inte ger mig sitt samtycke, bör ta upp frågan på partikongressen, och innan dess tillkännage de nuvarande motsättningarna till vår partifraktion till den kommande sovjetkongressen.

Lenin

Dikterat för L F [Fotieva, Lenins sekreterare]

12 december 1922

(Trotskij, *Stalins förfalskarskola*. Brevet finns inte med i *Collected Works*)

Till L D Trotskij

Kamrat Trotskij

Kopia till Frumkin och Stomonjakov:

Kamrat Trotskij:

Jag fick dina synpunkter på Krestinskijs brev och Avanesovs planer. Jag tror att vi är helt överens, och jag tror att frågan om Statsplanekommisionen i nuvarande situation utesluter (eller skjuter upp) diskussionen om den är i behov av administrativa rättigheter.

Under alla förhållanden ber jag dig enträget⁴ att ta på dig att vid det kommande plenarmötet försvara vår gemensamma uppfattning om det ovillkorliga behovet att bevara och stärka monopolet på utrikeshandeln.

Såtillyvida som det förra plenarmötet fattade ett beslut som går tvärs emot monopolet på utrikeshandeln, och eftersom det inte går att vika sig i denna fråga, anser jag, som jag sade i mitt brev till Frumkin och Stomonjakov, att vi, i händelse att vi lider nederlag, måste föra frågan vidare till partikongressen. För detta ändamål kommer vi att behöva göra en kort genomgång av våra avvikande uppfattningar inför partifractionen till den kommande sovjetkongressen. Jag skall försöka skriva en, och jag skulle bli mycket glad om du kunde göra detsamma. All vacklan i denna fråga kommer att åsamka oss oändlig skada. Argumenten *mot* monopolet är en anklagelse om att vår apparat är otillräcklig. Men vår apparat har brister här och där, och att förkasta monopolet på grund av apparatens otillräcklighet vore att kasta ut barnet med badvattnet.

Lenin

13 december 1922

[*Collected Works*, vol 45, sid 601-02]

Brev till J.V. Stalin för medlemmar i RKP(b):s CK

Jag är nu färdig med att ordna mina angelägenheter, och jag kan resa utan oro.⁵ Jag har också slutit ett avtal med Trotskij om försvaret av mina åsikter rörande frågan om utrikeshandelsmonopolet. Det är bara en sak som oroar mig mycket – det är att jag inte kan tala vid sovjetkongressen. På tisdag ska doktorerna titta till mig, och vi ska diskutera om det överhuvudtaget finns någon chans att jag kan göra det. Om jag inte kan komma skulle jag betrakta det som en stor olägenhet, för att uttrycka det milt. Jag skrev utkastet till mitt tal för flera dagar sedan.⁶ Jag föreslår därför att man, utan att avbryta de förberedelser som någon annan talare gör för att ersätta mig, fram till onsdag lämnar möjligheten öppen att jag kanske personligen kan hålla ett tal, mycket kortare än det vanliga, säg fyrtiofem minuter. Ett sådant tal skulle inte på något sätt förhindra att en ersättare (vem ni än skulle utse) håller ett tal, men jag tror att det vore nyttigt både politiskt och i personlig mening eftersom det skulle ta bort varje orsak till stor oro. Var god och tänk på detta, och om kongressens öppnande skulle skjutas upp ytterligare, så informera mig i god tid genom min sekreterare.

15 december 1922

Lenin

Jag är bestämt emot varje fördröjning när det gäller frågan om utrikeshandelsmonopolet. Om tanken att skjuta upp det till nästa plenarmöte av någon som helst orsak skulle dyka upp (inklusive påståendet att mitt deltagande i denna fråga är önskvärd), så måste jag bestämt gå mot det, ty jag är säker på att Trotskij kommer att kunna stå upp för mina uppfattningar lika bra som jag själv. Det är det första. Det andra är att ert uttalande och Zinovjevs, och enligt ryktena även Kamenevs, som bekräftar att CK redan har ändrat sin tidigare åsikt. För det tredje, och allra viktigast: varje ytterligare tvekan i denna ytterst viktiga fråga är helt oacceptabelt och kommer att bidra till att motverka allt arbete.

15 december 1922

Lenin

⁴ I engelska översättningen skriver man ”Det är min önskan...” Den ursprungliga ryska texten lyder ”ja bij otjen prosil Vas...”, vilket överensstämmer med Trotskijns version ”Jag ber dig enträget...”

⁵ På läkarnas order förberedde sig Lenin för att lämna Moskva och återhämta sig i Gorki, en by knappt 3 mil söder om huvudstaden.

⁶ Detta utkast finns i *Collected Works*, vol 33, s 588-89.

(*Collected Works*, vol 45, s 602-3.)

Till L D Trotskij

Kamrat Trotskij:

Jag anser att vi är helt överens. Jag ber dig deklarerera vårt samförstånd vid plenarmötet. Jag hyser förhoppningar om att vårt beslut kommer att gå igenom, ty en del av de som röstade *mot* i oktober har nu helt eller delvis gått över på vår sida.

Skulle mot förmodan vår åsikt inte segra, kommer vi att vända oss till vår fraktion vid sovjetkongressen och deklarerera att vi kommer föra frågan vidare till partikongressen.

Underrätta mig i så fall så skall jag sända dig min deklARATION.

Din Lenin,

PS: Om frågan skulle strykas från plenarmötets dagordning (vilket jag inte tror, och vilket du givetvis måste protestera mot med all kraft i vårt gemensamma namn), tror jag att vi ändå måste vända oss till fraktionen vid sovjetkongressen och kräva att frågan tas upp vid partikongressen. Ty vidare vacklan är helt otillåten.

Det material jag har sänt dig kan du behålla till efter mötet.

15 december 1922.

(*Collected Works*, vol 45, sid 604.)

Till L D Trotskij

Kamrat Trotskij:

Jag sänder dig ett brev som jag idag fick från Frumkin.⁷ Även jag tror att det är absolut nödvändigt att en gång för alla avgöra denna fråga. Farhågorna att frågan skall uppröra mig och ha en ogynnsam effekt på min hälsa tror jag är helt felaktiga, ty jag skulle bli tiotusen gånger mer upprörd av dröjsmål som skulle få vår politik i en grundläggande fråga att vackla. Jag vill därför uppmärksamma dig på det bifogade brevet och ber dig enträget att stöda omedelbara överläggningar om denna fråga. Om vi riskerar att förlora är jag övertygad om att det är mycket bättre att göra det före partikongressen och omedelbart vända oss till fraktionen vid sovjetkongressen än att förlora efter kongressen. Kanske skulle denna kompromiss kunna antas: Bekräfta monopollet nu, men ta ändå upp frågan vid partikongressen och kom överens om det nu. Under inga som helst omständigheter anser jag det vara godtagbart med några andra kompromisser varken i våra egna intressen eller i sakens intressen.

15 december 1922

Lenin

(*Collected Works*, vol 45, sid 604-05.)

Till L D Trotskij

Det verkar som om vi har kunnat inta ställningarna utan att avlossa ett enda skott, enbart med hjälp av manövrar. Jag föreslår att vi inte skall stanna upp och att vi skall fortsätta offensiven,

⁷ Brevet återfinns i *The Trotsky Papers*, band 2, s 786-87. Frumkin rapporterar att det finns ett förslag att skjuta upp diskussionen om monopollet till nästa plenarmöte så att Lenin kunde delta. Han uttrycker sin oro: "Jag anser det ytterst viktigt att avsluta denna fråga. All ytterligare osäkerhet om situationen kommer att förstöra allt arbete." Som brevväxlingen visar delade Lenin Frumkins känsla av att det var bråttom. Så länge frågan om monopollet inte var avgjord skulle utländska handelsmän tveka att ingå handelsöverenskommelser, och föredra att vänta på mer gynnsamma villkor som skulle uppkomma om monopollet skulle försvagas eller avskaffas.

och i detta syfte lägger fram en resolution om att vid partikongressen resa frågan om att stärka monopollet på utrikeshandeln och om åtgärder för att effektivisera det. Tillkännage detta till fraktionen vid sovjetkongressen. Jag hoppas att du inte har några invändningar, och att du inte kommer att försumma att tala till fraktionen.

21 december 1922 N Lenin

(Collected Works, vol 45, s 606.)

Del VI: Frågan om nationaliteterna

Introduktion

Diskussionen om den nationella frågan koncentrerades kring planerna att bilda de socialistiska sovjetrepublikernas union, och kampen mellan Stalin och det georgiska kommunistpartiets centralkommitté.

Georgien var tidigare en provins i det tsaristiska Ryssland, och gränsar i väster till Svarta havet och i norr till de Kaukasiska bergen. Mellan 1918 och 1921 styrdes det av mensjevikerna och var bas för brittiska och franska trupper. I februari 1921 invaderade Röda armén Georgien och införde med hjälp av lokala georgiska bolsjeviker ett bolsjevikiskt styre. Politbyrån agerade på informationer från Stalin, folkkommissarie för nationaliteterna, och Ordzjonikidze, militärbefälhavare på den kaukasiska fronten, och godkände invasionen för att stödja ett bolsjevikiskt uppror som antogs ha ett massivt folkligt stöd. Verkligheten var något annorlunda och Röda armén mötte häftigt motstånd.

Därför var relationerna ända från början spända. De lokala bolsjevikerna var ivriga att rättfärdiga sitt styre genom att strikt respektera georgiernas rättigheter som en tidigare förtryckt nationalitet, medan Ordzjonikidze, understödd av Stalin, fungerade som en sorts lokal militär provinsledare.

Meningsskiljaktigheterna kom till ett avgörande i och med planerna på att upprätta Sovjetunionen. Stalins plan för autonomisering krävde att de icke-ryska republikerna formellt skulle ”inträda” i RSFSR, med centralmakten placerad i Moskva. Motståndet mot denna plan, som kränkte de tidigare förtryckta nationaliteternas rätt till självbestämmande, hade sitt center i Georgien.

Det första dokumentet i denna del är Lenins brev från 26 september 1922 som kritiserar ”autonomiseringen” och mot den ställer en jämbördig union mellan alla republiker.

Drivkraften bakom det andra dokumentet, Lenins not till Kamenev som ”förklarar krig... på liv och död, mot den storryska chauvinismen” och krävde att ordförandeskapet i unionens centrala exekutivkommitté skulle rotera, känner vi inte till. Vid denna tidpunkt kände han mycket väl till georgiernas klagomål över att de behandlades illa, och även om han fortfarande stödde Stalin och Ordzjonikidze i diskussionen, kanske han tyckte att det var så mycket rök att det måste finnas en eld – att det ryska (eller förryskade) ledarskapets okänslighet förvärrade diskussionen.

Det tredje dokumentet är Lenins mest kraftfulla angrepp på Stalin och hans bundsförvanter. Den diplomatiska tonen från september är borta. Inte längre har Stalin ”en viss benägenhet att skynda på” och Mdivani, en av ledarna för oppositionen mot Stalin i Georgien, misstänks inte längre ”vara 'oavhängighetsanhängare’”. Planerna på autonomisering och sättet på vilket situationen i Georgien hanterades kallas nu ”denna sant storryska nationalistiska kampanj” och Lenin anger vilka som är ansvariga för den: Stalin. Ordzjonikidze, Dzerzjinskij. Enligt hans sekreterare L Fotieva planerade Lenin att publicera detta brev, men inte omedelbart efter att det skrivits (se *Stalins förfalskarskola*). Han skickade en kopia till Trotskij tillsammans med en not daterad 5 mars och hänvisar i den till ett brev från 6 mars till Mdivani och de andra i den georgiska oppositionen. Det var en del av den ”bomb” han förberedde mot Stalin vid den tolfte kongressen. Trotskij citerar flera delar ur detta dokument i sitt brev till partihistoriska byrån (från oktober 1927). Han anmärker där att hela texten finns i den stenografiska rapporten från partimötet i juli 1926 (se *Stalins förfalskarskola*) men att han inte hade tillgång till någon kopia av brevet när den engelska upplagan av *Stalins förfalskarskola*

publicerades 1937. Den fullständiga texten såg alltså inte dagens ljus förrän brevet publicerades som en del av Chrusjtjovs ”avstaliniserings”-kampanj 1956.¹

Utöver de två korta noterna från 5 mars och 6 mars – Lenins sista politiska handlingar – inkluderar vi också Trotskijs artikel ”Den nationella frågan och skolningen av partiets ungdom”. Denna artikel publicerades i *Pravda* 20 mars 1923 som en del av en serie som kallades ”Tankar om partiet”. De första två artiklarna i denna serie gavs på nytt ut tillsammans med Trotskijs tal ”Den tolfte kongressens uppgifter” i en pamflett med titeln *Uppgifter för det Ryska Kommunistiska Partiets tolfte kongress*, som trycktes i 15.000 exemplar och spreds innan kongressen. Denna artikel, liksom de andra artiklarna i pamfletten, kan ses som en popularisering av det gemensamma program som Lenin och Trotskij kom fram till under de sista månaderna av Lenins politiska liv. Artikeln var ämnad för partiets medlemmar och den breda publiken, och förklarar grunden för den sovjetiska politiken i Georgien: ”Den enda övertygande politik vi kan ha är att i handling visa de georgiska bönderna att deras nationella och kulturella intressen, deras nationella känslor, deras nationella självrespekt, som förr alltför ofta har kränkts, idag tillfredställs så långt det är möjligt under de objektiva förhållandena.” Trotskij kräver ett skolningsprogram för att motarbeta den storryska chauvinismen: ”När det gäller den nationella frågan är partiet i sin helhet uppenbarligen i behov av en repetitionskurs, och ungdomen behöver en nybörjarkurs.” (Kursivering i original.)

Tyvärr hade den framväxande byråkratin en annan kurs i sinnet. I och med de två sista breven tystnade Lenin. Triumviratet, Stalin, Zinovjev och Kamenev, höll med om de villkor som Trotskij lade fram och det blev ingen strid vid partikongressen. Stalin gjorde en ruttan kompromiss och lurades sedan, precis som Lenin hade förutspått. Det var först i oktober 1923 som striden bröt ut i partiet och Trotskij började organisera vänsteroppositionen.

Lenin: Brev till L. B. Kamenev för politbyråmedlemmarna i RKP(b):s centralkommitté

Den 26 september

Kamrat Kamenev! Ni har troligen av Stalin redan erhållit resolutionen av hans kommission om de oavhängiga republikernas inträde i Ryska socialistiska federativa sovjetrepubliken (RSFSR).

Om inte, så ber jag er att hämta den hos sekreteraren och genast läsa den. Jag pratade om det med Sokolnikov igår och med Stalin idag. Imorgon skall jag träffa Mdivani (en georgisk kommunist som misstänks vara ”oavhängighetsanhängare”).

Som jag ser det är frågan utomordentligt viktig. Stalin har en viss benägenhet att skynda på. Det vore bra om Ni noggrant kunde tänka över frågan (eftersom Ni en gång ämnade ta itu med den och t. o. m. befattade Er litet med den); detsamma gäller Zinovjev.

En eftergift har Stalin redan gått med på. Nämligen att i § 1 i stället för ”inträde” i RSFSR säga

”ett formellt samgående med RSFSR i en sovjetrepublikernas union i Europa och Asien”.

¹ *Sotsialistitjeskij Vestnik* (Socialistisk Budbärare), en mensjevikisk tidskrift som publicerades av emigranter i Berlin, tryckte Lenins anteckningar om den nationella frågan i sin helhet 17 december 1923 (nr 23-24.) Ett exemplar av detta nummer finns bland Trotskijs bevarade papper på Harvard College Library. För att underbygga sitt fall mot Stalins förfalskningar ville Trotskij uppenbarligen bara luta sig på dokument vars äkthet han personligen kunde svara för.

Andan i denna eftergift hoppas jag att är uppenbar. Vi erkänner oss likaberättigade med SSR Ukraina m. fl. och ingår tillsammans och jämbördigt med dem i en ny union, en ny federation, ”Sovjetrepublikernas union i Europa och Asien”.

§ 2 måste då också ändras. Jämsides med RSFSR:s allryska centrala exekutivkommitté bör det upprättas någonting i stil med

”federala centrala exekutivkommittén för Sovjetrepublikernas union i Europa och Asien”.

Om den första kommer att sammanträda en gång i veckan och den andra också (eller en gång varannan vecka) kan det lätt sammanjämkas.

Det är viktigt att vi inte ger vind i seglen åt ”oavhängighetsanhängarna”, inte upphäver deras *oavhängighet* utan gör ett *nytt plan*, en federation av *jämlika* republiker.

Den andra delen av § 2 kunde förbli oförändrad: missnöjda överklagar (beslut av *arbets- och försvarsrådet och folkkommissariernas råd*) hos federala centrala exekutivkommittén utan att verkställandet avbryts (som i RSFSR).

§ 3 kan stå kvar med en redaktionell förändring: ”förenas i federala folkkommissariat med säte i Moskva, varvid respektive folkkommissariat i RSFSR skall ha befullmäktigade med en liten apparat i alla republiker som *inträtt i Sovjetrepublikernas union i Europa och Asien*.”

Andra delen av § 3 förblir oförändrad; för större jämlikhet kunde man kanske säga: ”enligt överenskommelse mellan *centrala exekutivkommittéerna* i de republiker som ingår i Sovjetrepublikernas union i Europa och Asien.”

I den tredje delen bör man tänka efter om inte ”ändamålsenlig” skall ersättas med ”*obligatorisk*”? Eller om inte det obligatoriska bör göras *villkorligt*, åtminstone genom *interpellation*, och att beslut kan fattas utan interpellation endast i fall av ”extra stor vikt”?

§ 4: kanske också ”förena enligt överenskommelse mellan centrala exekutivkommittéerna”?

§ 5: kanske lägga till ”med instiftande av gemensamma (eller allmänna) konferenser och kongresser av *rent rådgivande* karaktär (eller *endast rådgivande* karaktär)”?

Motsvarande ändringar bör införas i anmärkningarna 1 och 2.

Stalin har gått med på att uppskjuta resolutionens föreläggande för centralkommitténs politbyrå tills jag kommit. Jag kommer måndagen den 2 oktober. Önskar träffa Er och Rykov under två timmar på förmiddagen, t. ex. kl. 12-2 och vid behov på kvällen, t. ex. 5-7 eller 6-8.

Detta är ett provisoriskt förslag jag gjort. Det kommer att ändras och kompletteras efter mina samtal med Mdivani och andra kamrater. Jag ber Er att göra detsamma och svara mig.

Er Lenin

P.S. Skicka kopior till *alla* medlemmar av politbyrån.

Skrivet den 26 september 1922.

Publicerat ffg. i *Leninskij sbornik* nr 36, 1959

V. I. Lenin, *Samlade verk*, 5:e ry. uppl., b. 45, sid. 211-213
(*Valda verk i 3 band*, band 3, s 627-28.)

Memo till L.B. Kamenev om kampen mot storrysk chauvinism

Kamrat Kamenev:

Jag förklarar krig, inte ett litet krig, utan ett krig på liv och död, mot den storryska chauvinismen. Så snart jag blivit av med min onda tand kommer jag att slita denna chauvinism i stycken med alla mina friska tänder.

En ryss
en ukrainare
en georgier etc.

måste *absolut presidera* i tur och ordning i Unionens TsIK.

Absolut!

Er Lenin.

6 oktober 1922

Er, Lenin

(*Collected Works*, vol 33, s 372. *Sotjinenija*, vol 45, s 214. Den engelska versionen är felaktig och skriver ”politbyrån” istället för L B Kamenev i titeln, och har inte med sluthälsningen. Dessutom står det ”dominerande nationens chauvinism” istället för storrysk chauvinism: *Velikorusskij sjovinizm*.)

Till frågan om nationaliteterna eller om ”autonomisering”

Jag tror att jag svårt försyndat mig² mot Rysslands arbetare genom att jag inte tillräckligt energiskt och beslutsamt har ingripit i den beryktade frågan om autonomisering, som officiellt tycks kallas frågan om de socialistiska sovjetrepublikernas union.

När frågan blev aktuell i somras var jag sjuk, och senare på hösten hade jag alltför stora förhoppningar om tillfrisknande och om att jag skulle kunna ingripa i frågan på plenarsammanträdena i oktober och december. Emellertid kunde jag inte delta i sammanträdena vare sig i oktober (då frågan behandlades) eller i december, och på så sätt har denna fråga gått mig nästan helt förbi.

Jag har endast haft tillfälle att tala med kamrat Dzerzjinskij, som efter hemkomsten från Kaukasien berättade för mig hur det ligger till med denna fråga i Georgien. Jag har också haft tillfälle att byta ett par ord med kamrat Zinovjev och uttalade då mina farhågor i detta sammanhang. Det som jag fick höra av kamrat Dzerzjinskij, ledare för den kommission som centralkommittén sänt ut för att ”undersöka” det georgiska fallet, kunde endast inge mig de allra största farhågor. Om det hade gått så långt att Ordzjonikidze kunde glömma sig till den grad att han brukade fysiskt våld, vilket kamrat Dzerzjinskij informerade mig om, då kan man föreställa sig vilket trask vi hamnat i. Det är tydligt att hela detta påfund om ”autonomisering” var genomgående oriktigt och olägligt.

Det sägs att en enhetlig apparat behövdes. Varifrån kom dessa bedyranden? Var det inte från samma storryska apparat som vi – vilket jag redan påvisade i en föregående del av min dagbok³ – övertagit från tsarismen och som endast fått en helt yttlig sovjetisk anstrykning?

Utän tvivel borde man ha väntat med denna åtgärd till dess vi kunnat säga att vi går i god för att denna apparat är vår egen. Men nu måste vi ärligt säga det motsatta, nämligen att vi kallar vår egen en apparat som i själva verket fortfarande är heltigenom främmande för oss och utgör ett borgerligt och tsaristiskt hopkok, som det var absolut omöjligt att göra om under loppet av fem år utan hjälp från andra länder och sysselsätta som vi var med framför allt militära ”bestyr” och kamp mot hungersnöden.

² Ryska texten är starkare: *silno vinovat* (i stark skuld).

³ Syftar på ”Brev till kongressen”, del 3, 26 december 1922, som återges i Del III i denna bok.

Under sådana förhållanden är det helt naturligt att den ”frihet att utträda ur unionen” som vi anför till vårt försvar bara kommer att bli en papperslapp, ur stånd att skydda de ickeryska medborgarna i Ryssland mot angrepp från den ”äkta ryssen”, den storryss och chauvinist – i själva verket skurk och förtryckare – som den typiske ryske byråkraten är. Den obetydliga andelen sovjetiska och sovjetiserade arbetare kommer utan tvivel att drunkna i detta hav av chauvinistiskt storryskt avskum som en fluga i mjölk.

Till försvar för denna åtgärd framhåller vi att vi avdelat självständiga folkkommissariat som direkt har att göra, med den nationella mentaliteten och det nationella bildningsväsendet. Men här reser sig frågan, huruvida det är möjligt att göra dessa folkkommissariat helt självständiga, och en annan fråga – huruvida vi med tillräcklig omtanke har vidtagit åtgärder för att verkligen skydda ickeryssarna mot den äktryska grobianen. Jag anser att vi inte har vidtagit dessa åtgärder, ehuru vi kunde och borde ha gjort det.

Jag tror att Stalins jäktande och hans administreringsmani här har spelat en ödesdiger roll och likaså hans förbittring mot den ökända ”socialnationalismen”. Överhuvud taget spelar förbittring vanligen en synnerligen dålig roll i politiken. Jag fruktar också att kamrat Dzerzjinskij, som reste till Kaukasien för att undersöka de ”förbrytelser” som dessa ”socialnationalister” begått, i detta fall också utmärkte sig endast för sin äktryska mentalitet (ickeryssar som förryskats går som bekant alltid till överdrift då det gäller äktrysk mentalitet)⁴ och att hela hans kommissions opartiskhet tillräckligt klart kännetecknas genom Ordzjonikidzes ”handgripligheter”. Jag anser att dessa ryska handgripligheter inte kan rättfärdigas genom hänvisning till någon som helst provokation eller ens förolämpning, och att kamrat Dzerzjinskij begick ett ohjälpligt fel då han förhöll sig så lättvindigt till dessa handgripligheter.

Ordzjonikidze representerade statsmakten gentemot alla övriga medborgare i Kaukasien. Ordzjonikidze hade inte rätt att bli så uppretad, vilket han och Dzerzjinskij åberopade sig på. Ordzjonikidze var tvärtom skyldig att iaktta en behärskning som inte krävs av vanliga medborgare och än mindre av en som beskyllts för en ”politisk” förbrytelse. Och socialnationalisterna var ju i själva verket medborgare, som beskylldes för en politisk förbrytelse, och hela den situation i vilken denna anklagelse restes var sådan att den kunde kvalificeras endast på detta sätt.

Här inställer sig den viktiga principiella frågan, hur internationalismen skall uppfattas.⁵

Lenin

Den 30 december 1922

Upptecknat av M V

Fortsättning på anteckningarna

Den 31 december 1922

Till frågan om nationaliteterna eller om ”autonomisering” (Fortsättning)

I mina arbeten om den nationella frågan har jag redan skrivit att det är absolut olämpligt att ta upp frågan om nationalism i allmänhet på ett abstrakt sätt. Man måste skilja mellan en förtryckarnations nationalism och en förtryckt nations nationalism, nationalismen hos en stor nation och nationalismen hos en liten nation.

⁴ Dzerzjinskij var av polskt ursprung.

⁵ Efter detta var följande mening överstruken i den stenograferade texten: ”På mig förefaller det som om våra kamrater inte har studerat denna viktiga principfråga i tillräcklig omfattning.” – Not i *Collected Works*.

Beträffande det andra slaget av nationalism har vi, som tillhör en stor nation, i den historiska praktiken nästan alltid gjort oss skyldiga till ett otal våldshandlingar, ja än mer – utan att vi själva märker det begår vi en mängd våldshandlingar och kränkningar. Det räcker med att erinra om mina minnen från Volgatrakten om hur ringaktande ickeryssarna behandlas hos oss, hur det enda namnet på polacken var ”polatjisjka”, hur tatarerna skälls som ”furste”, ukrainaren som ”chochol”, georgierna och andra kaukasiska ickeryssar som ”kapkasare”.

Därför måste internationalismen hos en förtryckande eller s k ”stor” nation (fastän den är stor endast genom sina våldshandlingar, stor endast på samma sätt som grobianen) bestå i att iakttä inte bara formell jämlikhet mellan nationerna, utan också en ojämlikhet som från den förtryckande nationens, den stora nationens sida gottgör den ojämlikhet som faktiskt uppstår i verkligheten. Den som inte förstått detta har inte heller förstått den verkligt proletära inställningen till den nationella frågan, han har i grund och botten stannat kvar på den småborgerliga ståndpunkten och kan därför inte undgå att ideligen glida ner i en borgerlig ståndpunkt.

Vad är det som är viktigt för proletären? För proletären är det inte bara viktigt, utan också livsnödvändigt att han i den proletära klasskampen åtnjuter största möjliga förtroende från ickeryssarnas sida. Vad krävs för detta? För detta krävs inte bara formell jämlikhet. För detta är det nödvändigt att vi på ett eller annat sätt genom vårt uppförande eller genom eftergifter gentemot ickeryssen gottgör den misstro, den misstänksamhet, de oförrätter som ”stormakts”-nationens regering under gången tid tillfogat honom.

Jag tror inte det är nödvändigt att mer ingående klargöra detta för bolsjevikerna, för kommunisterna. Och jag tror att vi i föreliggande fall, beträffande den georgiska nationen, har att göra med ett typiskt exempel, då en sant proletär inställning till saken kräver ytterlig varsamhet, tillmötesgående och medgörlighet från vår sida. En georgier som nonchalerar denna sida av saken och överlägset slänger ut beskyllningar för ”socialnationalism” (medan han själv är inte bara en verklig och äkta ”socialnationalist”, utan också en brutal storrysk grobian), en sådan georgier kränker i själva verket den proletära klassolidaritetens intressen. Ty ingenting hämmar den proletära klassolidaritetens utveckling och stärkande i så hög grad som nationell orättvisa, och ingenting är de ”förfördelade” representanterna för andra nationaliteter så känsliga för som för jämlikheten och kränkning av den – låt vara av slarv, låt vara på skämt – från deras proletära kamraters sida. Därför är det i detta fall bättre att ta till i överkant än i underkant då det gäller medgörlighet och hänsyn gentemot de nationella minoriteterna. Därför kräver i detta fall den proletära solidaritetens och följaktligen också den proletära klasskampens vitala intressen, att vi aldrig förhåller oss formellt till den nationella frågan, utan ständigt tar hänsyn till den ofrånkomliga skillnaden i inställning när det gäller proletären från en förtryckt (eller liten) nation och proletären från en förtryckande (eller stor) nation.

Den 31 december 1922, Lenin

Upptecknat av M V

Fortsättning på anteckningarna

Den 31 december 1922

Vilka praktiska åtgärder bör då vidtas i det läge som uppstår?

För det första bör vi bevara och befästa de socialistiska republikernas union; beträffande detta kan det inte råda någon tvekan. Denna åtgärd är nödvändig både för oss och för det kommunistiska världsproletariatet i kampen mot världsbourgeoisin och till skydd mot dess intriger.

För det andra hör vi bevara de socialistiska republikernas union vad gäller dess diplomatiska apparat. Denna apparat utgör för övrigt ett undantag inom vår statsapparat. I den har vi inte släppt in en enda någorlunda inflytelserik person från den gamla tsarapparaten. Alla något så när auktoritativa poster inom den är besatta med kommunister. Därför har denna apparat redan vunnit – det kan man tryggt säga – anseende som en pålitlig kommunistisk apparat, som i ojämförligt högre grad är rensad från gamla tsaristiska, borgerliga och småborgerliga element än den vi nödgas dras med i övriga folkskommisariat.

För det tredje är det nödvändigt att statuera ett exempel på kamrat Ordzjonikidze (jag säger detta med så mycket större beklagande som jag själv tillhör hans vänner och arbetade tillsammans med honom i exilen) samt företa en kompletterande eller ny undersökning av allt material som samlats av Dzerzjinskij's kommission, i syfte att korrigera den oerhörda mängd felaktigheter och partiska omdömen som otvivelaktigt finns där. Det politiska ansvaret för hela denna sant storryska nationalistiska kampanj bör givetvis läggas på Stalin och Dzerzjinskij.

För det fjärde bör man införa mycket stränga regler beträffande användningen av det nationella språket i de nationella republiker som ingår i vår union samt särskilt noga övervaka att dessa regler efterlevs. Sådan vår apparat nu är, råder det inget tvivel om att en mängd missbruk av "äktryck" natur kommer att nästla sig in med järnvägstjänstens enhet, finansväsendets enhet osv som förevändning. I kampen mot dessa missbruk krävs särskild fyndighet, för att inte tala om särskild ärlighet hos dem som tar itu med denna kamp. Här är en detaljerad kodex av nöden, och den kan sammanställas någorlunda framgångsrikt endast av personer som tillhör folkslagen i vederbörande republik och är bosatta där. Och vi kan ingalunda på förhand vara förvissade om att allt detta arbete inte kan resultera i att vi på nästa sovjetkongress tar ett steg tillbaka, dvs bibehåller de socialistiska sovjetrepublikernas union endast vad gäller det militära och det diplomatiska men i alla andra avseenden återställer de enskilda folkskommisariatens fulla självständighet.

Man bör hålla i sikte, att en uppsplittring av folkskommisariatet och en bristande samordning mellan Moskva och andra centra i deras verksamhet tillfredsställande kan kompenseras med hjälp av partiets auktoritet, ifall den används med någorlunda tillfredsställande förtänksamhet och opartiskhet. Den skada som kan tillfogas vår stat genom att de nationella apparaterna inte är sammanslutna med den ryska apparaten är ojämförligt mindre, oändligt mindre än den skada som annars skulle drabba inte bara oss, utan också hela Internationalen, hundratals miljoner människor i Asien, som inom den närmaste framtiden, efter oss kommer att träda fram på den historiska scenen. Det vore en oförlätlig opportunist om vi just inför Österns framträdande och i början av dess uppvaknande skulle undergräva vårt anseende där genom ens den ringaste brutalitet och orättvisa gentemot våra egna ickeryssar. Nödvändigheten av sammanslutning mot imperialisterna i väster, som försvarar den kapitalistiska världen, är en sak. Om detta råder ingen tvekan, och jag behöver inte säga att jag avgjort godkänner dessa åtgärder. En annan sak är det när vi själva, om än i bagateller, hamnar i imperialistiska förhållanden gentemot förtryckta folkslag och därmed fullständigt undergräver hela vår principiella uppriktighet, hela vårt principiella försvar av kampen mot imperialismen. Och morgondagen i världshistorien blir just en dag, då de av imperialismen förtryckta folken definitivt vaknar och en lång och hård slutkamp för deras frigörelse börjar.

Den 31 december 1922

Lenin

Upptecknat av M V

Publicerat ffg i tidskriften *Kommunist* nr 9, 1956

V I Lenin, *Samlade skrifter*, 5:e ry uppl, b 45, s 356-362
(*Valda Verk i 10 band*, band 10, s 521-27.)

Till L.D. Trotskij

Ytterst hemligt

Personligt

Käre Kamrat Trotskij,

Jag ber dig enträget att åtaga dig försvaret av den georgiska affären i partiets Centralkommitté. Denna affär är just nu utsatt för Stalins och Dzerzjinskijs ”förföljelse” och jag kan inte lita på deras opartiskhet. Snarare tvärtom. Om du samtycker till att åtaga dig försvaret kommer jag att känna mig lugn. Om du av någon orsak inte samtycker, skicka då tillbaka dossiern till mig och jag kommer att betrakta detta som ett avböjande.

Med de bästa kamratliga hälsningar,⁶

Den 5 mars 1923.

Lenin

(*Sotjinenija*, vol 54, s. 329. *Collected Works* vol 45, s. 607]

Till Mdivani, Macharadze m. fl

Ytterst hemligt

Till kamraterna Mdivani, Macharadze m. fl.

Kopia till kamraterna *Trotskij och Kamenev*

Kära kamrater,

Jag följer ert fall av hela mitt hjärta. Jag är indignerad över Ordzjonikidzes ohyfsade sätt och Stalins och Dzerzjinskijs overseende med detta. Jag förbereder nu anteckningar och ett tal för Er.

Högaktningsfullt,

Lenin

Den 6 mars 1923.

(*Sotjinenija*, vol 54, s. 330. *Collected Works* vol 45, s. 608]

Trotskij: Den nationella frågan och skolningen av partiets ungdom

För länge sedan sa Goethe att gamla sanningar måste erövras på nytt om och om igen. Det gäller individer, partier och hela klasser. Vårt parti måste vinna sitt nationella program för sig själv på nytt, det vill säga det måste tänka ut det på nytt, och medvetet kontrollera det mot den faktiska verkligheten.

Både vårt partis inrikespolitik och internationella politik bestäms av två grundläggande linjer – proletariats revolutionära klassrörelse i väst och den nationella revolutionära rörelsen i öst. Vi har redan tidigare sagt hur viktigt det är för oss att smida starka levande band mellan skolningen av vår ungdom – ja, av hela partiet – och den proletära rörelsens pågående utveckling över hela världen. (Skolningen av partiet, liksom av en individ, blir aldrig färdig: man lär så länge man lever.) Vi måste i anslutning till det säga att inte minst en klar förståelse av den nationella frågan är en nyttig politisk övning för partiets inriktning och egen skolning. När vi

⁶ I ryska texten står: *S najlutsjim tovarisjtjeskim privetom* (med de allra bästa kamratliga hälsningar), som överensstämmer med Trotskijs version.

säger *inte minst* riskerar vi att missförstås. Trots allt har vi i väst proletariatet, kampen om makten, medan det i öst, ”allt som allt”, bara handlar om att befria de huvudsakligen bondedominerade nationerna från ett främmande ok. Abstrakt talat tillhör givetvis dessa två rörelser olika sociala utvecklingsepoker. Men historiskt sett är de sammanbundna och riktar sig från två olika håll mot en och samma fiende: imperialismen. Och om vi inte inser den nationellt revolutionära faktorns kolossala betydelse, dess oerhört explosiva kraft, riskerar vi att hopplöst kompromettera den revolutionära rörelsen i väst, och oss själva tillsammans med den, för många år framåt om inte för gott.⁷

Erfarenheterna från vår revolution har definitivt lärt oss hur viktigt det är med riktiga relationer mellan proletariatet och bönderna, det vill säga relationer som motsvarar klasskrafterna och den revolutionära rörelsens utveckling över hela världen. Vi har lärt oss att böja ordet *smytjka* (band) på alla möjliga sätt⁸, och det är ingen slump – vi måste medge att vi ibland också använder ordet när det är helt omotiverat! Men vi har definitivt bemästrat den grundläggande frågan. Vår regering kallas inte arbetar- och bonderegering för inte. Om framgången för vår revolution beror på ett korrekt samarbete mellan proletariatet och bönderna, så beror framgången för världsrevolutionen på ett korrekt samarbete mellan det västeuropeiska proletariatet och de nationellt revolutionära bönderna i öst. Ryssland är en jättelik föreningspunkt mellan det proletära väst och bönderna i öst, en knutpunkt och samtidigt ett försöksområde.

Men i Ryssland själv är frågan om relationerna mellan proletariatet och bönderna inte alls enhetlig. En del av frågan är relationerna mellan det storryska proletariatet och de storryska bönderna. Här ställs frågan helt och hållet utifrån klassinnehållet. Det skär ner på och förklarar uppgiften, och gör den därmed lättare att lösa. Men relationerna mellan det storryska proletariatet och bönderna i Azerbajdzjan, Turkmenistan, Georgien eller Ukraina är något helt annat. Där, i de tidigare förtryckta ”gränsländerna” bryts alla sociala, klassmässiga, ekonomiska, administrativa och kulturella frågor skarpt genom ett nationellt prisma. Där antar missförstånd mellan proletariatet och bönderna (och vi har sett inte så få sådana under de senaste åren) oundvikligen nationella färger. Det gäller också i stor omfattning proletariatet i de tidigare förtryckta nationerna. Det som i Moskva eller Petrograd bara kommer att uppfattas som en enkel praktisk konflikt mellan centrum och lokalförhållanden, stad och landsbygd, textilarbetare och metallarbetare, kan i Georgien, Azerbajdzjan och till och med i Ukraina ta formen av en konflikt mellan ”stormakten” Moskva och de små och svagare nationernas krav. I vissa fall är det sant, andra gånger ser det bara så ut. Vår uppgift är först och främst att förhindra att det är sant, och för det andra att hindra att det verkar sant. Och det är en mycket stor uppgift som vi måste lösa till varje pris, med både konstitutionella och administrativa metoder, och framför allt partimetoder.

I vad består faran av en felaktig politik gentemot bönderna? I det faktum att proletariatet kan tappa ledningen över bönderna och att borgarklassen tar över den. Men denna fara är tio gånger större när det handlar om bondemassor – och i stor utsträckning även det unga och numeriskt svaga proletariatet – i *de små och underutvecklade nationer som var förtryckta av tsarismen*. Det nationella bandet mellan klasserna är också en *smytjka*, som under historien ofta har visat sig vara ett mycket starkt och hårdnackat band. De georgiska mensjevikerna, de

⁷ Även i Europa väster om oss kommer den nationella frågan att spela en enorm roll under revolutionen. Det räcker att nämna Polen, Rumänien och Balkan, hela Centraleuropa. Men i denna text tänker vi på revolutionens grundläggande linjer. – Trotskijs anmärkning.

⁸ Ordet *smytjka* (band) användes för att beteckna det förbund eller band mellan arbetarklassen och bondemajoriteten som låg till grund för Sovjetstaten. ”Böja ordet *smytjka* på alla möjliga sätt.” Precis som latin har ryskan ett komplicerat system av sätt att böja substantiv för att visa de grammatiska förhållandet mellan orden i en mening.

ukrainska petljuristerna, de armeniska dasjnakerna, de azerbajdzjanska mussavatisterna⁹ och de andra blev obetydliga tack vare vår riktiga, det vill säga uppmärksamma och tillmötesgående inställning till dessa folks nationella krav, vars historiska förbittring utnyttjades av dessa partier. Tvärtom skulle en bristande eller otillräcklig förståelse från vår sida för den enorma historiska betydelsen av att erövra de tidigare förtryckta nationernas fullständiga och ovillkorliga tillit oundvikligen innebära att varje krav, varje agg, varje missnöje hos de infödda arbetarmassorna orsakade ett *nationellt* färgat motstånd. På denna grundval skulle en nationalistisk ideologi skapa, eller mer exakt återskapa, ett starkt "band" mellan borgarklassen och de arbetande, och det skulle helt och hållet riktas mot revolutionen.

Arbetarklassens diktatur har för första gången i historien öppnat möjligheter för en korrekt lösning på den nationella frågan. Sovjetsystemet bildar ett mycket gynnsamt statligt ramverk för detta: smidigt, spänstigt och samtidigt fullt kapabelt att uttrycka både revolutionens sammanhållande tendenser, omgiven som den är av ett oräkneligt antal oförsonliga fiender, och den socialistiska ekonomins krav på planering. Men det vore ett allvarligt självbedrägeri att inbilskt nog tro att vi redan har löst den nationella frågan. Stormaktschauvinismen döljs i själva verket ofta under sådan självgodhet (som till och med återfinns i vårt partis led). Det är inte den aggressiva sorten, men den slumrar och tycker inte om att bli störd. En "lösning" av den nationella frågan kan bara säkras genom att varje nation garanteras en fullkomligt obegränsad tillgång till världens kultur på det språk som den givna nationen anser vara sitt modersmål. Det förutsätter att hela vår nation gör stora materiella och kulturella framsteg, och vi är fortfarande långt ifrån det. Det ligger utöver vår makt att godtyckligt förkorta den tid sådana framsteg kommer att ta. Men en sak *ligger* i vår makt: att visa och bevisa för alla små, svaga och underutvecklade nationer och nationaliteter som tidigare förtryckts av tsarismen att om en del av deras mycket viktiga och betydande krav inte genomförs, så beror det på objektiva förhållanden som gäller hela unionen, och absolut inte på ouppmärksamhet eller en stormakts partiskhet. Det ska göras inte bara i programmatiska deklARATIONER utan i vårt dagliga statliga arbete. Och denna uppgift, att erövra de små och svaga nationernas fullständiga och ovillkorliga tillit som bekräftas av deras erfarenheter, är en av våra allra viktigaste uppgifter.

Inbördeskriget skar en djup och klar kanal i medvetandet hos de miljontals människor som bor i Sovjetunionen. Från vårt parti sida fanns det bland krigets mål och motiv inte ett *uns nationalism eller "imperialism"*. Kriget var i huvudsak ett revolutionärt klasskrig och i denna form omfattade det hela det gamla tsaristiska imperiets territorier, och överskred ibland till och med de gamla gränserna. Inbördeskriget skar igenom de nationella grupperna åt olika håll och i olika vinkel, och utsatte vissa delar av den nuvarande unionen för ett hårt tryck. Under denna mycket svåra kamp för att rädda revolutionen gick krigets lagar före alla andra lagar.

⁹ Mensjevikererna styrde Georgien mellan 1918 och 1921. De utnyttjade georgiernas förbittring mot den storryska chauvinismen för att piska upp bolsjevikfientliga stämningar. Samtidigt bevarade de kapitalistiska egendomsförhållanden i Georgien och samarbetade med de franska och brittiska kontrarevolutionära trupperna. De ukrainska *petljuristerna* var efterföljare till den borgerlige nationalistledaren Simon Vasiljevitj Petljura (1877-1926). Petljura ledde den ukrainska centrala radan (sovjeten), en borgerlig regering som var motståndare till bolsjevikererna. Under kriget mellan Ryssland och Polen kämpade han tillsammans med polackerna under Piludski. Efter undertecknandet av fredsfördraget i Riga 1922 emigrerade han till Paris, där han 1926 mördades av Shalom Schwarzbard som hämnd för de pogromer hans arméer utförde under inbördeskriget. De armeniska *dasjnakerna* var medlemmar i Dasjnaksutijun, eller armeniska revolutionära federationen, som upprättades 1890. De hade ett populistiskt program som liknade socialistrevolutionärernas. I maj 1918 bildade de en regering i Armenien som officiellt erkändes av de allierade. Under fälttåget i Georgien iscensatte de ett uppror mot sovjeterna, som krossades. De azerbajdzjanska *mussavatisterna* var medlemmar i Mussavat-(Jämlikhets-)partiet, som grundades 1912. Programmet hade en pan-islamistisk grund, även om det senare, 1919, lade viss vikt vid demokratiska rättigheter. Efter upprättande av det Sovjetiska Azerbajdzjan gick mussavatisterna under jorden och var aktiva under några år.

Broar sprängdes oavsett vilka skador det orsakade på det ekonomiska livet. Byggnader togs över till högkvarter och kaserner och skolbarn och lärare fick lämna dem. En hård militär regim väger tungt på det kulturella livet i allmänhet och den nationella kulturen i synnerhet. Till detta bidrog det faktum att efterblivna enheter i Röda armén, illvilja från vissa element i den kommunistiska organisationen i sådana enheter, och berörda politiska kommissariers otillräckliga ansträngningar i vissa fall ledde till att man ignorerade eller till och med å det grövsta trampade på nationella känslor och stämningar. Men det var isolerade och övergående fenomen. Inbördeskriget svetsade med blod samman arbetare av alla nationaliteter i kamp mot sina klassförtryckare. Men av själva sitt väsen kunde det i allmänhet inte vara en skola i daglig samexistens och samarbete. Det kunde inte gå utöver formella och "konstitutionella" principer att de små och efterblivna nationaliteternas invånare ska vara praktiskt, materiellt och moraliskt jämlika med invånarna i den tidigare härskande nationaliteten när det gäller att *åtnjuta alla de konkreta och abstrakta förmåner som det innebär att tillhöra Sovjetunionen*. Under årtionden och århundraden har känslor av nationell förbittring samlats i de tidigare förtryckta nationerna. Och detta arv kan inte, för övrigt precis som kvinnoförtrycket, avskaffas bara med hjälp av deklARATIONER, oavsett hur allvarligt menade de är och inte ens om de är av lagstiftande karaktär. För det krävs att kvinnor, i det vanliga livet, i de dagliga erfarenheterna, känner att det inte finns några yttre begränsningar eller förbehåll för henne och att hon inte utsätts för en föraktfull eller nedlåtande attityd. Tvärtom måste hon känna att hon inte bara har sina "rättigheter", utan erbjuds ett vänskapligt samarbete för att höja sig till en högre nivå. En liten nation måste känna att det har ägt rum en radikal och oåterkallelig förändring i den tidigare "härskande" nationens medvetenhet. Den måste känna, att om personer från denna nation bryter mot den praktiska och moraliska jämlikheten, mot en verklig, levande nationell vänskap, så kommer dessa att straffas för strejkbryteri och förräderi av den "härskande" nationen själv, det vill säga av dess härskande klass. I och med att det mer organiska både ekonomiska och kulturella arbetet inleds, kommer de små nationerna nu påpassligt att märka hur de påverkas av den sovjetiska regeringens allmänna ekonomiska, politiska, juridiska och kulturella åtgärder, det vill säga först och främst vilken linje vårt parti driver i dessa frågor.

Våra fiender letar efter och kommer att fortsätta att leta efter möjligheter för sig själva på detta område. Socialdemokraterna drev och driver fortfarande en fullständigt rabiat kampanj kring den georgiska frågan, och framställde fördrivningen av mensjevikererna från Georgien som ett undertryckande av den georgiska nationen! Vi har med fullkomligt berättigande visat att utkastandet av de mensjevikiska imperialistagenterna från Georgien var en fråga om liv eller död för hela vår revolution. För oss står det utom all diskussion att den proletära revolutionens mål och följder helt och hållet sammanfaller med de små och förtryckta folkens intressen. Men en levande, kämpande och ännu inte fullbordad revolution kan under sin marsch framåt kollidera med och, utan att önska det, skada nationella intressen och känslor. Utan tvekan var det inte bara den internationella mensjevismens bluffmakare som tolkade Röda arméns invasion av Georgien, till stöd för de georgiska upprorsmännen, som "erövrings"-politik från Sovjetmaktens sida. Även delar av de georgiska bönderna, och till och med de georgiska arbetarna, kunde tolka den på detta sätt, och gjorde faktiskt också det. För att motverka dessa stämningar och uppfattningar räcker det absolut inte att visa, inte ens med dokument, att de georgiska mensjevikererna medvetet hade givit världsimperialismen en öppning som var ytterst farlig för revolutionen. De georgiska arbetarnas efterblivna delar som drabbades av nationell misstro av Röda armén kännetecknas av att de inte ser de revolutionära händelserna innebörd i ett europeiskt och världsomfattande perspektiv. Den enda övertygande politik vi kan ha är att i handling visa de georgiska bönderna att deras nationella och kulturella intressen, deras nationella känslor, deras nationella självrespekt, som förr alltför ofta har kränkts, idag tillfredställs så långt det är möjligt under de objektiva förhållandena.

Det är mycket möjligt att vi kan förvänta oss en viss förvärring av den nationella känsligheten och till och med nationell misstro bland de nationaliteter som tidigare var förtryckta, och vilka givetvis med rätta kräver av revolutionen att den garanterar dem att det inte i framtiden ska ske något återfall till nationell ojämlikhet. På denna grundval är det fullt möjligt att de nationalistiska strömningarna (huvudsakligen *defensivt* nationalistiska) till och med kan uppstå bland kommunisterna i små nationer. Men sådana fenomen är i allmänhet inte oberoende utan vanligtvis en återspeglning, ett symptom. Precis som de anarkistiska och äventyrspolitiska tendenserna inom arbetarklassen vanligtvis är ett tecken på och resultatet av arbetarorganisationernas opportunistiska ledare, är nationalistiska tendenser bland kommunisterna i små nationer ett tecken på att stormaktssträvandena ännu inte helt har utrotats inom statsapparaten eller till och med i vissa hörn i det styrande partiet.

Denna fara är ännu större eftersom de yngre partimedlemmarna på det hela taget inte har stött på den nationella frågan i politiken. I det tsaristiska Ryssland ställdes det revolutionära partiet alltid inför denna fråga i form av nationellt förtryck, och den spelade en utomordentlig roll i vår dagliga agitation. Partiets teori gav den nationella frågan stort utrymme. ”De gamla” gick genom allt detta – även om det inte ens där är ovanligt med återfall. De unga mötte politiken i ett land utan nationellt förtryck. De känner till frågan om republikens militära försvar, de fortsatte med ekonomiska frågor. De ställdes knappast inför den nationella frågan i verkligheten. Därför verkar det ibland för dem som om den redan är löst, som exempelvis religionen. Finns det, frågar de, verkligen något att säga eller fundera på i denna fråga?

Inom de små eller underutvecklade nationerna själva är det inte ovanligt att de mer revolutionära elementen, inklusive proletariatet, ger den nationella frågan otillräcklig uppmärksamhet. Efter att ha anslutit sig till det ryska kommunistpartiet och på samma gång ha vidgat sina horisonter, är dessa unga, uppriktiga, glödande revolutionärer ibland benägna att betrakta den nationella frågan på sin egen tröskel, inte som ett problem att lösa utan bara ett hinder att hoppa över. Förvisso är kampen mot sin egen inhemska nationalism, även om de vuxit fram ur ett tidigare förtryck, en viktig uppgift för revolutionärer överallt. Men på den mark där det gamla förtrycket har plöjt måste denna kamp vara tålmodig och propagandistisk och lita till att eftertänksamt tillfredsställa de nationella kraven, och inte ignorera dem.

En del ganska gamla kamrater sopar ibland undan den nationella frågan på grund av att den, säger de, är en tillfällig ”eftergift”, lite som vårt ”narodnikiska” jordbruksprogram¹⁰ eller NEP. Denna jämförelse kan godtas på vissa villkor. Det vore naturligtvis lättare att bygga socialismen om man inte behövde göra några nationella ”eftergifter”, det vill säga om det inte hade funnits förtryck i det förgångna, och om det nu inte hade funnits olika språk och nationella kulturer. Det vore också enklare att bygga socialismen om vi inte hade miljontals bönder. Man kan gå ännu längre och säga: det vore bättre för den proletära revolutionen om Asien var scenen för en kapitalistisk klasskamp som i Europa. Men att ställa frågan så är långt från det verkliga livet. I grunden döljer ointresse eller en föraktfull inställning till den nationella frågan ofta en livlös, förvirrad, bortförklarande inställning till historien. Vårt partis mäktiga revolutionära realism består tvärtom av att ta fakta som de är och i praktiken kombinera dem i revolutionens intressen.

Om vi på tröskeln till oktober hade blundat för bönderna skulle vi idag naturligtvis inte befinna oss närmare socialismen, ja vi skulle faktiskt inte ens ha uppnått sovjetmakten. Först

¹⁰ Vårt ”narodnikiska” jordbruksprogram. ”Narodnikerna” eller partiet Narodnaja Volja (Folkets Vilja) var ett populistiskt parti som hade sin bas inom intelligentsian. Det gav upphov till det socialistrevolutionära partiet, som förespråkade en radikal jordreform. När SR-arna i den provisoriska regering som upprättades efter februarirevolutionen försummade att genomföra sitt program, bröt vänsterflygeln med sitt parti och enade sig med bolsjevikerna i den första regering som bildades efter oktoberrevolutionen. En av de första åtgärder som denna koalitionsregering genomförde var att anta SR-arnas ”narodnikiska” jordbruksprogram.

under åren efter oktober har vårt parti fullt ut förstått böndernas betydelse: de ”gamla” insåg i praktiken vad de tidigare bara hade vetat i teorin, och ungdomen som har stött på frågan i praktiken, förstår nu dessa erfarenheter teoretiskt. *När det gäller den nationella frågan är partiet i sin helhet uppenbarligen i behov av en repetitionskurs, och ungdomen behöver en nybörjarkurs.* Och denna kurs måste genomföras i god tid och mycket strikt, ty den som bortser från den nationella frågan riskerar att köra fast i den.

Att uppmärksamma de nationella kraven innebär naturligtvis inte att odla tankar på ett ekonomiskt avskiljande. Det är bara till fördel för den lokala (”nationella”) byråkratin men definitivt inte för massorna. Det är helt uppenbart att en central skötsel av järnvägarna i hela unionen inte alls utesluter att man använder nationella språk inom järnvägen. Och när man bedömer krav och program för självstyre är det lämpligt att strikt och noggrant skilja de övre administrativa kretsarnas byråkratiska anspråk på ”prestige och företräde” från massornas verkliga, dagliga, livsviktiga intressen och krav. De förra är ibland ytterst förryskade i förhållande till lokalbefolkningen, och samtidigt separatister i förhållande till centrum. I princip är den allra mest omfattande självständighet på det nationellt-kulturella området fullkomligt förenlig med ekonomisk centralisering, i så måtto som centralisering är nödvändig av nationella och produktionstekniska orsaker. Men att statligt samordna den ekonomiska centraliseringen med en nationellt-kulturell decentralisering är – i levande livet, i praktiken – en omfattande och komplicerad uppgift. Att genomföra den kräver försiktighet, eftertanke och självkontroll. Otvivelaktigt är de nationaliteter som tidigare led under förtryck, och fortfarande är märkta av det, ibland benägna att själva upprätthålla sitt oberoende också på områden som i grund och botten kunde centraliseras utan att de förlorade någon nationell självständighet och med stora administrativa och ekonomiska fördelar för alla parter. Men även i dessa tveksamma fall måste vi först göra allt för att åtminstone de ledande kretsarna i de små eller underutvecklade nationerna kan inse fördelarna och vinsten med centralisering. De kan sedan hjälpa massorna att uppskatta åtgärderna i fråga, inte som påtryckningar från centrum utan som en åtgärd som tillfredsställer allas intressen och genomförs i fullt samtycke. Inom politiken är det inte möjligt att tänka förståndsmässigt, och i den nationella frågan mindre än annars.

Två avslutande ord. För inte så länge sedan hade jag tillfälle att höra från en viss inte så ung kommunist, att det – jag måste erkänna detta trots att det är generande – att det är mensjevism och liberalism att hävda den nationella faktorns betydelse för revolutionen. Detta visar verkligen vad det betyder att vända upp och ner på begrepp! Mensjevismens ståndpunkt i den nationella frågan är: så länge mensjevismen är i opposition är den nationellt sinnad och lagd för demokratiska krav, och den vågar aldrig ställa frågan skarpt, det vill säga att uppmana de förtryckta att revoltera. När den nationella borgarklassen hotas, eller när mensjevismen själv sitter vid makten, fylls den till brädden av medvetenhet om vilket viktigt och ansvarsfullt stormaktsuppdrag de har tilldelats av borgarklassen, och de fortsätter den centraliserande, förtryckande politiken, och klär den i anklagelser om nationalism riktade mot... de förtryckta nationerna. Bolsjevismens revolutionära framsynthet visade sig i det faktum att den insåg hur man ur en klassmässig synvinkel skulle värdera den nationella faktorns enorma revolutionära betydelse. Och för att skola ungdomen kommer bolsjevismen i framtiden att fortsätta i denna anda och i denna riktning.

19 mars 1923.

(Trotskij, *Pokolenje Oktjabrija*, (Oktobergenerationen), Moskva 1924, s 28-37.)

Biografiska noter

Avanesov, Varlaam Aleksandrovitj (1884-1930) – Medlem i ryska socialdemokratiska arbetarpartiet från 1903. 1917-19 sekreterare i allryska centrala exekutivkommitténs presidium. 1920-24 ställföreträdande folkkommissarie för Rabkrin.

Bucharin, Nikolaj Ivanovitj (1888-1938) – Anslöt sig till bolsjevikerna 1906. Var 1918 talesman för ”vänsterkommunisterna”, men kom efter Lenins död att bli den främste teoretikern bakom den kulakvänliga högertendensen. Efterträdde 1926-29 Zinovjev som ordförande för Komintern. Organiserade 1928 högeroppositionen mot Stalins tvångskollektivisering av bönderna och de forcerade industrialiseringarna. 1929 krossades högeroppositionen och han tvingades kapitulera. Anklagad under skenrättegången i Moskva i mars 1938. ”Erkände” och blev skjuten.

Dzerzjinskij, Feliks Edmundovitj (1877-1926) – En av grundarna till de polska och litauiska socialdemokratiska partierna. Valdes 1906 in i det ryska partiets centralkommitté. Organiserade efter revolutionen den Allryska extraordinära kommissionen för att bekämpa kontrarevolutionen (tjekan), där han också blev ordförande.

Eastman, Max (1883-1969) – Redaktör för *The Masses* före Första världskriget, och senare för *The Liberator*. Stödde redan tidigt den ryska vänsteroppositionen, även om han aldrig var medlem i något parti. Översatte flera av Trotskijs böcker och var den förste som gjorde den amerikanska allmänheten bekant med frågorna bakom kampen mellan Trotskij och Stalin. Började i mitten av 30-talet ta avstånd från marxismen, och avsåg sig socialismen 1940. Blev antikommunist och redaktör för *Reader's Digest*.

Elsin, Boris Michailovitj (1879-1937?) – Gick med i ryska socialdemokratiska arbetarpartiet 1899. Ledde 1917 sovjeten i Ekaterinoslav. Medlem i vänsteroppositionen. Ledde en grupp fortfarande fria oppositionella 1928-29. Arresterades tillsammans med sina två söner, också medlemmar i oppositionen. Försvann i arbetslägren.

Elsin, Viktor Borisovitj (1900-1938) – Son till Boris Elsin. En av Trotskijs sekreterare 1928-28. Arresterades tillsammans med sin far och bror. Tillbringade fem år i fängelse och deporterades sedan till Archangelsk. Vidare öde okänt.

Fotieva, Lydia Alexandrovna (1881- ?) – Medlem i ryska socialdemokratiska arbetarpartiet från 1904. Från 1918 Lenins sekreterare och sekreterare i Folkkommisariernas råd och Arbets- och försvarsrådet. Överlevde utrensningarna. Tilldelades 1956, som en del i ”avstaliniseringen”, Lenin-orden.

Frumkin, Mojsej Iljitj (1878-1939) – Gick med i det ryska socialdemokratiska arbetarpartiet 1898. Från april 1922 ställföreträdande folkkommissarie för utrikeshandeln i RSFSR. Innehade framträdande poster inom sovjetisk handel och finansväsende. Stödde 1928-29 och även senare högeroppositionen. Uteslöts ur partiet 1937.

Gliasser, Maria Ignatjevna (1890-1951) – Anslöt sig till bolsjevikerna 1917. Arbetade 1918-1924 i sekretariatet för Folkkommisariernas råd. En av Lenins privatsekreterare. Arbetade senare på Lenin-institutet.

Jermanskij, O A (1866-1941) – 1918 medlem i mensjevikernas centralkommitté. Lämnade 1921 mensjevikerna och arbetade med vetenskapligt arbete i Moskva.

Kabanidze – I sina memoarer (*Iz Vospominanij o Lenine*, Moskva: Gosizdat, Polit Lit 1964, s 75) identifierar L A Fotieva Kabanidze som den georgiske oppositionsman som Ordzjonikidze slog till.

Kalinin, Michajl Ivanovitj (1875-1946) – Aktiv sedan 1898. Medlem i de första illegala marxistiska studiecirkelarna. BleV 1919 ordförande för allryska centrala exekutivkommittén och medlem i bolsjevikernas centralkommitté. Överlevde utrensningarna. Mellan 1938-46 ledde han Högsta sovjets presidium.

Kamenev, Lev Borisovitj (1883-1936) – Gick med i det ryska socialdemokratiska arbetarpartiet 1901. Ledde bolsjevikernas fraktion i duman före Första världskriget. Arresterades och förvisades till Sibirien i november 1914. Återvände efter februarirevolutionen till Petrograd och ledde tillsammans med Stalin bolsjevikerna fram till Lenins återkomst i april. Gick tillsammans med Zinovjev mot oktoberupproret. Framträdde efter Lenins död som medlem i det styrande triumviratet (Zinovjev, Kamenev, Stalin). Följde med Zinovjev till den Förenade oppositionen med Trotskij 1926-27. Uteslöts ur partiet som oppositionsmedlem 1927 men återupptogs efter att ha avsvurit sig dessa uppfattningar. Uteslöts på nytt 1932 och återupptogs på nytt efter att ha avsvurit sig. Dömdes 1935 till fem års fängelse för ”moralisk medbrottlighet” i mordet på Kirov. Ställdes inför rätta på nytt 1936 i den första Moskvarättegången. ”Erkände” och avrättades.

Kavtaradze, Sergei Ivanovitj (1885-1971) – Gick med i det ryska socialdemokratiska arbetarpartiet 1903. Var 1917 ledare för bolsjevikerna i Georgien och redaktör på deras tidning. Blev efter upprättande av sovjetmakten i Georgien folkkommissarie för domstolsväsendet. Var 1922-23 ordförande för folkkommissariernas råd i Georgien. Stödde vänsteroppositionen och uteslöts ur partiet 1927. Förvisades till Sibirien. Avsvor sig sina uppfattningar i ett personligt brev till Stalin efter mordet på Kirov 1934. Blev förlåten men gick inte med i partiet. Arresterades på nytt 1936 och anklagades, tillsammans med Mdivani, för en komplott att mörda Stalin. Rapporterades i arbetslägren i Marjinsk och Koljma 1936. Återupprättad 1940. Blev assisterande folkkommissarie för utrikes ärenden. Var efter Andra världskriget sovjetisk ambassadör i Rumänien.

Kerzjentsev, Platon Michailovitj (1881-1940) – Gick med i det ryska socialdemokratiska arbetarpartiet 1904. 1918-20 ställföreträdande redaktör för Izvestija. Innehade poster inom utrikesdepartementet. Ordförande för Rabkrins Råd för vetenskaplig organisering av arbetet 1923-24. Grundade 1923 ”Tidens förbund”, med en tidskrift *Vremja* (Tid), för att gynna rationalisering av arbetet.

Kirov, Sergei Mironovitj (1886-1934) – Medlem i politbyrån och ledare för partiorganisationen i Leningrad. Ledde en tendens som var för en liberalisering av regimen. Mordet på honom i december 1934 följdes av en våg av terror mot trotskister, zinovjeviter och missnöjda stalinister.

Krestinskij, Nikolaj Nikolajevitj (1883-1938) – Gick med i det ryska socialdemokratiska arbetarpartiet 1903. Mellan december 1919 och mars 1921 sekreterare i bolsjevikernas centralkommitté. Från oktober 1921 RSFSR:s ambassadör i Tyskland. En av de huvudanklagade i den tredje skenrättegången i Moskva (mars 1938). Väckte uppseende genom att till en början ta tillbaka sin ”bekännelse”. Avrättades 1938. Postumt återupprättad under ”avstaliniseringen”.

Krupskaja, Nadezjda Konstantinova (1869-1939) – Gick med i det ryska socialdemokratiska arbetarpartiet 1898. Hustru och politisk bundsförvant till Lenin. Arbetade i redaktionen på flera bolsjevikiska tidningar innan revolutionen. Hade efter revolutionen hand om offentlig skolning.

Krzjizjanovskij, Gleb Maksimiljanovitj (1872-1959) – Gick med i det ryska socialdemokratiska arbetarpartiet 1893. Organiserade tillsammans med Lenin Kampförbundet för arbetarklassens frigörelse i St Petersburg. Utbildade sig till ingenjör på Petersburgs

Polytekniska Institut och examinerades 1894. Politiskt inaktiv efter 1907. Medlem i den bolsjevikiska fraktionen i Moskvarevolutionen efter februarirevolutionen 1917. Ledde 1920 Statskommissionen för elektrifieringen av Ryssland. Ordförande för Statsplanekommisionen 1921-30. Mellan 1929-39 vice ordförande för Sovjetiska vetenskapsakademien.

Kujbysjev, Valerian Vladimirovitj (1888-1935) – Gick med i det ryska socialdemokratiska arbetarpartiet 1904. Innehade under inbördeskriget militära och diplomatiska poster. Valdes in i den bolsjevikiska centralkommittén 1922. BleV 1923 ledare för den centrala kontrollkommissionen, och senare även för Rabkrin. Medlem i politbyrå 1927. Rapporterades 1934 vara med i en grupp som var för liberalisering av regimen. Dog uppenbarligen av naturliga orsaker, men under den tredje skenrättegången i Moskva (mars 1938) blev en del åtalade anklagade för att mördat honom.

Ludwig, Emil (1881-1948) – Tysk levnadstecknare och dramatiker. Emigrerade till Schweiz 1907. Arbetade som krigskorrespondent under Första världskriget. Nazisterna brände hans arbeten.

Macharadze, Filipp Jezejevitj (1868-1941) – Gick med i det ryska socialdemokratiska arbetarpartiet 1903. Mellan mars 1921 och februari 1922 ordförande för den revolutionära kommittén i Georgien. Från 1922 ordförande för den georgiska centrala exekutivkommittén. Undkom utrensningarna.

Mdivani, Polikarp Gurgenovitj (Budu) (1877-1937) – Gick med i det ryska socialdemokratiska arbetarpartiet 1903. Ledde under inbördeskriget den tionde arméns politiska departement. 1920-21 medlem i kaukasiska byrå i bolsjevikernas centralkommitté. Utsågs 1924 till sovjetisk handelsrepresentant i Frankrike. Utesluten 1928 på grund av ”trotskistisk oppositionell verksamhet”. Återuppriktad 1931. Mellan 1931 och 1936 folkkommissarie för den lätta industrin och förste ställföreträdande ordförande för folkkommissariernas råd i Georgien. Uteslöts 1936 återigen ur partiet på grund av ”partifientlig verksamhet”. Arresterades 1937, dömdes vid en hemlig rättegång och avrättades.

Molotov, Vjatjeslav Michajlovitj (1890-1986) – Gick med i det ryska socialdemokratiska arbetarpartiet 1906. Suppleant i politbyrå 1921, fullvärdig medlem 1926. Under den politiska kampen konsekvent anhängare till Stalin. BleV 1930 ordförande för Folkkommissariernas råd och tog 1939 också över posten som utrikesminister. Uteslöts 1957 ur centralkommittén på grund av att han var mot ”avstaliniseringen” och utnämndes till ambassadör i Bortre Mongoliet. 1960 sovjetisk representant till Internationella Atomenergiorganet i Wien. Den tjuugoandra kongressen rekommenderade att han skulle uteslutas ur partiet. Drog sig tillbaka från det offentliga livet 1962.

Oldenburg, S S (d 1940) – Politisk korrespondent för *Russkaja Mysl* (Ryskt tänkande), en vitgardistisk tidning som gavs ut i Prag 1922.

Ordzjonikidze, Grigorij Konstantinovitj (Sergo) (1866-1937) – Gick med i det ryska socialdemokratiska arbetarpartiet 1903. Innehade militära poster under inbördeskriget. Nära personlig vän och politisk anhängare till Stalin. Från 1926 ordförande för centrala kontrollkommissionen och Rabkrin. Från 1930 ordförande för Högsta ekonomiska rådet. Rapporterat ha varit mot de fortsatta utrensningarna. Dog under mystiska omständigheter.

Pokrovskij, Michail Nikolajevitj (1868-1932) – Gick med i det ryska socialdemokratiska arbetarpartiet 1905. Utsågs 1918 till ställföreträdande folkkommissarie för utbildningen i RSFSR. Framstående stalinistisk historiker.

Pjatakov, Georgij Leonidovitj (1890-1937) – Gick med i det ryska socialdemokratiska arbetarpartiet 1910. Framstående teoretiker och ekonom. Stödde vänsteroppositionen 1923-

28. Uteslöts ur partiet 1927. Kapitulerade. Spelade en viktig roll under utvecklingen av den sovjetiska industrin under de första femårsplanerna. Utrensad under den andra skenrättegången i Moskva (januari 1937). Avrättad.

Radek, Karl Bergardovitj (1885-1939?) – Aktiv i de polska och tyska socialdemokratiska partierna före Första världskriget. Återvände till Ryssland med Lenin i april 1917 och anslöt sig till bolsjevikerna. Innehade diplomatposter under inbördeskriget och var Kominterns representant i Tyskland under 1923 års revolution. Medlem i vänsteroppositionen och uteslöts ur partiet i december 1927, men kapitulerade snabbt och återupptogs i partiet. Var i början av 30-talet den främste journalistiska uttolkaren av stalinisternas utrikespolitik. Dömdes till tio års fängelse vid den andra Moskvarättegången (januari 1937) och dog troligen i fängelset.

Rakovskij, Christian Georgievitj (1873-1941) – Ledande person i den revolutionära rörelsen på Balkan före Första världskriget. BleV 1918 ordförande för sovjeten i Ukraina och senare sovjetisk ambassadör i London och Paris. Tidigt ledare i vänsteroppositionen, och uteslöts ur partiet 1927 och förvisades till Sibirien. Kapitulerade 1934. Var 1938 en av de huvudanklagade vid den tredje skenrättegången i Moskva 1938, där han dömdes till tjugo års fängelse. Dog i fängelse.

Rykov, Aleksej Ivanovitj (1881-1938) – Gick med i det ryska socialdemokratiska arbetarpartiet 1899. Efterträdde Lenin som statsöverhuvud. Ledde tillsammans med Bucharin högerflygeln i partiet under NEP-perioden. Avsattes från posten som premiärminister 1930. Anklagad vid den tredje Moskvarättegången (mars 1938). ”Erkände” och avrättades.

Smirnov, Aleksandr Petrovitj (1877-1938) – Gick med i det ryska socialdemokratiska arbetarpartiet 1896. Blev efter oktoberrevolutionen folkkommissarie för inrikes ärenden och ställföreträdande folkkommissarie för livsmedel. Anklagades 1933 för att ha bildat en ”partifientlig grupp” som hade som mål att avsätta Stalin. Avsattes från centralkommittén och uteslöts senare (i december 1934) ur partiet. Hans namns uppträder ofta i de ”bekännelser” som avtvingades de anklagade under Moskvarättegångarna, men han ställdes själv aldrig inför rätta.

Sokolnikov, Grigorij Jakovlevitj (1888-1939) – Gick med i det ryska socialdemokratiska arbetarpartiet 1905. Medlem i den sovjetiska delegationen under fredsförhandlingarna i Brest-Litovsk. Folkkommissarie för finanserna mellan 1922 och 1926. Bildade en oppositionsgrupp men anslöt sig aldrig till den förenade oppositionen. Ambassadör i London 1927-33. Utesluten ur partiet och arresterad 1936. Dömdes vid den andra skenrättegången i Moskva (januari 1937) till tio års fängelse. Dog eller avrättades i fängelse.

Stomonjakov, Boris Spiridonovitj (1882-1941) – Gick med i det ryska socialdemokratiska arbetarpartiet 1902. Mellan 1920-25 sovjetisk handelsrepresentant i Berlin.

Sverdlov, Jakov Michajlovitj (1885-1919) – Gick med i det ryska socialdemokratiska arbetarpartiet 1901. En av det bolsjevikiska partiets mest begåvade organisatörer. Ledde mellan 1917 och 1919 centralkommitténs sekretariat. Från november 1917 ordförande för allryska centrala exekutivkommittén.

Tsintsadze, Kote Maksimovitj (1887-1937?) – Gick med i det ryska socialdemokratiska arbetarpartiet 1904. Var aktiv i Kaukasus. Blev efter upprättandet av sovjetmakten i Georgien ordförande för tjekan i Georgien och medlem i det georgiska kommunistpartiets centralkommitté och den georgiska republikens centrala exekutivkommitté. Uteslöts ur partiet 1927 på grund av medlemskap i vänsteroppositionen och deporterades till Sibirien. Officiella sovjetiska källor uppger att han dog 1930, men han rapporterades vara levande i fängelset i Verchne-Uralsk 1933. Enligt samma rapport sköts han på Stalins order 1937.

Tsiurupa, Aleksandr Dmitrijevitj (1870-1928) – Gick med i det ryska socialdemokratiska arbetarpartiet 1898. 1922-23 folkkommissarie för Rabkrin. 1923-25 ordförande för Gosplan. 1925-26 folkkommissarie för inrikes och utrikes handel. Från 1923 medlem i bolsjevikernas centralkommitté.

Uljanova, Maria Iljinitjna (1878-1938) – Lenins yngre syster. Gick med i den ryska socialdemokratin 1898. Från mars 1917 till våren 1929 medlem i redaktionen och exekutiv sekreterare för *Pravda*. Stödde Bucharin mot Stalin 1928-29 och avskedades från *Pravda*.

Voloditjeva, Maria Akinovna (1881- ?) – Anslöt sig till bolsjevikerna 1917. Efter oktoberrevolutionen fram till juli 1918 sekreterare i Folkkommisariernas råds pressbyrå. Fungerade som en av av Lenins privatsekreterare under hans sista sjukdomsperiod.

Zinovjev, Grigorij Jevsejevitj (1883-1936) – Gick med i det ryska socialdemokratiska arbetarpartiet 1901. Lenins närmaste medarbetare under Första världskriget. Gick tillsammans med Kamenev mot centralkommitténs beslut att gå vidare med oktoberupproret och publicerade ett uttalande om det i en halv-mensjevikisk tidning. Framträdde efter Lenins död som ledare i det härskande triumviratet (Zinovjev, Kamenev, Stalin). Bröt med Stalin 1925 och anslöt sig till Trotskij's vänsteropposition och bildade 1926 den förenade oppositionen. Uteslöts vid den femtonde partikongressen (december 1927) och förvisades till Sibirien. Kapitulerade 1928 och återupptogs i partiet. Uteslöts på nytt 1932 och kapitulerade ännu en gång. Dömdes efter mordet på Kirov 1935 till tio års fängelse på grundval av påhittade anklagelser om medbrottslighet i mordet. En av de huvudanklagade i den första skenrättegången i Moskva (augusti 1936). "Erkände" och avrättades.

Lästips

Isaac Deutscher: [Den avväpnade profeten - Trotskij 1921-1929](#) Kapitel 2 ("Anatemat")

Moshe Lewin: [Lenins sista strid](#).

Trotskij: [Mitt liv](#)